

Gondolatok Davidról

Lapszámunkat **Szenteleki Gábor** festményeivel illusztráltuk. A művész bemutatása a 7. oldalon

Kávéházunk

- **Budapesten az Eckermann** (IX. kerület, Ráday u. 56, a Goethe Intézet mellett) Október 2-án és 16-án 19 órától szerkesztőségi órákat tart **Szöcs Géza**, az Irodalmi Jelen főmunkatársa.
- **Kolozsváron a Bulgakov** Minden csütörtökön 14 órától szerkesztőségi órát tartanak munkatársaink: **Gáll Attila**, **Karácsonyi Zsolt**, **Orbán János Dénes**.

– A gályarab ős integet, feléje evezek. Mit kell, mit illik tudni róla?

– A debreceni Nagytemplom mellett létrejött egy kis park, amelynek az egyik sarkában a gályarabok oszlopa áll. 1882-ben emelték az 1673-ban a hitük-höz való ragaszkodás miatt gályarabságra ítélt protestáns papok és tanítók emlékezetére. Egyik anyai őszám emléke ott áll az emlékoszlopon. A Hajdúkerület egyik főkapitányán kívül ez a gályarab az egyetlen reprezentábilis anyai őszám, de ez aztán kérelhetetlen és szigorú. De nem kell a gályarabok rokonának lenni ahhoz, hogy valaki hú maradjon önmagához, hogy higgyen a jószágban, a türelemben, az isteni értelemben, a szabadságban, a szeretetben.

– *A Hajdú-Bihari Naplóban* (1987) büszkén vállalja Debrecent. Legutóbbi tévés szereplései során ágyvaiságát is. Van a Szabók között váradi, visontai. Ágyvai Szabó Mária Magdolnát Ágyvához is köti a származás?

– Ágyva neve azonnal szókinccsembe került, mihelyt megismerkedtem családi nevemmel. Nagypám tudta és továbbadta. Ágyva családi emlék, amelyben arcunk jellegzetes vonásait még a származásnál is ősbibb magyarázat rögzíti.

– *Az Ágyvai Szabók földjét a legidősebb testvér, Julianna örökölte. Férje Kis Mihály, annak unokája Bíró Kis Mihály,*

Irodalmi Jelen

VII. évfolyam

72. szám

2007. október

Örökös munkatársak: **Faludy György**, **Méhes György**
www.irodalmijelen.hu 498 Ft; 2,67 RON; 2 €

Utolsó interjú a 99 évesen elhunyt **Szepes Máriával**

Dobai Péter versei

Szöcs Géza: Vízcsap a temetőkapunál – **Faludy György** emlékére

Mark Twain: Ifjú Sátán krónikája **Gergely Zsuzsa** tolmácsolásában

Onagy Zoltán: Zsámboki tavasz

Grimm-mondák **Márton László** tolmácsolásában

Végh Attila: Erő beszéd

Muszka Sándor: Ha fognánk a kést

Lászlóffy Csaba: A lázadó Támár

Koncz Tamás: Négyesfogat

Varga Anikó: Hamlet Kréta-kör módra

A TARTALOMBÓL

Nagyálmos Ildikó

Keretes ablak

Álmodtam szobát, hol lakhatom, ha lesz rá mód vagy alkalom, elnyúlnék naponta, s ha lehet, bámulnám sokat az eget, hallgatnám, hogy fűr a szomszéd, legyen karácsony vagy éppen húsvét, ágyam is lesz, ablakon keret, havonta szeretkeznék veled.

Szobám most itt van, benne élek. Éppen megfelel a méret. Ágyam is van, keretes ablak. Elmennék hajléktalannak.

„Az idő nem csak elvesz, ad is”

Szabó Magda kilencvenéves. Megérhette, hogy Európa legjobb regénye magyar: *Katalin utca* című könyve megkapta a legjobb európai regénynek járó Cévennes-díjat (s a vele járó 20 ezer eurós pénzzutalmat). Az egyetemes magyar irodalom nagyszonyának bizalmába kívánkozva belevetem magam írásainak tengerébe, szűz partot keresve.

a költő **Olosz Lajos** öreg barátja, mecénása. Leánya, **Erzsébet** és **Olosz Gizella**, a jegyző lánya ott voltak **Ágyvai Szabó Elek** debreceni árvaszéki elnök – az Őn édesapja – fogadásán az azóta megszüntetett ágyvai vasútállomáson. **Szabó Elek** virágot vitt **Ágyvai Szabó Julianna** sírjára. A tiszteletes úrral latin nyelvű vizitációs jegyzőkönyveket tanulmányoztak, a debreceni születésű **Dávidházi János** ref. esperes idejéből. Mit tudunk még édesapja ágyvai látogatásáról?

– Apám járt Ágyván is, miközben okmányokat keresve bejárta a megye paplakjait. Az ő elbeszéléséből már gyerekkoromban nagyon sokat hallottam a táj szépségéről, Olosztól „a szöke lusta” Tözről. Apám kereste, kutatta a múltat, amit aztán sose tagadott meg.

– *Trianon nagy érvágás a nemzeten. Hogyan élte meg Szabó Magda az impériumváltást, a Horthy-korszakot, a második világháborút?*

– Már gyerekkoromban a *Mit tehet a magyar nő a Trianon utáni magyar társadalomért?* című dolgozatommal megnyertem egy megyei pályázatot, ekkor figyelt fel rám tanárom, **Szondy György**, aki felismerte bennem az íróvá válás lehetőségét. Az író panaszkodik, félreveri a harangot, sikolt, átkozódik, fél lábban táncol, vagy gögicsél alkata és reakciója, témája és mondanivalója szerint, közli, amit észrevett a világból, olykor, ha oka van rá, örül is.

Még a legösztönösebben dolgozó író is tudja, hogy önmagán és a jelenkoron kívül mindennel, amit valaha alkotott, az utókornak el kell számolnia.

– *Ezerkilencszáznegyvenötben egyszer csak felült a vonatra, állami tisztviselőként. Egy oldal szalonnával a hóna alatt – hogy meghódítsa vagy újraépítse a széltől tizedesfővárost?*

(Folytatása a 10. oldalon)

HEVESI MÓNÁR JÓZSEF

Tegnap este kritikuskunk, az ismert Paulus Albanus, korábban belátogatott a Colosseum ba, hogy kiértékelje az amatőr előadók munkáját. Kellemes meglepetésben volt része, nem az amatőr részéről, hanem Leó, a nézőközönség kedvence részéről, aki a műkedvelő társaság dacára is a szokásosnál sokkal látványosabb előadásban részesítette a nézősereget. Albanus jelentette:

–A hálás közönség viharos tapsal jutalmazta a népszerű Leót a nagyszerű előadásért. Leónak minden mozdulata, minden ordítása tökéletes volt, amivel műkedvelő partnerét is kivételes teljesítményre serkentette. Pedig az csak a szokásos terrorista szerepet alakította, bizonyára egy közönséges kivégzés helyett. Vallásos fanatikus forradalmár létére jól kifejlett testtel rendelkezett, és mint gladiátor talán meg tudta volna nyújtani az életét még néhány perccel, talán megvolt benne a képesség. De ő nem ezt kereste. Égő szemeivel mintha az égbe próbált volna kapaszkodni, hogy sorsát elkerülje, és úgy tűnt, passzivitásával nem sok alkalmat ad Leónak, hogy az tehetségét villogtassa, miáltal már-már vesztesre állt az előadás, de Leó tudta a dolgát. Nem siette el, nem ugrott neki a prédának, amint az várta, égnék fordult arccal, hanem öblösen ordítva, lassan, puha léptekkel közelítette meg meztelen és védtelen partnerét. A vérfagyasztó ordítások nem tévesztették el céljukat, a lázadó áthelyezte tekintetét, égő szemeit a főszereplőre vetve, és karjait automatikusan maga elé emelte, mintha azok segíthettek volna. És segítettek is, de nem a prédának, hanem az előadásnak, mert ezzel a közönség azonnal tudta, hogy itt szép lassú és eseménydús előadás lesz, nem csak egy egyszerű kivégzés. Leó még akkor sem hamarkodta el a dolgokat. Először körülnézett, nagy, méltóságos fejtét körbefogatva végigpásztázta az arénát, és mindehhez fokozatosan egyre hangosabb ordításokkal izgatta fel az embereket. A közönségen egy hurrá-hullám csapott át, megadva Leónak a jelt – vagy könyörögve neki –, hogy megcsillantsa tehetségét, és Leó egy hirtelen bravúros mozdulattal leharapta az egyik görcsösen feléje nyújtott kezét, megadva partnerének a duett lehetőségét. A terrorista fanatikus ordítása a rémület tökéletes hangfestése volt, és ez kezdetét jelentette a közös játéknak. Mindezt továbbá fokozta azzal, hogy megfordult és elkezdett szaladni, minden irányba

vérésöt spriccelve. Az aréna visszhangozta az előadók drámai dialógusát; ez az új fordulat a közönség kedvére való volt, hiszen tudták, hogy alkalmuk lesz Leót megfigyelni a híres mutatóványában, amikor is ráveti magát a menekülő prédára. És Leó ezt is jó időzítéssel csinálta, tempósan gyorsított a menekülő terrorista után, adva neki egy kör előnyt az arénában, talán többet is, és mikor utolérte, két-három méter távolságból rávetette magát. A partner tetetletlenül összeesett a homokban, és már úgy látszott, hogy vége az izgalomnak, már csak a nyak átharapása van hátra, amikor Leó újabb meglepetést szerzett. Partnere hátán állva, karmait belevésve a vérző testbe, felemelte a fejét és újra körülnézett, alkalmat adva a terroristának egy végső, idegölő feljajdulásra, a kétségbeesés, reménytelenség apokaliptikus kifejezésére.

De Leó ekkor sem zárta le az előadást, hanem lassan és komótosan elkezdte marcangolni ellenfele karjait, ami által a partner szerepe is megerősödött, elképzelhetetlen vonítások, hörgések és sikoltozások kíséretében.

A közönség tombolt a gyönyörűségtől, a szereplők hangulata rájuk is áterjedt. A partner közreműködése már biztosítva volt utolsó lélegzetig, amiből Leó épp eleget hagyott benne, hiszen a torok helyett a húros részekre összpontosította a figyelmét, ingyenc módon harapott ki szép falatokat a fiatal terrorista fenekéből, és a közönségre felnézve élvezte a csámcsogást. Tapsrohant nyomta el a partner folyamatos szűkülését, ami aztán újra hallható volt még, amikor a közönség elcsendesedett, várva a coup de grace bemutatását, a torokharapást, de mire erre sor került, a partner elszenderedett, valószínűleg a sokktól és a nagy vérvesztéstől. De ez is a viadal-művészetet értékelő közönség kedvére volt, mert ez mutatta, hogy Leó mindent megtett az előadás teljes mértékű kiaknázására. Elmondható, hogy még a partner jó alakítása is Leó érdeme volt, ő készítette a képzetlen prédát arra, hogy a tőle telhető legjobb teljesítményt nyújtsa.

Leó művészi győzelme teljes tudatában körbejárta a porondot kétszer is, mutogatva vértől csöpögő szakállát a vérszomjas nézőknek, akik nem maradtak hálátlanok, és talpon álló ováció mellett bocsátották el az előadás hőseit az aréna fővenyeről.

Magas állami körökben azt rebesgetik, hogy Leó kinevezése a szenátusba már folyamatban van.

Sohár Pál

A Colosseum kedvence

Zöldi László Tíz mondat a pénzről

Régen a gazdagok teniszezték, most a teniszezők gazdagok. Amerikában a gazdagok politizálnak, nálunk a politikusok gazdagodnak. Amerikában a hivatalnokok azért utálják a rendszert, mert nem tudnak lopni tőle. Nálunk meg azért, mert csak lopni tudnak tőle, fizetést alig kapnak. Gyurcsány tőkésekkel, Orbán Tőkésékkel barátkozik. Az építményadó magasabb, mint az épület. Nem igaz, hogy az emberek egyre kevesebb könyvet vesznek a kezükbe. Soha ennyi betétkönyvet nem böngésztek. Az újságíró szívesebben költ fizetést, mint zsoldot. A hitelező mindig a legrosszabbkor zaklat. Az akciós ár a valódi. A férfi számol, az asszony számít.

Petró János

Mozi-ünnep emlékekkel

Szeretem a szegedi Belvárosi Mozit. Nem csábultam át a multiplex világába, és akkor sem fogok, ha néhány év múlva megveti lábát a városközpontban is. A Belvárosi Mozi épülete 1920 óta filmszínház, kopott lépcsői megannyi rokon lélek lépteit őrzik. Az idei mozi-ünnep minden várakozást felülmúlt, országosan négy nap alatt több mint félmillió ember váltott jegyet, és a Belvárosiban már a délelőtti órákban megtelt a máskor kongó előtér. Ülök a Casablanca kávézóban, Jirzi Menzel felirat székem hátamláján. Behunyom szemem, időutazás a '70-es évek elejére, Budapestre, Külső-Ferencvárosba.

Akkortájt egy felsős fiúgyereknek a mozi maga volt az iskola, eszköz a világ felfedezéséhez, segítség a nagy életkérdések eldöntéséhez és némi támasz a másik nem megismerésének szegyenlős útján. Moziból Pesten és Budán volt majdnem száz, és legalább ötvennel személyes kapcsolatban voltunk. Ferencvárosból a várost csörgő villamosok peronján támadtuk meg, az Üllői út tartogatott számos csodát.

Minden mozi valamilyen szerencsés felismerés folytán más-más szerepet játszott életünkben. A Balaton Filmszínház volt hétköznapijaink délelőtti búvóhelye, hiszen ki képes gyerekeken és lepusztult csöveseken kívül délelőtti kilenckor beülni egy filmre. Igazi pesti „zsákmozi” volt, a falak mellett bal és jobb oldalon soronként négy-négy székkal. A terem jó hosszú, mint egy futó folyosó. A jegy ára az első két sorba éppen két forint, a híradó után, a sötétben a hátsó sorokba lopakodtunk. A pénztáros és jegyszedő nének éveken át ugyanazok, mintegy megelőlegezték későbbi kisvárosi mániámat, az ember életében ne legyen több cipész, zöldseges és autószerelő, csak egy. Nagyjából így voltunk a Balaton jegyszedőivel is. A délelőtti vívódások gyakran estek áldozatul a korszak filmjeinek, legalább tíz edzést lógtunk el csak *Az inkák kincse* miatt, de az vesse rám az első követ, aki nem került a jugoszláv és keletnémet indiánok hatása alá annak idején. Érdekes, hogy a délutáni edzéseket ritkábban cseréltük el filmre, ezzel lelkünk mellett testünket is jó állapotban tartva, valamint a lakótelepi gombfocibajnokság mérkőzései is a délelőtti iskolai hét délutánjaira estek. Márpedig a gombfoci legalább annyira fontos volt, mint az általános mozi-műveltség megszerzése.

A városközpontig az Üllői út mindkét oldalán volt három mozi, a kisebbek, mint a Balaton, az Akadémia vagy a Kinizsi, titkos helyek, ide nem illett szülőkkkel vagy nagyobb testvérrel menni. Arra az Alfa vagy a Corvin voltak a legjobbak. Hatalmas terem, erkéllyel, óriási vászonnal. Ezekbe még a *Volt egyszer egy vadnyugat* is befért. Erkély első sor, a legjobb hely, ideális rálátás a világra. Szép emlékek a vasárnap délelőtti matinévetítések is, ilyenkor Kispest és Pestlőrinc volt a cél. Mint egy távoli utazás. Azoknak a terméknek más volt a szaguk, a gyerekek másképp öltöztek, másként beszéltek. Még a sósperecnek is másmilyen íze volt.

Ha valaki azt gondolná, hogy a nyári szünet nélkülözéssel telt el, hát az téved. A pestimrei nyarak a Balassi esti vetítéseiről szóltak, ahová többnyire gumicsizmás gyáli parasztemberek jöttek tágra nyílt szemű gyerekekkel, és a szomszéd lány, a középiskolás Eszter, aki engem használt fel arra, hogy szülei estéknél elengedjék. Ő, azok a romantikus, „szerelmes” nyári éjszakák, azok a csodálatos filmek, azok az utazások estéknél Eszterrel az 51-es villamoson a felnőttkor felé.

A legkedvesebb mégis a Rege. Zseni, de legalábbis költő volt, aki kitalálta, hogy a Rege utcába mozi kell. Moziba menni az Istenhegyi úton, moziba menni fogaskerekűvel, fel a hegyre. Moziba menni úgy, hogy szüleid szendvicset csomagolnak, málnaszörpöt kevernek – kirándulni megy a gyerek. Fogd fiam, itt van két forint, hátha kell valamire! Persze, mozijegyre. Csodálkozhat-e valaki ezek után, hogy tizenegyedre is megnéztem *Az inkák kincse*?

Csengetnek, felriadok kávé mellől, a Casablanca kávézóban ülök. Mozi-ünnep. Emlékekkel. Ránézek jegyemre, hová is kértem? Erkély, első sor.

Cím nélkül

Sárközi Mátyás Endresz

beköszöntéig tartott, akkor kiderítették, hogy túl jobboldali volt, és emlékéit igyekeztek elfeledtetni.

Özvegye a háború után Angliában telepedett le. Itt élt 1990-ig, és mielőtt elhunyt, vagyonát az angliai magyar református egyháza hagyta, hogy abból hozzanak létre alapítványt valamiféle nemes célra. Ha jól tudom, Tárczy Árpád presbiternek támadt a kiváló ötlete, hogy a befektetett tőke kamataiból létesítsenek ösztöndíjat magyar középiskolai angol nyelvtanárok angliai továbbképzésére. 1992-ben megkezdte működését az Endresz Foundation. A Kárpát-medence minden diplomás magyar középiskolai angoltanára jelentkezhet a dél-angliai rövid kurzusra, ha van legalább hároméves gyakorlata.

Immár százhetven Endresz-ösztöndíjas járt a fejtágítón. Idén csupa nő került a csoportba, nagyon csinosak. De, mint mondják, nem fénykép után válogatták ki őket, angol nyelvű dolgozattal kellett pályázniuk, s ezután még bizottsági meghallgatáson is bizonyítani kellett alkalmasságukat.

Tolnai Zsuzsa nagyon jól érezte magát a tanfolyamon. Ő húszévesen, a Szovjetunió széthullása után került Beregszászról Ma-

gyarországra, és persze az orosz tudását is kamatoztatni szeretne volna, így Nyíregyházán kötött ki. Két nyelvet tanít. Angliában nagyon élvezte, hogy születtől angolokkal beszélget nap mint nap, annál is inkább, mert a tanfolyam résztvevőit a tengerparti Teighnmouthban, családoknál helyezték el. Megismerkedhettek a tejes teából, sonkás rántottából, zabpelyhből álló angol reggeli fogalmával, és az angol házínénik kedvességével.

Gál Judit a kovásznai Körösi Csoma Sándor Gimnáziumban tanít. Hasznosnak találta a metodológiai előadásokat, élvezetesnek a kirándulásokat Oxfordba és Londonba. Böven volt szó az angol irodalomról is, ami őt különösen érdekli.

Hat fiatal pedagógus képviselte Erdélyt az idei Endresz-csoportban. A csíkszeredai Segítő Mária római katolikus gimnázium tanára, Pál Ágnes annak örül, hogy az időjárás kegyes volt hozzájuk, nem zuhogott szüntelenül az eső; a kolozsvári Bányász Melinda még úszott is egyet a tengerben. (Amihez itt Angliában elszántagság kell, mert a víz kutya hideg.)

Endresz György bizonyára még abban reménykedett, hogy a nagyhatalmak nyomására visszakerülnek elcsatolt területek az anyaországhoz. Talán csak népszavazás kérdése a dolog, mint Sopron környékével történt. Változtak az idők. A „Kassát vissza! Pozsonyot vissza!” jellegű régi jelszavak érvénye megkopott. A határok nélküli Európában a kiművelt fők révén erősödhet jelenlétünk súlya mindeütt, ahol magyarok élnek.

SZÖCS GÉZA

Vízcsap a temetőkapunál

I. Távozóban a temetőből

Egy éve, mikor eltemettük
az ősz Faludy Györgyöt
a kapunál egy régi vízcsap
hirtelen felém hörgött.

Egy bűvár nagy kopasz fején
narancsszín sisak égett:
a nap a föld alá bukott
vagy mondjuk úgy, lelépett.

S hozzá e csapból feltörő,
e föld alatti hangok...
Mint mikor kerék csikorog
vagy ló patkója csattog.

II. Levél F. Gy. postaládájába

Egy éve már, hogy eltemettünk.
Más újság nincs sok.

Jánoska viszonya
vagy ki tudja miye Amáliával
úgy látom, feszültebb ma már
és megtelt anomáliával,

más újság nincsen. Ezalatt
meghalt Tábori György is
meghalt Tábori György szegény

s rossz idők jártak rám is.
(Egyébként volt miattad
egy-két polémi-
ám is.)

III. Bajok. Sorsmetafizika.

Baj, ha zsidó az ember
és az is baj, ha székely,
nem jó ha folyton hallgat
nem jó, ha jajveszékkel.

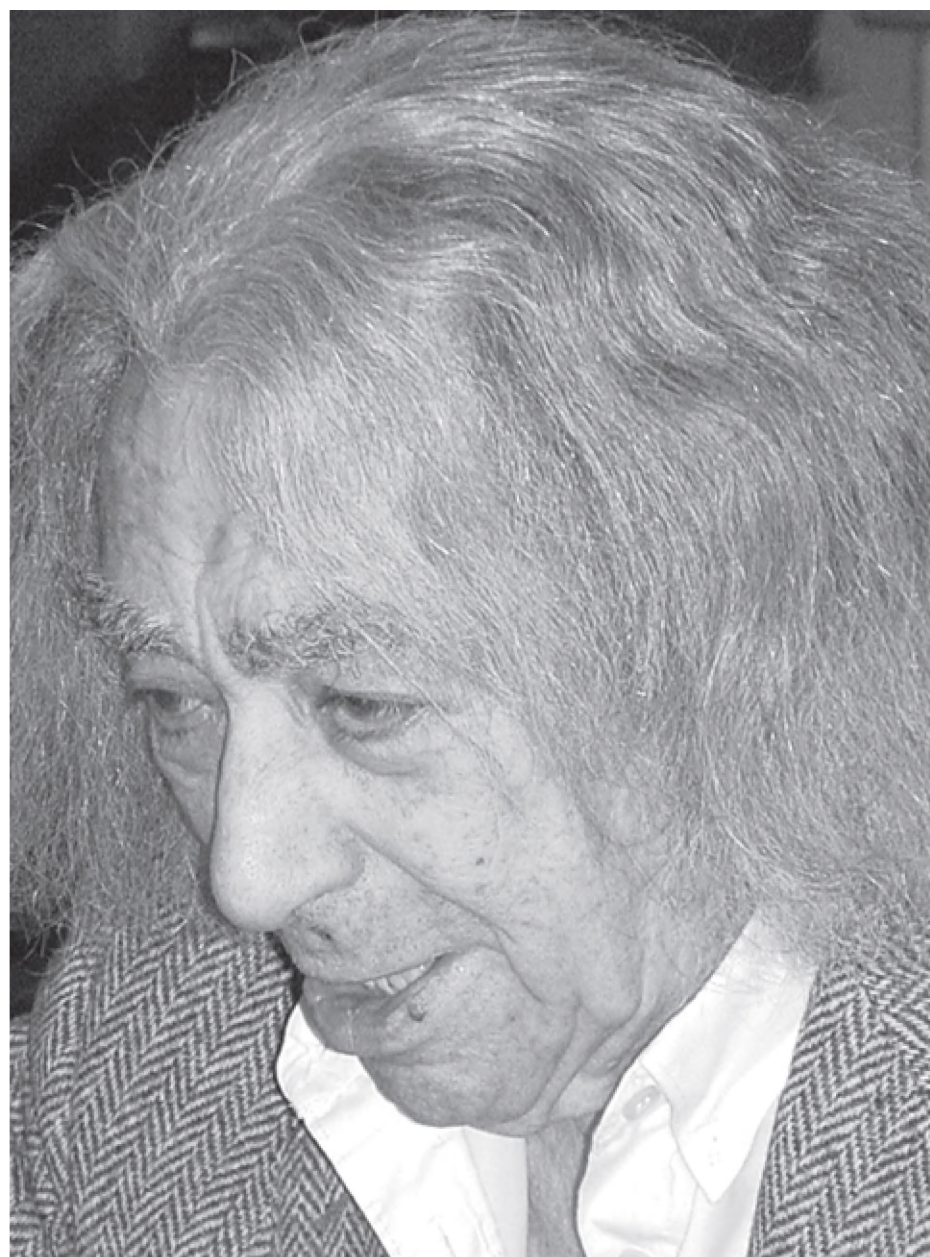
S bárha elhagyott háza
még mindig lámpafényes
csak múlt időkben úszni,
sose lesz másra képes.

IV. On the Sleeping Volcano

Egy öregember áll a hóhatáron.
Úszósapkában nézegetve
a hósapkát
a Kilimandzsárón.

„Tavalyi hó te, hova lettél”
a vulkán vállát átölelve
ezt mormolja az öregember
véletlen verssorokra lelve:

„Amint e fekete gorillák
mélysárga, forró citromokkal
dobálóznak a hóesésben
ezt most kellene kőbe írnom
ezt most kellene fába vésnem.”

V. Egy kocsmában mesélik a Keletinél:

hogyha feljő a csillagállat
hogyha feljő a déli égre
kilopóznak az elefántok
kilopóznak az állatkertből...

*Kérlek, viszkit is önts a jégre.
és kannás bort a poharamba.*

*Hej,
ha a borom cica lenne,
énbennem is dorombolna,
ha a cicám borom volna!*

...kilopóznak és libasorban
áramlanak a temetőbe
meglóbálva az ormányukat
és feltartva a levegőbe

kört állanak a bölcs sírjánál
egy titkos nyelven emlegetvén

a tűzhányót s a hósapkáját
vagyis az örök hó határát
*s amint a fekete gorillák
dobálóznak a hóesésben*

meg a fehér hajú híres törzsfőnököt
akivel vajon mi lehet

*énbennem is dorombolna,
ha a cicám borom volna!*

akit vajon ma merre visz
a föld alatt az omnibusz
amelyre rá van írva
DUBITATE DE OMNIBUS

Egy álommal kezdődött minden – sóhaj Borges. – 1930. május elsején, hajnalban, Alexandriában állottam, a kikötőben, álomban, és néztem a hazudozó tengert, hátam mögött már feléledt, és a zsvajgásból, hangokból ítélve élni kezdette mindennapi életét ez a történetünkben fontos szerepet elfoglaló, különös város, amelynek embertenyészetében találkozik Afrika Ázsiával és Európával. Kavafiszt vártam a parton, tudtam, hogy hamarosan megérkezik, vele lesz Fernando Pessoa is, levonulunk egy kávéházba, ahol ilyenkor reggel még alig vannak látogatók, és megkezdődik a *költői verseny*. Igen, megadott témára, egy óra alatt, nyolctól kilencig kell verset rögtönözni, mintegy versenyre kelve az idősebb mesterekkel, verset megadott témára, a híres alexandriai kikötőről és a fároszról, amely évezredekig mutatta az irányt a tévelygő hajóknak, a zuillott város életében központi helyet elfoglaló bordélyokról és a régi utcákról, amelyek láthatták Kleopátrát és Antoniust, a városról, amelyet meghódítottak a rómaiak, de elfoglalni nem tudták soha. Octavianus, a győztes megtekintette ugyan Nagy Sándor sírját, de másra nem volt kíváncsi. Dölyfösen, a győztesek magabiztosságával nézte a világhódító tetemét, s próbálta megidézni szellemét, lehet, tanácsokat is remélt tőle birodalma megerősítéséhez és kiterjesztéséhez, az egész akkori lakott világra; az is lehet, csak pusztá szeszélyből nyitatta ki a koporsót. Akár gubóból a hernyó, s abból a lepke, úgy nőtt ki az ifjú, elragadó hadvezérből a későbbi, tévedhetetlen császár. A versben szerepelnie kellett, előzetes megállapodásunk szerint a rózsának is, ennek a költők által már számtalanszor megénekelt, varázslatos virágnak, amelyet Paracelsus annak idején tudvalevőleg a semmiből varázsolt elő, és amelynek szirmai megejtették azt a költőt is, akit mindannyian tiszteltünk, álomban is precízen, kissé mélabúsan mondtam fel – az idősebb mesterek tiszteletteljes hallatása közepette – a költő sírfeliratát, elmesélve nekik, hogy néhány éve jártam a Muzot közelében lévő Rarogne falucskájában, ahol a Rhone megejtő és csodálatos völgyére néző templom kertjében temették el a költőt. Egyszerű fehér sírkövén – ezt álomban is pontosan jelenítettem meg az elérkezényülő mestereknek –, csak a pusztá neve áll és az általa írott sírfelirat, amely a költő utolsó befejezett versei közé tartozik. 1926 augusztusában, hónapokkal halála előtt ismerte meg Karl Lanckoronksit, aki odaadta neki versei kéziratot gyűjteményét, s Rilke, az egyik verse egyik sorából kiindulva írta meg sírversét, amelyet végakarata szerint neve alá véstek fel a fehér sírkőre, s amelynek értelmezése, rendkívül, mondhatni elbűvölően bizonytalan, s azóta is foglalkoztatja az irodalomtörténészeket és a versbarátokat, a költő növekvő számú olvasóit. Így hangzik:

*Rose, o reiner Widerspruch, Lust,
Niemandes Schlaf zu sein unter soviel
Lidern*⁶⁸

Aki önök közül tud németül – néz ránk hunyorogva Borges –, bizonyára egyetért velem abban, hogy mindenfajta fordítás az értelmezés függvénye. Fokozottan áll ez Rilke enigmatikus soraira...

Ezen töprengtem azután is, hogy felébredtem és hallgattam ébredező városom, Buenos Aires megszokott hangjait. Kocsik zörögtek a kövezeten, valahol távolabb egy kertben egy lány énekelt a maga körül mindent felperzselő szerelemről, a nap első sugaraiban megcsillant előttem az álomból az ébrenlétbe elkísérő fehér sírkő is, ezekkel a hallhatatlan sorokkal. Ahhoz, hogy egyáltalán egy másik nyelvre, angolra, spanyolra, portugálra vagy franciára ültethessük át, el kell döntenünk, *kinek* az álmaról is szól ez a rövid, enigmatikus költemény?

„Ha ez kérdés volt – szólal meg töprengve Tejve bárója, és megtömi pipáját, lassú, megfontolt, szakavatott mozdulatokkal, aztán megjáratja, pőfékeli kezd, a kékszerűke füst ott bódorog a feje körül –, elég nehéz válaszolni rá. A költő álma végeredményben senki álma, mint ahogy a rózsá álma is senki álma... A semmi álmodja hallhatatlan álmát ebben a költeményben, amely legalább olyan rejtélyes, mint a szfinx mosolya!...”

„Következésképpen – folytatja António Mora –, ebben az álomban nem alszik senki.”

„Vagy – hunyorog rövidlátóan Borges –, mindenki ebben az álomban alszik. Erre gondoltam, miközben a kitárt ablakon át néztem a felkelő nap sugaraiban megelevenedő kerteket, szívem megtelt szorongással és keserűséggel, remegő kézzel gyújtottam rá, torkom elszorult, kábán meredtem magam elé, birtokába vett a szelíd melakór, sűrű hálószővésű depresszió ejtett foglyul elképzeléseim labirintusában, és sírni tudtam volna a tehetetlenségétől, amikor Beatrizre gondoltam, képtelen, áttekinthetetlen kapcsolatunkra, amelyben végképp átvette a kezdeményezést és szeszélyesen játszott velem, nem volt tekintettel érzékenységre, egyszerűen nem hitte el, hogy mindenkinél jobban szeretem. Ráadásul éppen ezekben a napokban nem volt a városban, amikor annyira szükségem lett volna jelenlétére, figyelmes hallgatására, kék szemének áttetsző pillantását is hiába próbáltam felidézni... Éppen akkoriban utazott el hosszabb időre az Egyesült Államokba, valami bonyolult örökösödési ügy miatt. Első férjétől szerencsésen elvált, de amikor szóba hoztam előtte házasságunkat, kinevetett és összeborzolta a hajam. Nem mondott sem igent, sem nemet, s épp ezzel kergetett a legteljesebb bizonytalanságba, amelyet heves szeretkezéseink sem tudtak feloldani, hiába birtokoltam, mégsem volt az enyém. Volt benne egy zug, egy félreeső mellékutca, egy néptelen partszakasz, egy bezárt szoba, s tudtam, hiába minden, ezt a zugot soha nem deríthetem fel, abba a mellékutca se juthatok el, fűródni sem fogunk meztelenül ama néptelen partszakaszon, abba a rejtelmes szobába sem juthatok be soha... Ittam egy erős kávét és tehetetlenül meredtem magam elé.

Egyedül voltam, és váratlanul határoztam el, hogy először életemben beteljesítem álomom, hajóra szállok, elmegyek Lisszabonba, felkeresem Fernando Pessoa-t, akivel már elég régóta leveleztünk, de még nem találkoztunk személyesen, s rábeszéllem, utazzunk el Alexandriába, látogassuk meg az akkor már nagybeteg Kavafiszt. Mindkettőjüknek sürgönyöztem, s napok múlva jöttek a reprezentatív válaszok; Pessoa egyetértett, s remélte, hátha sikerül rábeszelnünk az agg mestert a fölöttébb különös költői versenyre, amelynek ötletével, derült ki a táviratából, maga Kavafisz is lelkesen egyetértett, s a megadott témák is elnyerték tetszését, maga Alexandria is, dicsőséges

történetével és silány jelenével, összetéveszthetetlen hangulatával, és a rózsá is tetszett neki, megírta egy hosszabb levélben, amelyet utánam küldtek Lisszabonba, hogy Rilke enigmatikus sírfeliratát, hányféle változatban próbálta már, az elmúlt esztendőkből angolra és portugálra fordítani...”

„Érdekelne – szólal meg izgalomtól elfulló hangon Search –, hogy te kedves Luis, *hogyan* fordítottad le angolra, amelyik akár csak Pessoa-nak, Crossnak, Alvarónak vagy nekem, második anyanyelvem volt. Mikre helyezted a hangsúlyokat? Ez azért is fontos, hogy végre a jelenlévők is megérthessék, *miről* is szól ez a két és fél ezoterikus sor?”

„Nyersfordításban nyilvánvalóan arra kell helyezni a hangsúlyt, hogy a rózsát ellentétek, ellentmondások jellemzik ugyan,

de mégis gyönyörűsége, noha temérdek szirma alatt, amelyeket szempilláknak is lehet értelmezni, mégsem alszik senki.”

„A teljesebb megértés kedvéért – magyarázza tanárosan Mora –, az ellentét és a mámor a rózsá jelzői, melynek szirmai, azaz pillái alatt senki nem alszik, hangsúlyoznám – senki, de az értelmezés ezt is megengedi: lehet, hogy mindenki ezek alatt a szirmok, illetve imaginárius pillák alatt alszik, hiszen a költő bensőségesen oldódik fel művében és a világban. Ő maga lesz a mű, a rózsá, a semmi, az ellentmondás és a mámor. Minden. Egy másik versében kimondja:

*»Mindent mily messze rejt tőlünk a kép –
És bámuljuk, s elnevezzük Igaznak.
És vele váltjuk, mit az évek adnak,
mégsem látjuk sosem, mit bűvöl épp.*

*Így hát, vesztesz-e, ne gyötörd magad.
Nincs messzeség, min a szív túl nem érhet.
S ha meghalod, hangod magasba csap:
a világ zeng, csillagai zenélnek.»⁶⁹*

Ezt csak azért idéztem, mert bizonyítja, hogy ez végleges és megmásíthatatlan, visszavonhatatlan feloldódás a műben, ami maga a világ, a valóságos és az imaginárius világ és a világ-mindenség, a kozmosz, az űr, az asszociációk átláthatatlan mezője és a képzelgések végtelen tere!... Rilke szemléletétől különben sem volt soha idegen ez a feloldódni vágyás a művében, ami maga a világ...”

„Még aznap délelőtt, összecsomagolva egy hajóladába néhány öltönyt, fehérneműt, ingeket és néhány könyvet, konfliktus hívtam, kimentem a kikötőbe, s az első hajóval, amely, minő szerencse, épp Lisszabonba indult, már délben megkezdtem utazásomat. Portugál teherszállító hajó volt, hamar megegyeztem az öreg kapitánnyal, aki felajánlott egy fülkét is, bár megjegyeztem, utazhatnék kényelmesebben is, három nap múlva indul egy óceánjáró is Európa felé, de nekem nem volt időm várni. Táviratoztam Pessoa-nak – akit, mint kiderült, nem lepte meg táviratom, hiszen május 3-án ő is velem álmodott, de erről a különös álomról később.

Álltam a hajó fedélzetén, fehér öltönyömben, és néztem, amint távolodik városom, aztán bementem a kajütbe, kitétem magam elé Beatriz Viterbo képét, fehér ruhában állott a molón, háttal a tengernek és a távolban elúszó fehér vitorláknak, s félrehajtott fejjel, mélabúsan nézett rám, aki a fényképet készítettem. Nem akartam eltévedni kínzó emlékeimben, s elhatároztam, megírom azt az elbeszélést, amelyet már régen terveztem, akkoriban az idő kérdése foglalkoztatott, filozófiai értekezéseken dolgoztam, de közben meg akartam írni *az aljasság világtörténetét* is, néhány olyan alakot ragadva ki a történelmi forgatagából, amelyek elsősorban mérhetetlen aljasságukkal írták bele magukat ebbe a vérrel és könnyel írott történelembe. Lazarus Morellel, a szörnyűséges megváltóval kezdetem el a sort. Emlékszem az öröme, amely eltöltött az első hosszú, elágazásokkal és kitérőkkel teli mondat leírása után. Ezt fel kell olvasnom, a teljesebb megértés kedvéért: »1517-ben Bartolomé de las Casas atya szíve megesett az indiánokon, akiket felőrölt az Antillák aranybányáinak munkapokla, s azt javasolta V. Károly császárnak, hozzanak négereket, hogy azokat is örölje fel az Antillák aranybányáinak munkapokla. Az emberbarát e különös változatának végtelenül sokat köszönhetünk: *Handy bluesait, az uruguayi ügyvéd festő, Don Pedro Figari párizsi sikerét, az ugyancsak uruguayi Don Vicente Rossi fanyar prózáját, Abraham Lincoln mitológiai nagyságát, a függetlenségi háború ötszázézer halottját, a katonai nyugdíjakra költött háromezer-háromszázmilliót, a képzeletbeli Falucho szobrát, a lincselés szó felvételét az Akadémiai Szótár tizenharmadik kötetébe, az Alleluja című lehangoló filmet, a heves szuronyrohamot, amelyet Soler intézett a Mulattok és négerek élén a Cerritón, Izé kisasszony báját, a négert, akit Martin Fierro gyilkolt meg, az El Manisero című siralmas rumbát, Toussaint, Louverture vakmerő és bebörtönzött napóleonságát, a keresztet és kigyót Haitiban, a papalói késének áldozatul esett kecskéké vért, a habanerát, a tangó szülőanyját s a kandomblét. Ezenkívül Lazarus Morellek, a szörnyűséges megváltónak bűnös és káprázatos életét.»⁷⁰ Ne-*

vetek, de akkoriban így írtam, egyetlen mondatban, látomásban, metaforában próbáltam megjeleníteni Amerikát, a hazámat. Meglehetősen belebonyolódtam ezekben a problémákba, *akár csak a Beatriz iránt érzett szerelmembe, s ezért* Lazarus története elég lassan íródott, sokat dohányoztam, ittam is, indulás előtt, előrelátóan felcsomagoltam néhány üveg whisky-t, aztán elolvastam, amit addig írtam, s könyörtelenül kihúztam a felét, olyan erővel, hogy a ceruza átszakította a papírt, s kitört a hegye, vagy eldobtam az egészét, és önmagam nem kímélve kezdettem előlről. Amikor végképp reménytelennek láttam törekvéseimet, olybá tűnt, képtelen vagyok úgy papírra vetni a történetet, ahogyan bennem él, áttetszően és racionálisan jelenítve meg az eszelős megváltó misztikus részletekben tobzódo valóságos történetét, felbattyogtam a hidra, megálltam kissé távolabb a parancsnoktól és néztem a hullámok között kerengő delfineket, a fölöttünk repülő albatroszokat, aztán anélkül, hogy beszélgetést kezdeményeztem volna az öreg kapitánnyal, aki kíváncsian, kissé csodálkozva bámolt rám, s elfogadtam volna az öreg, kövér hajóorvos egy parti sakka történő, többször is megismételt kihívását, visszamenekültem a kabinba, írni. Mindig is egy labirintusként képzeltem magam elé Amerikát, s ennek az útvesztőnek a meg-megvilágosodó szögleteiben, átjáróiban, zugaiban, sikátoraiban, terein, palotáiban, haciendáin és viskóiban, széljárta mezőin és feltáratlan őserdőiben pergett a jól ismert, véres történet: Kolumbusz partra szállott, megjelentek Cortes hódítói lánzsáikat rázva, miközben Vespucci nevet adott földrészünknek, uralgott a kereszt, Bolívar jóval később, felfedezve s kárhoztatva az Erasmus és követői által kiagyalt, hazug *új világ*-mitoszt, meg akarja változtatni a dolgok megszokott rendjét, egy ideig sikere van, de eltéved saját labirintusában, ami az enyém egy változata, miközben mindkettőnk rögeszméiben jelen lévő Tupak Amaru gondol, eldöjére a lázadásban, s ugyanakkor, másik időben, de ugyanennek az útvesztőnek egyik terén, megkövezik Noktezumát, miközben tőle távoli cellájában, elődóm az írás szenvedélyében, sor Juana fáradhatatlan ír, káromkodó gaucsó lovagolnak egy pusztá mezőn, ostaraiukat suhogtatva hajtják a rabolt csordát, egy homokórában egykedvűen pörögnek lefele a megfejthetetlen homokszemcsék, egy kardot kivonnak a hüvelyéből, és meztelen pengéjén könyörtelenül csilannak meg a felkelő nap tébolyító sugarai, megjelennek az első lapátkerekű gőzösök is a történetemben központi helyet elfoglaló Mississippin, Alejadinho szobrokat képzel maga köré, Las Casas fáradhatatlan leleplez, gyűlnék a bűnösök, végtelen körmeneteik ott kanyarognak az útvesztő áttekinthetetlen, homályos járataiban, a fényre kiérni nem fognak soha, nincs kegyelem, a hódítók gyilkolnak, de gyilkolnak a bennszülöttek is, nem tehetnek mást, egyáltalán túl sok a vér, Atahualpa meghal,⁷¹ miközben a dzsungel fölött tombol a szél, s törpe erdőlakók dühösen, de döbbenetüket egymás előtt is leplezve rázzák fűvöcsöveiket a fölöttük ellebegő léghajó felé, hiszen elképzelni sem tudják, hogy mi az, és azt sem, hogy hogyan maradhat fenn a levegőben, versenyre kelve a madarakkal, a semmiből jelennek meg az első nagyvárosok, Rio de Janeiro, São Paulo, Lima, Montevideo, Buenos Aires, Bogota, jönnek-mennek a kívándorlóhajók, a tülekvésnek kiépülő nagyvárosok nyomor-egyedeiben megjelennek az első agitátorok, béharok kezdődnek és kábítószer-csempészet, s egyébként is a csempészes virágkorát éli, váltják egymást a köztársasági elnökök és a diktátorok, elkezdődik a dollár világaluma, látom a megaláztatott és megszomorítottak, a megbecsületlenítettek és legyilkoltak, az állandóan, kínos egyhangúsággal becsapott holtak végtelen menetét, és üvöltöni szeretnék a tehetetlenségétől. Fogalmam sincs, mi lehet Beatrizrel, leveleket írok neki, s elégetem a gyertya lángjánál, elrontott sorsomra Amerika elrontott története vetül, de sehogy sem lehet következtetni egyiket a másikból. Lehetnék boldogabb is, de ez semmilyen összefüggésbe nem hozható a chilei bányákban lázongó szerencsétlenek halálával, akik pusztá kézzel támadnak a kivezényelt katonákra, elvérezve a sortüzekben... Aztán egyszerre, melákorom mélypontján hirtelen, megmagyarázhatatlanul beindul a Lazarus története, a kedvem is felderül, beszélgetek a kapitánnyal a lisszaboni bordélyokról, miközben rummal kínál, és kíváncsiságát már nem is leplezve kérdezi meg, mit írok? Ügyvéd vagyok? Valami periraton dolgozom? Kedvem lenne rábólintani, nem is rossz, igen, egy végtelen per iratain dolgozom, hát nem? De aztán beismerem, hogy nem vagyok ügyvéd, író vagyok. Aki történeteket talál ki? – kérdezi –, mint Mark Twain vagy Jules Verne? Igen, bólintok, s iszunk tovább, felhívja a figyelmem a kreol nők hihetetlen ügyességére és kimeríthetetlen ötletességére a szerelemben. Már csak ezért is figyelmembe ajánlja a fehér város bordélyait. Okvetlenül szobára megyek majd egy kreol nővel, ígérem meg, és elfogadom a hajóorvos kihívását is, ha lúd, legyen kövér, és két, egymást követő partiban is gyorsan mattot adok neki, de aztán megdöbbenve a visszavágóra készülő, dühös kövér embert, idegesen sópróm le a figurákat a tábláról, majd holnap, nyugtatom meg, holnapra készülhet, de most dolgozom van, írnom kell, megszállott az ihlet. Vilyorog, s én, besurrannva a kabinomba, folytatom Lazarus elképesztő történetét, igazságot szolgáltatva mindazoknak, akiket becsapott, hosszú, rögeszmékkel és váratlan fordulatokkal teli élete során, amely a sors fintoraként nem az akasztófa ért véget, sőt még nem is a történetében centrális szerepet betöltő Mississippin hullámsírában, hanem a natchezi kórházban, ahová álnéven fekszik be, és ama halálnemekhez képest, melyeket az általa megtévesztettek hada kíván neki, egy meglehetősen banális betegségben, tüdőgyulladásban halálozik el...

A hajótól alatt Beatrizrel álmodom, újra meg újra ugyanaz a helyszín elevenedik meg, más és más napszakban, sőt évszakban. Egy teraszon állunk, valahol egy magas torony tetején, délen tenger örvénylik, északon és nyugaton magas hegyek látszanak, sűrű, smaragdöld erdők, keleten egy beláthatatlan mező, amelyen, ha épp ősszel történetünk, ördögcsereket sodor a szél, elviselhetetlen zörgésük már-már megőrjíti, nyáron viszont a hatalmas fűrengeteg zizegése idegesít, tavasszal, mielőtt sardjadni kezd a fű, látszanak a föld öreg, ráncos arcra emlékeztető repedései is, ilyenkor még férezen derengenek a távoli hegycsúcsok, télen viszont hatalmas hó borítja a mezőt, amely fölött fekete madarak köröznek, árnyékuk ide-oda cikázik a hó tükrén.

Ebben a visszatérő álomban a torony foglyai vagyunk. Nem tudunk elmozdulni a nyitott tetőteraszról, ezért általában di-dergünk, vacogunk, fázunk – ha nem épp nyáron történünk, amikor fullasztó hőség van, s a háborgó tengeren távoli hajók sziluettjei sejlenek fel. Ilyenkor azonnal lefekszünk a földre, szorosán egymáshoz tapadva, nehogy észrevegyenek az éber hajósok, akik távcsövekkel figyelik a tornyot, és sejtjük, előbb-utóbb mindenképpen felfedeznek, de mi tőlük, nem tudom miért, még jobban rettegünk, mint kényszerű egymásrautaltságunktól... Mintha nem is akarnánk elmenekülni a torony tetejéről?... Beszélni nem sokat beszélünk, Beatriz általában az erdőt figyeli, én a mezőt. A tenger felé, balsejtelmekkel elteltlen csak olyankor fordulunk, amikor feltűnnek a titokzatos hajók. Néha a mező irányából fuvalaszó hallatszik, ami annál is furcsább és rémisztőbb, mert nem látjuk a fuvalást. Nem látunk senkit, mintha valahonnan egy számkra érzékelhetetlen dimenzióból hallatszana a mélabús fuvalaszó, ami szomorúsággal tölt el bennünket, szorongással és valami megmagyarázhatatlan félelemmel... Ilyenkor általában

Gondolatok Dávidról – részlet

egymás karjaiba menekülünk, szorosán összelelkezve fekszünk a földön, hallgatom Beatriz szívének egyenletes dobbanásait, és közvetlen közelről meredhetek zöldes szemébe, melynek mélyén vöröses körök örvénylenek, elnyeléssel fenyegeteve.

Amikor befejezem a rabszolgákat ámitó és becsapó Lazarus morbid történetét, a sakkozás egyik szünetében (néha engedem nyerni is az öreg orvost, s ez felvillanyozza, már-már jóindulattal bámul ilyenkor rám) elmesélem furcsa álmom. Megrökönyödve bámul, előszed szekrényéből egy öreg álmos-könyvet, és hangosan olvassa fel, hogy ha asszonnyal együtt látnád, a torony csatlakozást jelent. Nevetek kínomban, még ez is, csatlakozás, mintha nem csatlakoztam volna már eleget eszmékben, nőkben, sőt magában Beatriz Viterbóban is, ennek ellenére várom az éjszakát, hogy álmomban megint együtt lehessen velem a titokzatos torony tetején. Mielőtt teljesen becsavarodnék és eltévednék álmom egyenes labirintusában, a körkörös torony tetején, a távolban derengő hegycsúcsokat figyelve, a hullámzó tengert vagy a mezőt, ahol a rejtelmes fuvalás bujkál és a semmi őrijítő kérdőjelei örvénylenek, Beatriz azt súgja fojtott hangon, mintha attól félne, meghallja valaki, akit mi nem látunk ugyan, de itt van velünk, itt trónyszál mellettünk, egészen közel, hogy ugorjunk le a magas torony tetejéről, a tengerbe. Tavasz van, sarjad a fű is már a mezőn, eltakarva a föld sebeit, és a smaragdzöld rengeteg felől vad, kábító illatokat hoz a szél, mely illatok a torony körül kerengő és a tengerbe le-lecsapó fehér albatroszokat is megzavarják. Először igyekszem lebeszélni erről az örült tervről, de Beatriz – mint kapcsolatunk során megszokhattam (álmom még ebben is hű a valósághoz!) – nem hallgat rám, nem is foglalkozik érveimmel, legyintve utasítja el őket, hiába magyarázom, hogy túlságosan magasban vagyunk, megsérülhetünk, ha mégis ugrunk, nem tudjuk, vannak-e cápák a tengerben, s azt sem, hogy valamerre elérhetjük-e a partot, annyit látunk csupán, hogy a mező például sokkal magasabban van, mint a tenger, s a szélén tarajos sziklákat fedezünk fel. Egyáltalán nem bizonyos, hogy képesek leszünk felmászni a meredek sziklafalon, magyarázom kétségbeesetten, hogy elérjük a mezőt, ahonnan ismét hallatszik a bennünket mérhetetlen szorongással eltöltő, mélabús fuvalaszó, noha a rejtélyes fuvalás továbbra sem fedi fel magát. Sietősen kapkodva vetkőzünk, remegő testünk már-már ellenségesen feszül egymásnak, hogy az ölelésben kényszerűen összeforrva nyugodhassunk meg valamelyest, de ahogy elhullgat a fuvalaszó, azonnal szétválunk, sötét tekintettel meredünk magunk elé, és Beatriz ismét arra biztat, hogy higgyem el, százszor elgondolta, de se jobb, se más megoldás nincs, ha a torony tetejéről tényleg szabadulni akarunk, úrrá kell lennünk félelmünkön, és a következőkkel nem számolva, haladéktalanul a tengerbe kell ugorjunk. Újra hozzám tapad, még nem is öltöztünk fel, érzem, hogy mellbimbói megmerevednek, combját összekulcsolja a derekam, miközben ágyékunk ismét követelőzően feszül egymásnak, megint felhangzik a melankolikus fuvalaszó, mint titokzatos jeladás, s Beatriz fülcimpámat harapdálva, lihegve, nyögve suttozja, hogy most, most ugorjunk, a szerelemben eggyé forrva, nem is válva szét többé soha!... Valami végtelen, kétségbeesett kiáltás hagyja el a szám, de aztán szája követelőzően az enyémre tapad, s kezemmel imádott fenekét markolva emelkedek fel, imbolyogva indulok el a torony széle felé, még látom, amint a láthatáron feltűnik egy hajó, hallom, amint a fuvalaszó erősödik, Beatriz sírva kérlel, most, most, most, megátorodunk és elválnak a toronytól, egymást átölve zuhanunk, de hogy mi történik, nem tudom meg soha, dobogó szívvel, verítékben úszva riadok fel, se az éhgyomorra lenyelt whisky, se a cigaretta nem nyugtat meg. Felöltözöm és kitámasztom a fedélzetre, ahol az öreg kapitány vigyorogva közli velem, hogy hamarosan megérkezünk Lisszabonba, ahol két meglepetés is vár, maga Fernando Pessoa, aki előzőeken jön ki elem a kikötőbe, és a postahivatalban Beatriz távirata, amelyben közli, hogy Genfben találkozunk július tizenharmadikán, s Kavafisz hosszú, többoldalas, kézzel írott levele, amelyben meghív Alexandriába, s egyetértéssel is. Okvetlenül hoztam Pessoa-t is, írja, már régóta meg szeretné ismerni, de tudnom kell, hogy ő igen súlyos beteg, az ideje fogy, ha találkozni akarunk vele, siessünk, azonnal ülünk hajóra... Elbúcsúzom a

kapitánytól, aki súgva fi gyelméletet, ki ne hagyjam a csodálatos kreol nőket, s az orvostól, aki egyre nagyobb aggodalommal figyel, szerinte ez a visszatérő álom nem jó jel, idegfáradtságra utal, el kellene mennem egy idegorvoshoz, kivizsgáltatni magam, vagy – mert ez is megoldás lehetne! – el kellene döntenem végre, mit akarok, és sürgősen feleségül kellene vennem az álmaimban kísértő, leírásaim szerint gyönyörű hölgyet...

Fernandóval egy kocsmába ülünk be, sört iszunk, s megmutatom neki Beatriz táviratát. Hát városnézésre nem marad időnk, ha nem akarja elveszíteni a hölgyet – magyarázza kényszeredetten, s közli, ha tényleg el akarunk utazni Alexandriába, akár holnap indulhatunk, Kavafisz értesítette, vár bennünket, és az ötletem, a költői verseny is megnyerte finnyás tetszését. Tudnom kell, hogy már öreg, beteg is, visszahúzódtan, magányosan él, szinte alig érintkezik emberekkel, saját költészete örvényei ragadták el imaginárius álmvilágába, távol mindentől és mindenkítől, verseit nem adja ki, papírlapokra nyomtatja őket, és kizárólag legjobb barátainak osztogatja, tulajdonképpen megtiszteltetésnek tarthatom, nevet Fernando, hogy nekem is küldött néhány ilyen lapot, ha akarja, majd megmutatom. Kortyoljuk a sört, és hirtelen felém fordulva, bizalmasan kérdezi meg, no és a hajó, hogyan utazott, és én hirtelen, felkészületlenül máris választás elé kerülök, visszatérő álom meséljem-e el, nem veszi-e vajon tolokodásnak, ha magánéletem ilyen intim részleteibe avatom be, vagy a szerencsétlen néger rabszolgákkal kereskedő Lazarus történetét adjam oda neki, haladéktalanul olvassa el?! Végül, hősiesen kortyolva a lassan megmelegedő sörből, és egy következő korsót rendelve, röviden, korunk távirati-skizofrén stílusában foglalom össze visszatérő rémálmom, közben eléje csúsztatva novellám kéziratát is, megjegyezve, hogy ez egy sorozat. *Az aljasság világtörténete* című készülő könyv első, nyitó darabja. S terveim szerint még számtalan más, Lazarus Morellhez hasonló gazember történetét szeretném megírni...

Ritka, higgye el, nagyon ritka, hogy ilyen makacs egyhangúsággal ismétlődik meg, ráadásul különböző évszakokban egy álom, és az az együttes zuhanás is különös, fölöttébb különös. Nem magyarázza meg szavait, izgatottan húzza maga elé kéziratot, és rám pillantva megjegyzi, én azt hittem, kedves Luis, hogy maga költő, nem is tudtam, hogy prózát is ír, és belemélyed az utolsó napokban gondosan letisztázott kéziratomba. Kortyolok a megérkező második korsó sörből, és a szomszéd asztalnál észreveszek egy felkecskelt lábbal ülő, üres kávécsészéjét félrehajtott fejjel, elmerülten nézegető kreol lányt, aki egy idő után visszanéz rám, és kihívóan, félreérthetetlenül mosolyog. Szoknyája felcsúszik és megfeszül gyönyörű combján. Úgy látom, nem fog unatkozni ma éjszaka, vigyorog kamaszosan Pessoa. Elmondom, miket hablatyolt össze a kapitány a hajón a kreol nők bájairól és a szerelemben való jártasságukról és ötletességükről, s lám, máris kifogtam egy kreol lányt. Maga a szerencse fia, Luis, a visszatérő álmáról viszont el kell mondanom, nagy-nagy bizonytalanságról árulkodik, nem szerelmes maga véletlenül abba az álombeli lányba? Tehetetlenül pillantok rá, s magam sem tudom miért, a kreol lányról megfedkezve, elkezdek mesélni Fernandónak Beatrizról. Ez a szerelem? Vagy elrejtőzöm előle, vagy elszököm, sóhajtok. Akár egy láz-álomban, nőnek körülöttem a börtön falai, ő hol ott van velem, hol az utcán sétál, miközben a rácsok mögül figyelem, tehetetlenül csikorgatva a fogam. Gyönyörű álarc megváltozott, veszem észre egy napon, viszonylagos nyugalmunk délutánján, de mint mindig, most is ő az egyetlen, más nőre nem is bírok figyelni, a bordélybeli lányok arca helyett is örökké az ő arca libeg előttem. Mit érek talizmánjaimmal? A rimes gyakorlattal? A hevenyészett műveltséggel? Inaskodásommal a nyelvben? Beszélyeimmel, amelyekben a zordon Észak énekl meg tengerit és kardjait? Mit érek a barátság derűjével, hallom, amint értem aggódó barátaim összesúgnak a hátam mögött. Aggódnak értem. Mit érek a könyvtár folyosóinak labirintusával? Az egyszerű dolgokkal A rossz szokásaimmal, állandóan mások szavába vágok, örökké idézetekkel akarom elkápráztatni hallgatóságomat, mindég én akarok lenni a társaság központja – melyek miatt annyiszor kigúnyolt. Mi érek anyám ma is élő szeretetével? Halott őseim katonás árnyaival. Borges ezredes időn

an néz vissza rám, mintha mondani is akarna valamit, fekete szeme megvilág, mint egy hajnali számonkérés, aztán eltűnik. Nem ő az egyetlen, vigasztal Pessoa és rendel egy-egy whiskyt. – Vannak még kreol lányok Lisszabonban, és attól még szeretheti a maga Beatrizét, hogy felvisz egyet a szállodai szobájába, hátha bebizonyosodik, hogy a tapasztalt, világot járt, öreg tengeri medvének igaza van. Amit viszont még el szeretnék mondani, mert fogy az idő, mindjárt mennem kell, vannak elintéznivalóim, s össze is kell csomagolnom, reggel nyolckor találkozunk a kikötőben, ne feledje kedves Luis, fél kilenckor kifut a hajónk... – Nem felejttem el, suttozom, és belekortyolok a whiskymba.

Az álomat még el kell mesélnem, néz rám bocsánatkérően Pessoa. Azelőtt álmodtam magával, mielőtt megérkezett volna a levele. Hát nem furcsa? Mint mindent, természetesen ezt is meg lehet magyarázni, lefekvés előtt verskönyvét olvastam, s elképzeltem, hogy milyen is lehet holdsütésben Buenos Aires, de álomban mégis egy hatalmas mezőn állottunk ketten, s köröskörül ideges és hetyke gaucók pattogtatták ostoraikat, hajtották a, mint maga is mondotta, rablott marháikat, im pedig, ismétlem, elárultan állottunk egymással szemben és vártunk, de hogy mire, nem tudtam meg, s hiába kérdeztem magától, nem választott, hunyorogva nézte a szűrő napsütésben a kiszáradt föld repedéseit, egymás mellé fektetett ráncos emberi arcok meredtek ránk a repedésekből, mindez semmire sem emlékeztetett, mégis viszolygó érzéssel töltött el, kezdem rosszul érezni magam, szívesen elmentem volna, de nem volt hova és akkor váratlanul egy pódium jelent meg előttünk, a pusztá mezőn, rajta egy szalonzenekar. Tangó, suttozta maga átszellemülten, argentin tangó... A gaucók és marhacsordák eltűntek, hosszú, fehér ruhás hölgyek és frakkos férfiak jelentek meg, és egymáshoz simulva rángatóztak a tangó ragályos örületében... Még akkor is ezt az elandaltító, de ugyanakkor vérpezsdítő zenét hallottam, amikor maga beinvitált abba a kocsmába, ami eddig – erről meg voltam győződve – nem volt ott, de most nyitott ajtaja direkt hívogatott. Bementünk, whisky rendelünk, de akkor asztalunknál megjelent, imbolyogva, egy részeg alak, s a maga arcába loccsantva italát, késpárbajra hívta ki magát. De hiszen kése sincsen, suttozta, mit akar Luis, az istenért, megőrült?! De hát ez az ember részeg, azonnal hívja a seriffet, suttozta kétségbeesetten, mit akar Luis, tényleg megbolondult?! De maga felemelkedett, kért a szomszéd asztalnál üldögélő, öreg, sebhelyes arcú gaucótól egy kést, és kilépett a síkra, vállalva a bizonyára kilátástalan küzdelmet. Iszonyodva bámultam maga után, de hogy mi történt, nem tudom, mert verítékben úszva, dobogó szívvel riadtam fel, közben megjött bejárónóm is, a reggeli újságokkal és a maga hosszú levelével. Vigázzon magára kedves barátom, ez az álom is azt jelzi, hogy veszélyek leselkednek magára. Bár okom nem nagyon volt rá, elmosolyodva nyugtattam meg Pessoa-t, aggodalomra semmi ok. Hamarosan elváltunk, s szállodánkba menet máris elterveztem, hogy novellát írok Pessoa álmának késpárbajra vonatkozó részletéből,⁷³ amikor váratlanul szinte összeütköztem a kis kreol lánnyal, aki láthatólag mégsem mondott le rólam, rám várt, boldogan újságolva, hogy sikerült leráznia a részeg tengerészeket. Ott jött mellettem a járdán, félrefordított fejjel időnként megcsodálhattam éneklő lépteit, mintha pár centivel a föld felett lebegett volna, igen, mint egy angyal. És mosolygott. Soha, gondoltam elkeseredetten, soha nem tudom meg, hogy mit gondol és mit érez ez a karomba csimpaszkodó kis kreol lány. Valami ilyesmit ír sz te is, Ricardo – fordult érdeklődve felém –, egyik Tahitin születő, megrendítő versedben... Nem?... *Kismadár*, suttozta, mert egy gyermekkoromban megismert lányra emlékeztetett, aki váratlanul jelent meg az életemben, és déli szélként perzselte fel és változtatta meg kamaszkorom, megismertetve a szerelemmel és önmagammal.

68. Rilke: *Sírfelirat* „Rózsa, te tiszta ellentmondás, gyönyörűség, / annyi te-mérdek pillá alatt / senki se alszik.” (Fordította Nemes Nagy Agnes)

69. Rilke: *Mindent mi messze rejt* (Fordította Tandori Dezső)

70. Jorge Luis Borges: *Lazarus Morell, a szörnyűség megváltó* (Fordította János György)

71. Carlos Fuentes: *Borges akcióban* című elbeszélése egy részletének átirata.

72. Jorge Luis Borges *Fenygető veszély* című versének átirata.

73. Ez a terve később megvalósult. Lásd a *Dél* című novelláját. (Magyarul is olvasható Benyhe János fordításában.)

Alexandra nővér kemény húsú, hatalmas testén ropogósra feszült a bőr, kerek volt a szeme, a szája, nagy tompora, mint egy érett görögdinnye ringott a frissen vasalt fehér köpenyben, könnyedén lépkedett a kórteremben az ágyak között, mint a paraszttasszonyok, amikor táncot járnak a lakodalomban.

– Guten Morgen, meine Lieber! Kedveseim! Horst, Georg, Alois, Boguslaw, ébresztő, kiáltotta reggelenként vidáman, és ránevett a szélütött, félig béna férfiakra. Szarszag van, megint betrottyantottatok az éjjel, hányszor mondtam már nektek, hogy halasszátok reggelre a kakálást, de nem fogadtok szót, az a kis lusta kínai lány meg nem őríti ki idejében a zacskótokat, és nem cseréli ki a Pampers pelenkákat, csak hogy bosszantsan engem.

– Csu Csin Ju, gyere ide azonnal, és tedd tisztába a fiúkat, bánom is én, hogy még mindig nem tudsz németül, de az órát megtanítottam neked már egy fél éve, kis hülye, mégis mindig elkésel, tízkor kezdődik a reggeli torna.

– Kedveskéim, most betakarlak titeket és kinyitom az ablakot, szép idő van, friss levegő, jó napunk lesz. Készülj Horst, ma járn fogsz megint!

– Dehogyan fog járni, a tegnap is mondtam neki, hogy Horst, meg kell tanulnod újra járni, mondta egy mérges, kalapos nő, és becsukta az ablakot.

Ha szólok hozzá, rögtön lehunyja a szemét, és ki sem nyitja, amíg én itt vagyok. Nem is tudom, minek jövök ide, negyven kilométert vezetek minden nap, csak hogy láthassam, aztán csak ül mereven a tolószékben, összeszorított szemhéjjal, úgy csinál, mintha aludna, és még hangosan horkol is nekem, pedig ébren van. Maga hiába mondja Alexandra nővér, hogy Horst tud beszélni, mert meg sem mukkan soha.

En nem hiszek magának, és azt sem hiszem, hogy ő jár, de csak akkor, ha én nem vagyok itt. Maga hazudik nekem, én vagyok a felesége harmincöt éve, én vagyok Lorenzné, nem maga, ha járn tudna, nekem mutatná meg először, és az én kedvemért biztosan megtenné, hogy megszólal.

– Kinyithatod már a szemed, Horst, ne huncutkodj tovább, hazaküldtem a feleséged, mondta Alexandra nővér.

A tegnap hármat léptél, ma kettővel többet fogsz. Amikor megkérdeztem tőled, hogy mikor jöhetek megint, olyan gyönyörű szót mondtál nekem, mint az első szerelmem, amikor faggattam, hogy meddig fog szeretni, immer, immer, örökké, örökké. Persze, hogy hazudott, és egy év múlva elhagyott, csak ez az egy szó maradt utána, de te a barátom vagy, és én itt vagyok, immer. Állj fel szépen a tolószékből, kapaszkodj a rúdhoz az ép kezeddél, mi vagyunk Alexandra és Horst, a két jó barát, és sétálunk egymást átölelve.

– Sing... sing... ich... Freund, nyögte a férfi.

– Persze hogy elénekelem neked a kettőnk dalát az igaz barátságáról, ami sohasem hal meg, mondta Alexandra nővér, de minden sor után lépned kell, egyet magadért, egyet értem.

*Wahre Freundschaft kann nicht wan-ken,
Wenn sie gleich ent-fer-net ist
Lebet fort noch in Ge-dan-ken
Und die Treu-e nicht ver-gisst...*

– Most lépj a jobb lábaddal, wan-ken, az erősebb, ne csalj Horst, most a bal lábad jön, így kell lépkedni, bal-jobb, bal-jobb, de hát Te ezt tudod, három évig voltál katona, in-bal, Ge-jobb, dan-bal, ken-jobb, gon-do-lat-ban. Most jön a hűség, erre muszáj még lépned kettőt, hűség nélkül mit sem ér a barátság, Treu-e, Treu-e, hű-ség, hű-ség, látod, hogy itt vagyok, nem csak a gondolataidban, nem emlék vagyok, hanem valóság, és most nagyon boldog vagyok, mert ötöt léptél a mi barátságunkért, ennyit még soha senki nem tett meg értem egész életemben, ne sírj, jaj, ne sírj, férfi vagy, az én Horstom, állj egyenesen, amíg letörlöm a bal arcodról a könnyeket.

– Boguslaw, Boguslaw, mit csináltál már megint, miért vágtad pofon Gerda nővért, nem bántott semmivel, ki kell cserélnie a perfúziódat, ezt te is tudod, te vagy itt az egyetlen, aki tudja mozgatni a kezét, és erre pofozod a nővéreket – kiáltotta Alexandra nővér a jobb ágyon fekvő férfinak, és könnyedén meglegyintette merev arcát.

– Pofon annak, aki túl közel jön, tagolta tisztán Podolski úr.

– Ha haragszol valakire, én majd megpofozom helyetted, mondta Alexandra nővér. Nagy, csattanós pofonokat fognak tőlem kapni a hölgyek a nővérszobában, jó?

– Nem. Nem te pofoz. Az én dolgom – mondta Podolski úr, és megsimogatta Alexandra kerek fenekét.

– Jaj, jöjjön Alexandra nővér, segítsen, kiáltotta Gerda kétségbeesetten. Georg is megbolondult ma, megkeményítette a testét, nem is tudom, honnan van ennyi ereje egy Parkinson-kórosnak, nem enged, hogy felöltöztessen, három napja próbálok, hogy kicseréljem a pizsamáját, de nem enged. Hogy lehet, hogy magának szót fogadnak, mint a rossz kisfiúk az anyukájuknak, én megpróbáltam magát utánozni, erre egy nagy pofont kaptam Podolskitól, pedig ő úriember, gyártulajdonos.

– Georg, idehívom az összes volt szeretődöt, mind az ötszázhetvenkettőt, ennyi volt ugye, jól emlékszem, ezt a számot mondtad, és nagyon szomorú voltál, hogy nem érted el a hatszázat, megmutatom neked, hogy te, akit úgy imádtak, piszkos pizsamában fekszel napok óta, és kérlek, meséld el nekem újra a kedvenc történetemet arról a kis nőről, aki felmászott a villanyoszlopon és beugrott a szobádba, hogy végre a tied lehessen, de szegénykének peche volt, mert már ott fektült alatt egy másik nő, mondta Alexandra nővér, és ránevett a koponyafejű férfire. A világszöld pizsamádat adom fel rád, mert azt is mesélted nekem, hogy a zöldszemű nőkből volt a legkevesebb, pedig ők voltak a legtúzesebbek, csak túl sokáig kellették magukat, úgyhogy meguntad őket, és inkább boldoggá tettél ötven barna szeműt, dugd ki szépen a másik karod is, aztán őled át a pizsamát, flanelből van, olyan finom, és puha, mint egy érett asszony bőre.

– Tárd ki mind a két karodat Georg, olyan szélesre, mint amilyenek a te Boeing géped hatalmas szárnyai, nagyszerű pilóta vagy, ezerszer átrepültél az Atlanti-óceán. Nagyon kérlek, taníts meg engem is repülni, itt minden perc egy óra, mint a mesében, átrepüljük az időt, ma Frankfurtból szállunk fel, és Londonban bravúrosan földre teszod a gépet, és mi megtapso-

lunk, mint az utasaid huszonöt éven át, minden alkalommal, mert olyan simán szálltál le, hogy a gyomruk nem ugrott fel a torkukba, és nem azért, mert örültek, hogy ezúttal is megúszták a lezuhanást. Repülünk, repülünk, milyen csodálatos, alattunk a hófehéren csillogó felhők, fölöttünk a szikrázó kék ég, csupa ragyogás, repülünk, három perc alatt ott is leszünk, körözz, körözz velem együtt, ez már a La Manche csatorna, megérkeztünk, tapsolj te is, Boguslaw.

– Elég, Georg, elég most már. Ne csápolj többet a karoddal, látom, persze hogy látom, milyen erős vagy, és örülök neki, de most már hagyd abba, holnap majd New Yorkig repülünk, nekem is meg kell pihennem – mondta Alexandra nővér, és szelíden leszorította a kétségbeesett erőfeszítéssel hadonászó férfi csontsovány karjait.

– Alois Pödeldörfer, te következel, ne fordítsd el a fejed, mi van, megharagudtál, mert ma te maradtál utolsó, de hiszen mondtam nektek, hogy minden nap mással kezdem, így megyünk sorban, minden negyedik nap te vagy az első, ez így igazságos, hozom a biciklit, biciklizel és énekelsz nekem. Georg jár, te énekel. Ez az én mindennapi ajándékom, és ezt csak tőletek kaphatom, senki másról, fordulj felém, kérte Alexandra nővér a tolókosiban ülő fehér hajú férfit.

PAPP KINCSES EMESE

Idős nő

Milyen jóképű így, hogy csak a fél arca látszik, aztán ha megfordul, olyan lesz, mint Janus isten, csak nem egyforma a két arca, az egyik él, a másik halott, gondolta Alexandra nővér, és hirtelen mozdulattal maga felé pördítette Pödeldörfer urat.

– Igazi Oberfranker vagy, Alois, tudom, persze hogy tudom, megérttem már régen, hogy az Oberfrankerek nem németek, az Oberfrankerek egyszerűen Oberfrankerek, nem kell mindig újra elmagyaráznod, elég, hogy biciklizel és közben énekeled nekem a Heimatlandot, mind az öt szakaszt, a tegnap azt ígérted nekem, hogy mára eszedbe fog jutni az ötödik is. Mindent elfelejtettél, nem tudod, hogy hívnak, mi a foglalkozásod, nem ismered meg a feleséged, a három fiad, annyi baj legyen. Ezek lényegtelen dolgok.

Annyira büszke vagyok rád, hogy ezt az egyetlenegy dalt nem felejtetted el, semmi más nem maradt az agyadban, csak ez a dal, és ez nem lehet véletlen, mert a szülőföldről szól, a te drága Oberfrankenlandodról, és úgy szeretem a refrénjét, da ist meine Heimat, da bin ich zu Haus, itt van az én otthonom, itt vagyok én itthon.

A férfi fél arca mosolygott, lassan hajította a biciklit, és rekedt hangon énekelt, tausendjährig alte Bamberg, ezeréves szülőföldem, bölcsődalom, ifjúságom, utolsó kihunyó fényem.

– Fiúk, büszke Oberfrankerek!

A refrént együtt énekeljük, és én táncolok nektek, egyedül, mert most még nincsen párom, de jövőre majd mind együtt táncolunk – rikkantott Alexandra nővér, és táncra perdült a kórterem közepén.

– Mik ezek a borzalmas, állati hangok, mit művel már megint Alexandra nővér? – szörnyülködött Muckenhaupt, a fiatal doktor. És mit ugrándozik itt, a maga korában ez egyszerűen nevetséges.

– Gyönyörű dalt énekelünk kórusban a szülőföldről, az Oberfrankenliedet, és én népi táncot járok – mondta Alexandra nővér. Legyen a párom, doktor úr!

Muckenhaupt doktor lemondóan legyintett, olyan gyorsan fordított hátat az üvöltöző férfiaknak, hogy beleütközött az ajtóban álldogoló elegáns hölgybe.

– Grüss Gott, Frau Podolski, mondta a doktor, és hódolattal kezét csókolt a gyártulajdonos feleségének. Verzeihung, bocsánatot kérek a lármaért, de Alexandra nővérről nem lehet birni.

– Boguslaw, Boguslaw, nézd csak milyen gyönyörű piros ruhát vettem magamnak, nagy fehér babokkal, a legdrágább üzletben vettem, a legdrágább ruhát, állt meg a nő az ágyon fekvő béna férfi előtt. Most megpukkadhatsz mérgebben, mert minden pénzéd el fogom költeni. Egy életet át dugdostad előlem a pénzt, gyűjtötted a bankba, nem engedted, hogy szép ruhákban járjak. Mindig szerettem volna utazni, világot látni, te meg azt mondtad, hogy ilyen marhaságokra nincs pénz. Vedd tudomásul, hogy befizettem egy világ körüli hajóútra, holnapután indulok, és te már semmit sem tehetsz, mert szélütött idióta vagy. Azt csinálod, amit akarok. Meresztgetheded a szemed, és hőröghetsz, már nem érdekel. Fogok magamnak vásárolni egy fiatal szeretőt, egyet vagy többet, váltogatni fogom őket, életem végéig. Neked meg táncoljon Alexandra nővér a nagy seggével.

– Hu-re. Hu-re. Kur-va. Kur-va – dadogta Podolski úr.

– Az bizony, az leszek, még mindig nem késő – vihogott Podolskiné, és kisurrant az ajtón.

– Megsimogathatod a mellemet, Boguslaw, mondta Alexandra nővér, és leült az eltorzult arcú, nyúszító férfi ágya szélére.

– En egyáltalán nem értek egyet a maga módszereivel, Alexandra nővér, de most mégis magához kell fordulnom, mert behoztak egy hatvanéves szélütött férfit, aki tudna beszélni, ha akarna. A röntgenfelvételeken látszik, hogy a beszédközpontja nem bénult meg teljesen, de hiába szólunk hozzá, nem válaszol, mintha süket volna, vagy nem értené, amit hall, mondta Muckenhaupt doktor az orvosi szobában. Magyar az illető, negyven éve itt él Németországban, egyetemi tanár volt, most meg csak néz rám és hallgat. Maga ugye Bukarestből, Magyarország fővárosából jött ide, biztosan nem felejtett még el magyarul?

– Magyarország fővárosa Budapest, mondta Alexandra nővér. Bukarest Romániában van. Anyám kún volt, apám félig székely, félig román, vagy tán egészen az, ezt egy világhírű magyar költő írta, József Attila, de rám is érvényes, és az is, amit a maguk Thomas Mannjáról írt, én fehérek közt is európai vagyok, hat nyelven beszélek.

– Miket hord itt nekem össze-vissza, ilyen népek nincsenek is, és teljesen mindegy nekem, hogy Bukarest vagy Budapest, azt mondja meg, hajlandó-e segíteni, mondta idegesen Muckenhaupt doktor.

– Segítek, doktor úr, ha megígéri, hogy legközelebb táncol velem. En szabad nő vagyok, a férjem negyedszerre is meg-nősült, ahogy vénül, úgy fiatalodnak a feleségei, a gyermekeim elköltöztek más városba, és a tegnap a kutyám is megdöglött – kuncogott Alexandra nővér.

Maga még kezdő, doktor úr, és nem tudja, hogy ezeknek az embereknek az agyában csak a legfontosabb dolgok maradnak meg. Ezért nem öntöm le a hímesszőjüket hideg vízzel, mint a többi nővér, amikor ágaskodik masszírozás közben. Bénán is férfiak szeretnének maradni, és ez megrendítő. A szélütöttek minden nyelvet elfelejtettek, csak egyet nem, az édesanyjuk nyelvét. Muttersprache. Mutter és Sprache. Anya és nyelv. Ezt magyarul is így mondják. Magyarul fogok beszélni a maga betegével, és meglátja, hogy válaszolni fog.

– Ez a maga teóriája, én nem hiszek benne, ezek a betegek gyógyíthatatlanok, ösztönlények csupán. Néznek, de nem látnak, hallanak, de nem értenek, néha olyanok, mint valami iszonyatos monstrok, artikulálatlan hangokat adnak ki magukból, mint az állatok. Egy hetet adok magának, lássuk, meggy-e valamire, mondta Muckenhaupt doktor.

– Jenci, vedd ki a kezéd a szoknyám alól, mindjárt jön a vizit, a főorvos és még néhány nagykutya, és Muckenhaupt doktor, akinek a tegnap is hallgattál, csak hogy mérgeledjön. Beszélni fogsz velem magyarul, tíz szót már megtanultunk, én kérdezek, te felelsz. Segítened kell, most én vizsgázom. Közben foghatod a kezem, azt szabad. Egy papírra leírtam németül, mit fogok kérdezni, úgyhogy jól figyelj, mert ellenőrizik a doktor urak, mit mondasz. Ne nézz ilyen rémülten, mondtam már, hogy engem vizsgáztatnak, nem téged, simogatta a professzor verejtékes homlokát Alexandra nővér.

Először köszönsz szépen, Jó napot, már ebből látni fogják, hogy úriemberrel van dolguk, megmondod a neved, és utána, hogy hány éves vagy. Nem, nem mondhatod, hogy hús, hiába szeretnéd, név nem annyi vagy. Hatvanéves vagy, ez a legszebb férfikor, bevallhatod nyugodtan. Aztán megkérdezem, hogy éhes vagy-e. Erre azt mondd, nem. Szomjas vagy-e? Válaszold azt, hogy igen, és mit kérsz, vizet, mondd te. Nem bort, Jenci, vizet, az jobb válasz, fog nekik tetszeni. Csak azt az egy szót nem mondhatod, ami a tegnap jutott eszedbe, mert ők azt hiszik, hogy az csúnya. És akkor nekik lesz igazuk, hogy te nem is ember vagy, csak egy állat, aki eszik, iszik és tüzekedik. Ezek a németek még káromkodni sem tudnak egy jóízűt, mint a magyarok, a románok meg az oroszok, a legtöbb, amit mondanak, ha dühösek, hogy Donnerwetter, ez olyan mint az égszakadás-földindulás, vagy Scheisse, ami csupán csak szart jelent, semmi más.

A végén meg fogom kérdezni, hogy melyik a legszebb szó, és te azt válaszolod, hogy mama. Tudom, hogy édesanyád halott már régen, az enyém is messzi földben nyugszik, mégis néha, amikor a sötétben egyedül ülök a szobámban, csendesesen sutogva szólongatom, hívom őt, mama, mama.

Könnýű kimondani, a legtöbb kisbaba is ezt a szót mondja ki először, mi ketten sokat gyakoroltuk. Kétszer is mondhatod, ha sikerül. Mama. Mama.

– Szívöböl gratulálunk Alexandra nővér, csodát művelt ezzel a szegény egyetemi tanárral, egy hét alatt tíz szót megtanult, igazán nagy szellemi teljesítmény, a végén még magának lesz igazga, mondta Muckenhaupt doktor.

– Még nincs vége, várjanak egy kicsit. Mondd meg Jenci kedves, a doktor uraknak, mert ők nem tudják, melyik a legszebb magyar szó – kérdezte Alexandra nővér.

– Pi... – ordította a professzor.

– Ki ne mondd, kiáltotta Alexandra nővér, és rátapasztotta a tenyerét a professzor szájára.

Miután Etu előtt mindez lepergett – hiszen városa és családja elválaszthatatlan történetét emlékezete vetítőképeiben elevenen élő és színes képekben szokta látni –, még hosszú ideig ülve maradt. A régi fényképeket – fogalma sem volt mikor – már régen visszazárta a növényhatározóba, a könyvet pedig visszacsúsztatta a helyére, az ugyancsak Erdélyből származó szerény kötésű, sárguló, de alapos szaktudást rejtő társai közé, s velük együtt ő is mozdulatlanba gémberedett, száműzve Ausztráliát, mintha ideig-óráig a családja és a nemzete múltjába falazta volna be magát, kikapcsolva a meleget, kiiktatva szinte lehetetlen családi állapotát. Egymagában volt ugyan, de vele átellenben ott sorakoztak a titokzatos létükből életre keltek, az előtte járó nemzedékek, akiket ismert és emlékképei alapján felidézett, de azok is, akikkel sosem találkozott, csak mások elbeszélései nyomán tudott róluk egyet és mást, valamint azok, akikről sosem hallott, de arctalanságukban és névtelenségükben összeolvadva a nemzedékláncolat rendíthetetlenül egybeötvtözött szemeit alkották. Mind idesereglettek az élők és a holtak – inkább holtak immár –, akik egytől-egyig összetartoztak, mert egymáséi, s a szülőföld hűségesei voltak, s akikhez ő már csak félig-meddig tartozott, hiába volt vérségi leszármazott, hiszen az idő és a tér összeforrasztotta előd-utód sort megtörte, rendjét szétzúzta, és nem is egyszer, kétszeresen, mivel mindenki két irányba kapcsolódik egyidejűleg. Nemcsak az utána következők útját futtatta ki rossz irányban, és az erdélyi magyarok kárára végérvényesen, de gyermeki kötelességét sem teljesítette visszamenőleg az előtte járók iránt.

Csak ült, fészületlen gyapjúként szűrő lelkiismeretébe burkolózva. Nem volt már melege. Valamiféle dermedt hűvőség járta át a végtagjait, olykor bele is borzongott. Titkos lelki mélységeiben a nagy nyomás alatt és a magas hőmérsékleten kikristályosodott kettős felelősség súlyát érezte. Az önmagától való számonkérés és az önmagának való számot adás kikerülhetetlen pillanata volt ez. Az önvizsgálat oly sokszor szembeálló, olykor egymásnak éppen háttal álló kettős arca. A Janus-arc valamiféle torz fonákja. Felelősséget elhárító mentegetőzés vagy mozgásképtelenségre ítélt önsajnálattal nézett önmagával farkasszemet. A legkevésbé sem volt könnyű ez egyszer: a középkori bűnbánó menetek önostorozóihoz hasonlóan minden kérdésével és minden megállapításával a saját elevenjébe vágott, de az önmagukat nyilvánosan büntetőikkel szemben a látványt kerülő belső vergődés volt az övé. A lélek becsületes önvallomása saját lelkiismeretének ítélőszéke előtt. Nem bűnözött, de hibát hibára halmozott! S valamennyi közül a kezdeti volt a legkegyetlenebb.

És a legfájdalmasabb. Egyetlen felelőtlen mozdulattal nemcsak a család érzékeny hajszálygökereit vágta el, hanem ráadásul a lecsupaszított családi gyökeret olyan talajba költöztette, amelyben az a nemzete javára tovább nem fejlődhetett. Most már szentül meg volt győződve, hogy nem lett volna szabad Gáborral szövetségbe, mindenképp otthon kellett volna maradnia a gyermekekkel. A férje egyedül nem vette volna nyakába a világot. Ha már mindenképp menniük kellett, nem lett volna szabad Magyarországon túllépniük, hogy legalább a maradék nemzet számára ne vesszenek el. Legalább ott kellett

volna maradni, mert mások is azt tették azokban az években, félhivatalosan, hol érvényes papirokkal, hol bujkálva, és kivárták a változást.

Vajon lehet-e változtatni még ezen a dolgon?

Kitől kaphatna, és kitől fogadna el tanácsot?

Vajon ők? Akik a lelkiismerete legbelsőbb mezsgyéin, vele átellenben vonultak, ők segíthetnek-e? Az a nagypapa, aki akkor tért haza, amikor már szinte elfelejtették? Az a nagyanya, aki a család menekülését véletlenszerű betegségével tette lehetetlenné egykor?

Ezek pusztán családtörténeti érdekességek, vagy utat mutató példák?

Megremegett, pedig körülötte közönyben tespedtek a tárgyak, a fülledtségtől lüktetett a levegő, és minden szobanövény vízért esedezett. Még a kaktuszok panasztát is hallotta – éppenséggel beledőfött a jajgatásuk –, pedig csak a hónap végén tervezte őket megöntözni.

Hiába nyelt nagyokat, ismét kiszáradt a torka. Csupán a megidézett ősöket nem bántotta a forróság és az ivóvízhiány.

Még a szemük sem rebbent, ahogyan őt nézték mereven mindaddig, amíg fokozatosan elhalványodva vissza nem tértek oda, ahonnan a hozzájuk hasonló közrendű halottak csak az egyéni emlékezés megidéző hatalmával jöhetnek elő néha.

Az évek óta egymás elől bujkáló, napi gondok árnyékában meglapuló vagy a tehetetlenségükben vállukat vonogató enjei végre szembe mertek nézni egymással. A fájdalom tehetetlensége révén óriásit léphetett volna előre. Valamiféle cselekvő megoldást keresett. Egyet, az egyetlen helyes utat. De van-e ilyen?

Visszamehet-e és beállhat-e újra a sorba, oda, ahonnan hús esztendővel ezelőtt kilépett? Van-e még egy hely, ott, azon az egyetlenen földdarabkán, ahová minden sejtjével és gondolatával tartozik? Hiszen Ausztráliában – hirtelen őszinteségétől veríték lepte el a testét – egy meddőhányóhoz hasonlít a léte: a tartalmatlanság salakja és a sivárság hordaléka fokozatosan ellepi, betakarja, olyannyira, hogy az otthont adó földrészen hús esztendő után sem tud megtapadni. Hiába tiszteli és becsüli ezt az országot, ha értékeinek másfajta a mélysége, más az intenzitása, másfajta titkok éltetik. Igencsak különleges anyanyelve miatt nem ide való magként sosem tud kicsírázni, meggyökeresedni, szárba szökkeni és leveleket hajtani. Két lánya lenne csak az őt Ausztráliához kötő kettős kapocs, miután a családja darabokra hullott és a változás természetességével szerveződött újjá. Nem is az a leghitványabb érzés, hogy félig-meddig megérdemelten egymagára maradt, hiszen ez otthon is bekövetkezhetett volna, hanem az a baj, hogy Ausztráliában semmibe nem kapaszkodhat, míg az otthoni közösségek hálózata – akár az erdélyi tavak vizének felhajtó sós ereje – fenntartaná és megóvná a fuldoklástól.

Eszébe jutott Bálint.

Lám, ő a templomba járással vészelt át a nehéz esztendőket. Számára is adott lett volna ez a lehetőség, csak hogy nem ismerte fel. Kivékonyodott hite kevés volt hozzá. A lányokat ugyan megkereszteltette, de a vallását nem gyakorolta és nem adta tovább. De otthon, még hit nélkül is fennmaradhatott volna! A szépen beszélt anyanyelv és a nyelv által bokrosodó művelődési élet, a kialakult közösségi értékek és az azokat hordozó mindennapi cselekedetek, az összetartozás tudata mindenképpen megtartotta volna.

Elhagyhatja-e a lányait, ha már egyszer idehozta őket?

Dideregve eszmélkedett. És menekülni szeretett volna.

Érezte, hogy a felhúzott rácsokon át a múlt bezörget, átlép a falakon, és felállásra ösztönzi.

Kinyitotta az ablakokat és készülődni kezdett.

Szenteleki Gábor

A Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakán (Nagy Gábor osztály) végzett 1998-ban.

Egyéni kiállítások

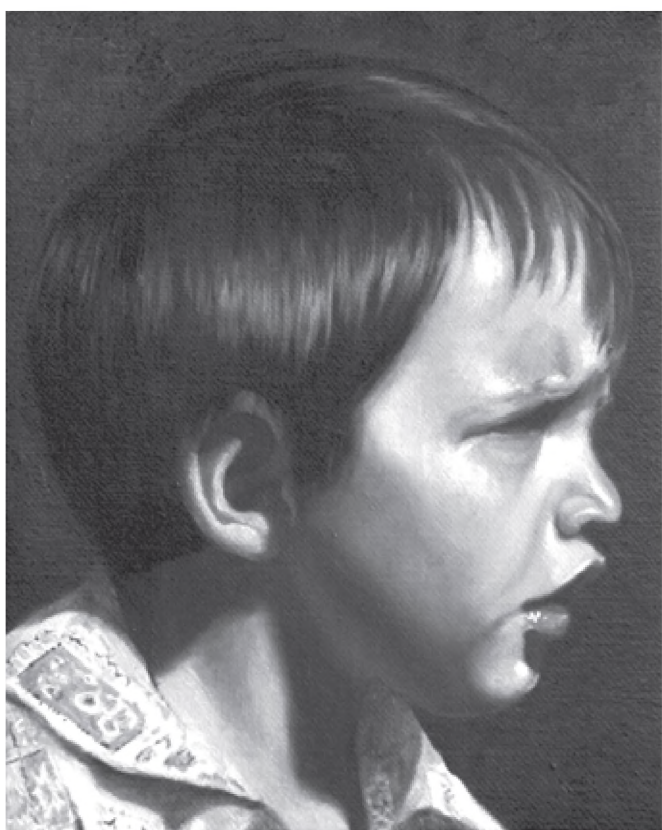
2007 – Koller Galéria, Budapest, szeptember 7–23.

2006 – Boldogok..., Szinyei Szalon, Budapest; Szombathely, Művészetek Háza; Körmend, Városi Galéria

2005 – Mai figurák, St. art Galéria, Budapest

Csoportos kiállítások

2007 – Jeune Creation Européenne, Biennale itinérante d'art contemporain, La Ville de Montrouge, Párizs–Montrouge; ALPOK–ADRIA–Pannónia Nemzetközi Képzőművészeti Tárlat, július 14.–augusztus 26., Körmend; november 6. Eisenstad; *A festmény ideje*, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, március 16.–június 24.

Kisfiúportré

Pityegő

Kitrike

Hűvös a reggel. Kávét melegíték, tegnap főztem, de nem ittunk, aludtunk inkább, amikor. Nézek Andreára, egyik szemem félíg nyitva, szempilláján át lesi, mit ügyeskedek. Most megnézhetném, jól emlékszem-e, olyan gyönyörű-e ma is, mint szokott, és nem kellene bontogatnom, segítene.

Odafekszem, kérdezem, hozhatok-e egy pohárka reggeli Unicumot, mert nyolc hónappal ezelőtt aludt először ezen a laticsen, Unicummal köszönténék az első emléket.

Kinyúl a takaró alól, forró a karja a nyakamon.

– Nyolc hónap. Gyorsan elszaladt. Nyolc hónapot öregedtem.

– Én meg nyolcat fiatalodtam.

– Nyolc évet, szívem, nem nyolc hónapot.

– Összefiatalodunk?

– Kiderül, ha kiderül.

– Hozzak egy korty Unicumot?

– Hozz, légy szíves.

Kibontom magam a karjából, csörren a pohár.

– Nem pohárból kérem – mondja.

– Üvegből?

– Nem. Nem üvegből.

– Hanem?

– Találd ki.

Feladat. Nem pohárból, nem üvegből, akkor miből?

– Jól van, jól, fáradt, ötletelen, fiatalodó öregember.

Megfejttem: a szádban hozd, mint a fecskepapa a patakvizet.

Igy történi.

– Össze tudjuk adni, mire mentünk a nyolc hónap alatt?

– Fogalmam nincs. A napokat, órákat biztosan.

– Mindent össze tudunk adni.

– Próbáljuk meg.

– Én mindenre emlékszem – mondja.

Hasalunk két asztali naptár fölött. Alattunk a kiegyengetett plédek, a felvert párna, rajta két asztali naptár, toll, vonalas füzet, fölöttünk az átszerelt kislámpa.

– Azt mondd, készítsünk egy kinutatót?

– Azt bizony.

– Mennyiségről? Minőségről? Intenzitásról?

– Úgy bizony.

– Az utókornak?

– Az utókornak tanulságul.

Ért a statisztikához. Olyan rubrikákat készít, ami nem kem nem jutna eszembe. És valóban. Mindenre emlékszik.

Panírozza a halat, pucolom a krumplit, keverem a majonézt, a fűszert, a mustárt, a tejfölt. Halat eszünk, rántott harcsát tartárral, krumplipürével.

Nincs gumi. És ez jó.

A főnök, és a fecskék

Ement. Nem vitt semmit, csak a dolgozatfüzete

ket az utazótáskában, csak magát. Minden mást,

ami ránk vonatkozna, elraktam szem elől. Nem

vitt semmit, mert rögtön jön.

Hang nélkül gurul át a kétszárnyú vaskapun. Nézem,

ahogy némán döccen a kishíd buckáján, fékez a

kanyarban, nyom a dudán, köszön, tü-tü-tü, és eltűnik

balra a turai-zsámboki úton. Távolabbról, látatlanból

még egyszer hosszabban: tûű-tûű-tûű.

Ugyanitt ülök a lépcsőn, a szivacson, amíg letusol,

készül a munkára.

Csend van. Süket csend, mint a harangtoronyban ha-

rangozás után. Érzem a csendben az öles szarufákon a

finom port, a rések bagolyfészkeket, a sötétet, a tehetetlenséget.

Hajnalban eszközöl néhány kiegészítést nyolc hónap statisztikai

lapján. Rákérdezek, mindenre emlékszem, mondja. Tíz napon

van. Meg tizenegy napom. Meg tizenkét napom, hogy

emlékeznek mindenre, ami történik. Arra is, amikor nem tör-

téni semmi.

Másold be, mondja, gépeid be egy táblázatba, töltögetjük,

kinyomtatjuk (van egy céges kis-Epson), összehasonlítjuk, és

soha nem lesz kérdés, merre tartunk.

Már útra kész, hátratul a szivacson, elem ül, frissen mosott

haja az orromban, háta a mellemen, fogja a csuklómat, karomat

keresztbe rakja melle alatt hasán-combján. Mindkettőt érinti az

alkar bőre. Hátradől, mint valami fotelban. Össze vagyunk

ragasztva. Mintha el se mehetne innen. Befeszít, felülről átkarolja

a rövidnadrágos combokat, feláll a szőr. Látja. Szorít rajtuk.

Csend van, rend van, nyugalom van, béke van és boldog

hűvös, közeledik a nyár, smaragd zöld rozs, fölötté pára, ten-

gerkék ég, alatta pára, szélcsend és fekete sziltörzsek, a futó-

rózsák bevadultak, de még nincs szűnyog, nincs légy, nincs

rossza a nyárnak, mérgek, hess.

Hideg rántott harcsa a tányéron. „Ne felejtse el megenni!

Délután hozok valami finomat.”

Nincs még hét óra. Kávé, cigaretta. Kutya a lábnál. Látszik

a szemében, nem örül, hogy ennyire megfélekedtem róla. Né-

ha futunk, néha játszunk, nem csak a vacsora van odaöntve

szegénynek. Majd megbékél.

Az élet arról szól, hogy megbékélünk minden helyzettel. Ha

nem békélünk, nem szól tovább semmiről. Az élet.

Soha nem örültem ennyire annak, mint ma, hogy nem esik

be senki. Tizenegy, tizenkettő, fél egy, egy óra. Ha eddig nem,

már nem érkezik kolléga, nyugodt nap. Ki a hűtőből a harcsa-

szeletet, le a kötélről a fürdőlepedőt, el a négyrőzsásba. Lemo-

som az utolsó ölelést, babaszappannal kiöblítem az alsónadrá-

got, felrakom a kötélre a törülköző mellé. Ezek már otthonra

szóló övintézkedések.

Jövök, megyek. Mindenütt az illata. Nem tudom miféle. Meg-

határozhatatlan: A-illat.

Nem jött senki. Hála Istennek. Csak a fecskék. Ideje.

Visszaköltöztek a fecskék. Először nem látok közülük. Any-

nyit, hogy javítják a fészket, ívelt fekete sárccsák a fészkek fölső

peremén. Három család, illetve három asszony, három férj lakik az északi eres alatt. A fiatalok nem maradnak soha. Nem tudom kitalálni, miért. Talán a hely csak a már meglévő három fészkek megfelelő. Kísérleteznek, végig ott az alap, néhol csak körörmnyi, másutt evőkanál méretű alap. Soha nem építik tovább. Belekezdenek, felraknak néhány sort, aztán eltűnnek. Marad a három pár. Az öregek. Talán az öregek elmarják a fiatalokat. Szar ügy. Az élet szar ügy.

Kint ülök. Elöttem a kiscső. Már nyitva a kapu mindkét szárnya, várom A-t, amikor beállít a főnök céges terepjárója. Hétfőn. Hétfőn délután soha. Bejelentés nélkül soha. Nem egy rajta-

ONAGY ZOLTÁN

Zsámboki tavasz

(Részlet a *Zsámboki szerető* című regényből)

Gyermekjátékok

ütésszerű főnök. Azt a formát kedveli, amikor minden rendben, és ő azt látja, hogy minden rendben. Tizenöt éve ismerjük egymást, nem beszélünk mellé. Így alakult.

– Van egy kávéd?

– Van, hogyne. Tejjel kéred?

– Tej nélkül, két cukorral.

Én is iszom, leülünk szemben a kerti padra. Borostás, sovány, fanyar, mint mindig.

– Van itt valaki? – kérdezi.

– Nincs.

– Akkor mondd, mi van.

– Ne kímélj.

– Áthelyezlek Szentendrére.

– Ühm.

– Meg kell válnunk egy ottani kollégától.

– Ühm.

– Jövő hónap elsejétől ott leszel.

– Miért én?

Tart némi szünetet.

– Telefonált a feleséged, ha mód van rá, helyezzelek közelebb, szükség van rád. Hogy közelebb legyél.

– Ühm. Hihetetlen.

Tényleg hihetetlen. *Ká* ismeri ugyan a főnököt, de nem telefonálgat. Ha valamit akar, először velem beszél meg.

– És így éppen kézre esett.

– Értem.

Ekkor áll meg a piros Skoda a kishíd előtt, de már túl azon a ponton, ahol még ráfogható, véletlenül kanyarodott az útra. Erre a bekötőútra nem kanyarodik véletlenül senki. Aki ráfordul, ide készül. Andrea egy perc várakozás után kiszáll, melegítőben van, haja hátrakötve, mint mostanában, rafináltan nyitja a motorháztetőt, aztán az utastérből kiemeli egy üres flakont, mint akinek forr a hűtővíze, vízért jön.

– Ő az? – kérdezi a főnök.

– Igen.

– Jól néz ki. Szép. Fiatal.

– Jól. Szép, fiatal.

– Komoly ügy?

– Ki tudja, mi a komoly ügy ebben a bonyolult világban. Gyerek nincs.

– Hülye vagy.

Fogja a kulcsait, feláll a lócáról:

– Ennyi volt – mondja a főnök. – Nem akartam telefonon megbeszélni, a központos ribanc mindent kihallgat, és egyébként is erre jártam.

– Főnök – mondom, mielőtt beülne a kocsiba –, adhatnál még egy hónapot. És csak július elsejével Szentendre.

– Gondolkodom a dolgon.

– Úgy gondolkodj, hogy július elseje legyen.

– Ez most kérés?

– Vedd kérésnek.

Beül, indít, elhajt Andrea mellett, én is indulok elé, gyere, mondom, mutatom, amikor hallótávolságba érünk. A hírrel nem rontom el az utolsó napunkat, döntöm el. Mielőbb ki kell derítenem, mifélek a viszonyok Szentendrére, ki a váltóm, mi a szisztéma. Ha ugyanez, akkor nem történt semmi. Talán annyi, hogy számomra megszűnt a zsámboki fürdőkád, a vándorlás virágoskertből virágoskertbe.

Ne hagyj el

Zsibbadok. Sok volt a négy nap. Hajnalban elmondom a délutáni rossz hírt. Kötelező. Kettőnk ügye. Ha már elsején Szentendre, jövő péntek az utolsó utam ide. Áthelyeznek.

– Azért járt itt a főnök?

– Igen.

– Nem volt választási lehetőség?

– Nem. Halasztást kértem.

– Ennyi?

– Kirúgnak egy szentendrei kollégát, és ide vesznek fel helyette új embert. Nem oda.

– Ennyi az egész?

– Semmi több.

Kát, a telefont nem mondom. Nem mondhatom.

Magamnak sem árulnám el, ha a képletet a végletekig egyszerűsíti is. Ha mondanám, túlbonyolítaná.

– Jaj – mondja.

Fekszünk. A laticel másik végén, a lábnál a fejünk.

Így alakult, így maradtunk. Elhúzva a nagyablak két függönye, a fehér és a sötétítő. Nézzük a cifra eget.

Könnyű felhők. Néha összeállnak, eltakarják a holdat, akkor a csillagok is láthatók. Ha nem takarják, akkor a felhőszeleket, a holdat látjuk.

– És ez mit jelent?

– Fogalmam nincs. Holnap megtudom.

Hallgatunk. Ijesztő gyors ez így.

– Ne hagyj el – mondja hosszú percek után.

Házastársi kötelezettségek

Azt hiszem, mostanában, vagy mondjuk öt évvel ezelőtt lennék jó, türelmes, gondos, figyelmes apa, aki felfogja, mi van, és a gyerek fogantatásától kezdve apaként viselkedik. Nem huszonhárom évesen, amikor még annyi minden előbbre való egy vonító szaros gyereknél (és persze nem áldatlan, megszívatott, átvert férfiként, mint a kicsik, a következő garnitúra). Nem volna szabad huszonöt alatt gyereket csinálni. A nő és a gyerek sınılyi meg.

Egész este levelezünk.

Hogy mi van, mi leszel.

„Előtte mindig egyedül voltam. Most veled. Sokat vagyok egyedül, de veled vagyok. Nem tudok visszamenni utánad oda, ahonnan jöttem. Soha többé. Nem akarok. Ha Szentendre, akkor Szentendre. Nincs semmi, amit meg ne tudnék oldani.” – írja.

„Ha másként nem, áttelepülök Szentendrére. Tanítani. Nem köt ide semmi. Csak te. Ha nem leszel a faluban, és nem is várhatom, hogy legyél, minden nap eszembe jutsz majd, és az keserves.” – írja.

„Bögtém egész délután. Rövid, másfél mondatos leveleid nem nyugtatnak meg.” – írja.

„Ne mondd, hogy megoldódik, mert nem telefonáltál a szentendrei embernek, hogyan leszel, se a főnököddnek. Ha nem teszel semmit, hogyan oldódik meg?” – írja.

„Ha ugyanígy péntek, szombat, vasárnapra tudsz járni, akkor sincs minden rendben. Mert nem voltunk idegenben mindketten. Hazajöttél hozzám. Ha lehetett, maradtál egy napot. Velem. Az ágyamban, a konyhámban, a levegőmben. Akkor teljesen az enyém voltál.” – írja.

„Benézek a fürdőszobába, elkap a sírógörcs. Mennyi szeméttel, bosszúsággal, milyen nagy elhatározással, neked.” – írja.

Tízkor, mielőtt elköszönök, jön még:

„Ha ez a szerelem, köszönöm nem kérem. Nem így képzeltem.”

Ezt már csak reggel olvasom:

„A rohadt életbe, én itt megdöglök a bizonytalanságtól, a félelemtől, te meg tízkor azt mered mondani, hogy nyugodj meg, pihenj le, te pedig, szemét kurva, bebújsz a feleséged mellé teljesíteni házastársi kötelezettségeidet. Jól nézünk ki.”

Musidora

Vers-átirat **Thomas Gainsborough** *Musidora* című festményének inspirációs erőterében
(*Tate Gallery, London*)

Vajon kinek, melyik lordnak vagy earlnak vagy éppen kamasz lovászfőnöknek lehetett és maradt életfogytiglan emléke ez a minden időknek, mókás-rejtélyes múltaknak – melyekben nincsen halál, nincs feledés – *múlni* szépségével ellenszegülő angol villi-lány: élő lelke halott menyasszonynak - - -
Vajon erdei tisztásokon, kísértő keresztutakon hány férfiút táncoltatott halálba heves, lüktető, temető tarantella-tánca, testének édes támadása? Vajon mi mindent *játszhatott* ez a brit Miss a reávaduló ifjakkal vagy vénülő, dúsgazdag nagyurakkal, akik oly hiún azt hitték, hogy ő volt nekik a *játék*, hogy valaha is lett volna mindenestül övék... Holott titokzatos személyiségét alig is ismerhették, sem walküri testének, meztelenségének delejező erejét, szendergő eksztázisát, elalélt gerjedelmét, bátor, ajzó bujaságát...
Ugyan mit tudhattak a belészédült urak e már-már légies, mégis virágzó-vérmes, megszakadásig szenvedélyes Solent-parti leányzó tékozló tündérválójáról? Ó! Ez az angolszász szépség révületben-önkívületben, önfeledten ünnepli testének tökéletességét! Szinte szemérmes, najádi búbája, sugaras, sudár leánysága vajon hány örülésig tartó ölelésbe engedte, hagyta, zuhanta, lökte, vetette testét, miközben őrizte, óvta, vigyázta a teljes odaadástól lényének lázas, igéző egészét? Föltűzött, vörös haján aranszín szalag fut át, zöld patak-zuhatagban hűsíti hibátlan lábát, hosszú, izmos lábszárát, dús combját, a futó víz eléri szeméremdombját, telt, fehér mellének hullámát nem fedi el a könnyű, áttetsző lepel, a sűrű, parti bozótban étellel világít ez a leányi, nagy meztelenség: mély lombok árnyékán fénylik át minden és mindaz, ami ő volt és ami ő maradt mindörökre! Deli ifjúságát híven és időtlen tárja elének a festmény, hiába, hogy nem találkozhatunk ezzel a kisasszonnyal soha, érezzük-szenvedjük: miénk. S milyen vesztettek-elvesztettek-boldogok lehettünk volna általa... ha életünk története és sok bolyongó utunk: véletlen arra téved, ahol ő vár, mindegyre vár, mintha második életére, oda, ahol ő *emlékezik mireánk*, igen, végzetesen emlékezik reánk: messze előre.

Két vers a **VOLTAM ÉLNI** című készülő verskötetből

DOBAI PÉTER

Álom

Vers-látomás **Gustave Courbet** *Álom* című festményének lüktető erőterében
(*Petit Palais, Párizs*)

„Mintha két szép fa ég
puszta környék közepén
és a lángjuk összecsap,
s most a két fa egy fa csak:
pirosak,
pirosak.”

Babits Mihály

Örvényben, hullámban egyesült, eggyé lett, tékozló, egynemű testük: áttetszően fehér, mintha lennének mindketten – *egyként*, egymás felejthetetlen-mély emlékeként – áramló mélységekbe merülő medúzák - - -
A két meztelen leánytest álmában *egy* test s kinek-kinek álomrejtélye a *másik!*
Egy álmodt a két virágzó leányzás sűrű, busa szemöldökívek, hunyt szemhéjak alatt! Álmodnak ezer érintést és ezer finom, erős viszonzást! Nyílttenger-tiszta testük egymás felé árad - - -
Egy szénfekete s egy óarany-szöke hajzuhatag hullámai, fonatai, csigái, tincsei, elszabadult hajszálai kócosan, szerte-széjjel ziláltan, remegő ujjaktól dúltan omlanak összegyűrt párnákra le - - -
Testük kikötője most csendes, lassan besötétedik. Díványuk körül: poharak, gyöngysorok, virágok. Alig imént még támadó, simuló, simogató, karoló izmaik, társuk testrészeitől telt markuk, ujjai: most ájulásig ellazultan pihennek ki sok heves ölelkezést, közös, felhőfutás-önkívületben - - -
Ívelt izmos lábszárak, ujjak, csuklók, talpak, bokák, dús, erős csípők, széttárt combok, megnyílt combtövek, telt-kemény mellek, vöröslő bimbóudvarok, duzzadt merev csecsbimbók, pihés vágatok, szeméremrések, szeméremszőrzet-háromszögek: nedvben, verejtékben, lassú, hosszú lélegzetekben, lázban összeérnek - - -
Egész lényük, szép személyiségük, erőszakos, leányi meztelenségük, eggyé-válásuk dúló forgataga után: a *másikat* álmodja most, mintha *önmagát!* Lettek, lám, milyen elcsitultak... Elszenderült, elalélt bátor bujaságuk, vad játékuk, el eksztázisuk is, amitől testük mellett heverő kezeik, ujjai még remegni látszanak... Ó! Még nyúlnának, fordulnának egymás felé, jutni, rejtőzni titkos zugokba, arcukat rejteni a *másiknak* kiugró keblei közé, a *másik* ágyéka dombja fölé, mámoruk egyre vonná, vonzaná lényé legmélyébe társát, de combjaik ölelő öble, leányi *csúcs-szerveik*, szeméremajkaik és velük sudár, ifjú testük teljességét legyőző, veszejtő vágyakozás: most álmukban folytatódik, izzik, vérükben kering, tüzel tovább - - -

(Folytatás az 1. oldalról)

– Valóban, 1945. április 10-én a Kormány Pest felé induló vonatán utaztam új lakó- és munkahelyem felé. Egy tábla szalonnát vittem magammal és összes verseimet. Leszálltam a vonatról, s mindent azonnal elloptak tőlem. 1945 után pár évig a beteljesülés, az íróvá válás, az irodalmi életben való tevékeny részvétel igézetében éltem. 1949-től csaknem tíz évre elnémultam a nyilvánosság számára, csak a fiókomnak dolgoztam.

– *Aztán 1956. Melőzött, proskribált. Gyógyír erre, ezért a sok díj? Megfordult-e a fejében valaha, hogy külföldre távozik?*

– 1949-ben a nekem juttatott Baumgarten-díjat még ugyanazon nap délben visszavették tőlem, író férjmelegyűttem nem kívánatos elemek közé tartoztunk. Munkakedvetem, a jelen iránti érdeklődésemet azonban nem bénította meg, hogy csaknem tíz éven át kikapcsolódtam az irodalmi élet vérkeringéséből. Vannak pillanatok az ember életében, amikor megérzi, hogy ettől a másodperctől kezdve valami másképp lesz, ezek a pillanatok befolyásolják élete alakulását, személyisége kiteljesedését. Ismeri a latin mondást: Cum tacent, clament, mikor némák, akkor ordítanak. Elnémultam 10 esztendőre, ez volt az én feleletem. Megvártam, míg értem jönnek, s értem jöttek. Én rövidtávon gyakran vesztek csatát, de megnyerek minden háborút. Sok mindent felszínre hoztak az 1956-os októberi események, csak egyet nem sikerült elérnie senkinek: hogy én elmenjek innen. A díjakról elmondhatom: nekem semmilyen díj nem hiányzik, cselekedeteim mozgatója nem az, hogy hol és mikor, ki vagy kik ismerik el munkásságom, adják annak visszaigazolását valamilyen tárgyasult formában. Én azt hiszem, már halálomig a magam útját járom, tudom, hogy amikor Isten elvesz, ad is, amikor ad, el is vesz. Kaptam egy csodálatos képességet, de ennek fejében sok mindent el is vett tőlem.

– *Valahol azt írja: Lettem, aki vagyok. Író, költő, drámaíró?*

– Gyerekkoromtól kezdve mindenfélét írtam, nemcsak verset. Egyszer rájöttem, hogy színész nő leszek, máskor színdarabot, megint máskor meséket, aztán nagyon sok verset írtam középiskolás koromban. Kezdetben valóban verseket írtam, a hallgatás éveiben azonban mondanivalómat már nem ebben a formában, hanem prózában tudtam kifejezni. Anyám halála után pedig már egyáltalán nem írtam verset. Kritikusaim szerint a prózában is megmaradtam lírikusnak. Hogy miért hagytam abba a versírást? Csupa keserű dologról lehetett csak verset írni akkoriban, én is ezt próbáltam csinálni. De elegendő lett egy idő után abból, hogy a versekben mindenki azt írja meg, hogy neki milyen rossz. Ezt nem így kellene, gondoltam. Aztán Piroška nagynéném temetésén ért valami, 1953-ban. Mindenki mindennel foglalkozott, csak az elhunytal nem foglalkozott senki. Ez nekem nagyon rosszul esett, mert nagyon szerettem Piroškát. Ez a temetés volt írói életemnek a legfontosabb pontja. Gondoltam, ezt meg kellene írni. Megírni, de nem versben. Hogy miképp jutottam el a harmadik műfajhoz, miután a lírikusból epikus, s most a regények mellett színdarabokat és rádiódramákat is írok? Egész életemben izgatott a dráma, gyerekkoromban iskolatársaimból miniatűr színtársulatot szerveztem, darabot írtam, de írtam iskolai ünnepélyre is épp elég színdarabot tanár koromban. A színház világa mindig is izgatott, valami felemelő érzés, ahogy a színészek játékukkal hozzá tudják adni a megírt szerephez azt a többletet, amit esténként megformálnak a színpadon.

– *Hosszú, rendkívül eredményes pályafutása, egy hatalmas életmű megalkotása során bizonyára sokszor szembesült az írás miértjének, az író felelősségének kérdésével. Mi a válasz?*

– Ha nem akartál író lenni, akkor nagyon könnyű erre a válasz. Azt kérde a Jóistentől, miért teszed ezt, nekem sokkal jobb volt, mikor tanár voltam, tudtam, mikor vagyok szabad, most meg sosem tudom, mert nem tudom kiszámítani a döntéseidet. Hiszek abban, hogy minden alkotónak minden alkotásával előbbre kell vinni a világot. Ehhez a felismeréshez nem kellett a felnőtté válás értelme, nem hiszem, hogy lett volna életemnek bármikor is olyan korszaka, mikor ne láttam volna világosan az írástudó felelősségét. Mindennel, amit írtam, írok, írni fogok, segíteni akarok abban, hogy tisztább, szebb, becsületesebb legyen az élet. Ezt néha úgy fogalmazom meg,

hogy: így tégy és ilyen légy, néha megfordítva: ne így tégy, ne ilyen légy. Bárhogy fogalmazom, ugyanazt üzenem az olvasóknak: Vigyázz a világra! Nem hiszek abban, hogy az irodalom játék. Az életet akarom megírni, olyannak, amilyen. – *Az Európai Unióba való beilleszkedés áldozatokkal is jár, ami olykor utcára zavarja az érintetteket. Mit érez, mit lát, láttat ebből az író?*

– A kis népek egyes tagjai néha lámpalázasan és kábultan állnak szerencsésebb és kevésbé izgalmas történelmi népek, nemzetek eredményei előtt. A kis nép a maga kicsiségében is

világméretű eredményeket adhat a világnak az élet minden területén, még az emberi magartás vagy a szabadság igénye területén is. Az ember, aki nem figyeli a történelem hullámzó mozgását, nem élhet teljes életet. Engem ma mindennél jobban érdekel a politika. Globalizálódik a magyar is.

– *Mindegy hol él, hol alkot?*

– Ma már teljesen kinyílt a világ, és ez így van rendjén. Az én fiatalkoromban csak kevesek ajándéka lehetett a határon túli élet ismerete. Számomra szerencsére

korán megadatott, hogy tágabb összefüggéseket, horizontot láthassak, mint az átlagember, nagy hasznát veszem ennek mind a mai napig. Nekem korom ellenére nem újdonság az, ami a mai szülők számára még nem teljesen természetes, hogy a gyerekek már egységes, határok nélküli Európában gondolkodnak, de azért igazi hazája mindenkinek csak egy van, ahová hazamegy szomorkodni, ahol orvoslást kap problémáira.

– *A kelet-európai vadkapitalizmus nem csak kis hazánkban, hanem a környező államokban is konfliktusokat gerjeszt. Kibirja, túléli ezeket a feszültségeket az Unió?*

– Soha, a legsúlyosabb válságok idején sem maradt segítség nélkül Magyarország. Valahol, valamilyen formában biztosan létezik a magyarok Istene. Minden vérben és bűnben születik, steril változatra nem emlékszik a történelem. Hogy európaivá válhattunk, az is óriási áldozatokat követelt, de azok lettünk, és még mindig élünk.

– *Vájon az irodalomban mérték-e továbbra is az érték?*

– Számomra halálomig. Hiszek abban, hogy minden alkotónak minden alkotásával előbbre kell vinni a világot. Világosan látom az írástudó felelősségét. Mindennel, amit írtam, írni fogok, segíteni akarok abban, hogy tisztább, szebb, becsületesebb legyen az élet. Eltelt fölöttem az idő, de boldogan öregedtem meg. Örülök annak, hogy az idő nemcsak elvesz, ad is, adja a perspektíva tágulását, adja, hogy minden, ami felesleges, kiesik a poggyászból, vagy magam önként teszem le, mert minek cipeljem, mikor annyi szükséges új szerkezhető be helyette, nincs időm öregedni. Nem hiszem, hogy elégedetnek kellene lennem, a nyugtalanság, az elégedetlenség kell ahhoz, hogy a munkát folytassam. Szerencsés ember vagyok, mert mindenből maximálisan kivehettem a részem.

– *Isten éltesse a 90 éves Szabó Magdát!*

Szabó Magda (1917. október 5., Debrecen): író, költő. Szobotka Tibor felesége. 1949-ben Baumgarten-díjat, 1959-ben és 1972-ben József Attila-díjat, 1978-ban Kossuth-díjat, 1983-ban Pro Urbe-díjat, 1987-ben Csokonai-díjat, 1992-ben Betz Corporation-díjat, utóbb irodalmi Simonyi-díjat és Cévennes-díjat kapott. Műfordítóként elsősorban spanyol és angol szerzőket tolmácsol magyarul, színműveit, regényeit számos világnyelvre lefordították. Művei: *Vissza az emberig*, v., 1949; *Bárány Boldizsár*, v. mese, *Freskó*, r., *Neszek*, v., *Mondják meg Zsófikának*, r., *Sziget-kék*, meser., 1958; *Vörös tinta*, ftkv., *Az őz*, r., 1959; *Kigyómarás*, d., *Disznótor*, 1960; *Alarcosbál*, ifj. r. 1961; *Lelplezés*, d., 1962; *Születésnap*, ifj. r., 1962; *Pilátus*, 1963; *Danaidák*, 1964; *Hullámok kergetése*, úttj., *Tündér Lala*, meser., 1965; *Mózes*, egy, *huszonkettő*, r., 1967; *Katalin útca*, r., 1969; *Abigél*, ifj. r., *Ókút*, 1970; *A szemlélők*, r., *Kiáltás város*, d., 1971; *Az órák és a farkasok*, d., *Szilfán halat*, v., 1975; *Az a szép fényes nap*, 1976; *Régimódi történet*, r., 1977; *Erőnk szerint*, d., *Kívül a körön*, esszék, kritikák, 1980; *Megmaradt Szobotkának*, 1983; *Béla király*, d., 1984; *Az ajtó*, r., *Az öregség csillogó csúcsain*, műford., 1987; *A pillanat*, r., 1990; *A félistenek szomorúsága*, esszék, 1992; *Mézescsók Cerberusznak*, elb.-ek, 1999; *Merszi*, *Mószjő*, publ., 2000; *Für Elise*, r., 2002; stb.

„Az idő nem csak elvesz, ad is”

CSEHY ZOLTÁN

Dal a jó költőről

*Rögtönzött (válasz) rímfutam
Gömöri Györgynek*

Oly költőről álmodom,
aki nem jár álmodón
kítaposott lábnyomon.

Nem tapizza más kezét,
ámde prütyköl szertesztét,
s léha szava: szentbeszéd.

Nyilván Isten embere.
Oxford, Cambridge, Tampere
zengi, mily bő szelleme.

Retorika ráspolya,
édes nyelvünk vánkosa,
tüzes birkák lángkosa.

Helyesírni hogyha tud,
előbb-utóbb célba jut,
s meghágja a Parnasszust.

Szerkesztőnek lenni jó,
alattad a semmi-ló,
nem nyihaha, csak nyihó.

PÉTER MIKLÓS

Nemzedékünk...

Volt egyszer egy tanár-korosztály.
Egy fokkal jobb az ős Gonosznál,
Mert megbuktatni sokat nem mert,
s csak igen ritkán evett embert.

Fogalma sem volt, mi fán termett
play-back, software, e-mail, Internet,
hangja betöltötte a házat,
de volt benne kis szent alázat...

Hol a babért túl bőven mérték,
ott is tudta, hogy mi az érték...
s mint időzített plasztikbomba,
nyugtalanul megy nyugalomba.

Véletlenül egyszerre értünk a kapunkhoz: én a sajátomhoz, ők a mellettem lévő, sok éve üresen álló házhoz, ahová a menekültügyi biztos vezette őket. Szülők, nagyszülők, gyerekek szálltak ki a kocsiból. Heten voltak összesen. Közülük aztán szorosabban csak egyhez, a hamarosan megözvegyülő Mirjanához lett közöm. Első ránézésre meg-sajnáltam: ahogy ott a kapuban nézelődött, ahogy tartotta magát, ahogy rám köszönt. Se dac, se fájdalom nem volt a nézésében, annál több közöny a saját, és mindenki más sorsa iránt. Jövevények, senki se mossa le róluk, gondoltam, és gyorsan bezártam magam mögött a kaput. Még volt bennem némi fölény. Később ezt is másként láttam: mi, őslakosok lettünk egyre kevesebben, csendesen fogytunk ki közülük. Minden elmúlt, napunk végén őszinte hála istennek!-et mondtunk, rémes éjszakáinkon sorsunk az ő sorsuk tükrében fordult. Kevés méregetés után, hamarosan közeledtünk egymáshoz. Mindig kellett nekik

valami, ami nekem még volt, adtam is szívesen. Kéménykotrót, forrázó teknőt, öreg kötelet megkötni a kecskét. Cserébe, amikor a lábam eltört, ők kaszálták a kertem, leszedték a meggyet, kötözték a szőlőt. Mirjana mindig az ő nyelvén beszélt hozzám, én hozzá a magamén. Értettük egymást mégis, a szavak fölfejtették lelkeinket, sérelmeink, fájdalmunk így szép lassan megsemmisült.

Az első közös nyarunk végén voltunk. Szokásos, reggeli kávékat ittuk nála, jókora hallgatásokat megengedve egy-egy korty között. Kopácsolás, gerendák zuhanása törte meg a csendünk: a szembeszomszéd bontani kezdte a hatalmas kukoricagórét. Hordozható elemekből rakta össze, alig néhány éve, most ismét költöznek, és elviszi a górét is. Mirjana előbb látta meg a hiány következtében föltámadó szabadságot, mint én, fölkiáltott: ellátni messzire, ezt hiányoltam itt mindig! A hegyek között se láttál a másik hegyen túlra, mondtam neki. Elcsodálkozott, de hiszen ő a legmagasabb hegy tetejéről jött ide, felelte rá, mintha nekem mindent tudnom kellene róla. Akkor már nagyon beteg volt, ágyban fekvő. Fölsegítem, együtt lapultunk az ablakhoz, és figyeltük, ahogy a lécek után a gerendák is a kocsira kerülnek, és ahogy a góré lassan kifordul a kapun. Pityergett aztán, mert számára a lebontott alkotmány alig hozott változást: mégsem lehetett ellátni semmilyen hegyig, egy egészen kicsi dombig se! Én láttam ott azt, amit ő nem láthatott soha: dédapámat, öregapámat kubikos talicskáikkal, szerszámaikkal bandukolni, még bocskoros, csizmás nyomuk is kivehető volt a puha földben.

Mi szomorú abban, ha egy felnőtt ócskaságokat kezd gyűjteni? Magát többszörözi egy-egy újabb szerzeményben. Eldobott telefonkártyáért hajol, megtörli. Talált valamit. Magához egy újabb darabot. Nyughatatlan idők, altatót kíván az öreg, fáradt.

Megállok a gangon, döntök: előlről kezdeni mindent, eldobni, ami itt lehúz! Elhatározni könnyű. Később Mirjanának nyalábban hordok át mindent, ami tegnap még kedves volt nekem. Menekülnék. Nem érti, most az egyszer nem ért meg.

Minek osztom magam szét, darabolom föl az életem? Fekszik, vár a válaszra, vagy a magától jövő megértésre, miközben én már az ő ablakából nézelődöm. Nem érti, hogy a vágy fontos, az éltet, ha más nincs hozzá. Neki van, nekem nincs hová vágyakoznom. A két nyelv most nem akarja érteni egymást, és bezárul ki-ki a maga keserűjébe.

Megbékéltünk később, Mirjana mesélős kedvében volt. Hívta egy rokona, aki a hegyek között a régi házaikat őrzi. Egy szuszra elolvastam a levelét, azt írta, hogy menjek haza, mondta Mirjana. Hova haza, kérdeztem volna vissza, ha lenne értelme a kérdéseknek, folytatta, és a szemembe kapaszkodott. Nincs falu ott, ahol valamikor a mi udvarunk is volt, a kertek, amelyek befolytak az erdőig, a patak, ami kettészelte a veteményest, ezen az oldalon a borsó nőtt, túlhan pedig a krumpli. Azután lassan szeder, szúrós bokrok, számocefaltok, csipkerózsa következett. Az erdő sötétlett, a konyha ablakából is oda-

álmodtam magamat, a góré helyén túlra, bele a sötétbe. Öregapám almáskertje is látszott, amit soha sem kerített el, szedett belőle, aki arra tévedt. Egészen addig elláttam, sóhajtott Mirjana, és lehunyta a szemét.

Engem az érdekel, hogy lassan vége. Nem nekem, az ittlétemnek. Átkúszom egy másik létezésbe, mint a kertekbe befolyó őszi köd, elfelejtek minden földi nyugót – de még itt vagyok, és szeretném megbeszélni ezt a néhány napot! Nem értik, hogy engem ezen kívül semmi nem érdekel! Hiába fogják a kezem, mérik a lázam, tömnek gyógyszerrel, ha senki sincsen, aki azt mondaná, hogy legalább kikísér, csak az első fordulóig. Mert jó lenne. Csak addig ne legyek egyedül, amíg meg nem láthatom, hogy a kanyaron túl mi vár. Éjjel fölriadok, hogy valamit mulasztottam, jön az utolsó óra, és a hiányok rémülettel töltenek el. Tennivalókba kapaszkodnék, de fekvve nincs hatalmam semmi fölött.

Bezártam a házat, rácsuktam a fészerajtót a szerszámaimra, a hordozható gépemet, néhány ruhát, néhány kelléket, amit az öregedő test kíván, krémekeket, orvosságot és csipeszt, amivel az állon növő szőrszálat kitéphetem, almát és befőtteket csomagoltam össze. Kikapcsoltam az áramot, elkészítettem Mirjanától, a kerítés negyedik oszlopának részébe dugtam a kapukulcsot, magam sem értettem, hogy miért, hiszen senkinek sem mondtam meg, senkit sem bíztam meg a szellőztetéssel. Lehet, már néhány nap múlva, de az is lehet, csak később érkezem, ezt mondtam Mirjanának, aki szomorú szemmel nézett utánam. Adjam oda az elkészült kéziratot, majd lefordíttatja az unokájával, mondta. Nem adom, mert beleírtalak, feleltem neki. Erre azt mondta, akkor ne is adjam, de ha könyv lesz belőle, ne feledkezek meg róla. Megígértem. Úgy se éri meg, gondoltam a kapujukon kilépve, már a szája is alig mozog. Hiányozni fog, de miattam ne éljen; ha meghal, legalább nem szenved tovább. Akkor mi lesz a gyerekeivel, de mire erre kiokoskodtam volna valamit, megérkezett a kocsis, a feketéző ismerősöm, aki tizenöt euróért viszi az embereket át a határon. Szegedig csak, mert máshová nem vállal utast.

NAGY FARKAS DUDÁS ERIKA

Ketten, félúton
(részlet a *Háború* című
hosszabb írásból)

BENŐ ATTILA versei

(Vasút-szerelem hagyatéka)

In memoriam...

Igazat csaló, hideg testű céda,
fénylő álmok végső maradéka,
határokon fekvő acél leány,
hosszan nyújtózva régtől vársz reám,
hogy tested a testemhez érjen
egy hosszú nap utáni éjen.
Csontommal, hússommal betakarlak
végleg, és a kín rajtunk átbálg.
Téli testeden hevült idegek,
csalódást feledve, „nyugalmat lelnek”.
Ó, fájdalom-gyönyör, élet-halál erotika,
piszkozat-világ könnyű elejtésének titka!
Meddig késik még egyszeri nászunk,
hogyha vetve már omló göröngy-ágyunk?
Dübörgő szerelmünk is elrobog,
vas-testeden kihűlnék a nyomok;
s nem maradnak sem vádák, sem képek,
csak könnyed, üres semmiségek.

(Lendület)

A madár szemében a fészület,
mielőtt repülne.
A szárny bizsergése,
Mielőtt éleket ölelné.

Lábak tétova topogása
az ablakpárkányon.
Légáramlatokkal szemben is
Repülni, bármi áron.

Mindenféle egyensúlyból kiesve.
Mielőtt a test ellendül a peremről,
mielőtt a szelek iránya eldő,
és szárnyaikat kibontja az este.

Elmozdult égtájakat látva,
Zuhanni a magasság fókuszába,
Főnt vagy lent: kitárt karú mélybe,
Továbbra is szédült köröket élve.

Szemgyakorlat. Más, idegen távlatokat látni.
Hétfő délután. Amikor megtörténhet bármi.

(Házavató elhalasztva)

Időből és vérből falazva
áll még a ház közös ablakkal.
Hol egykor hangok, színek égtek,
most üresen kongnak a léptek.

A falakban a kék véredek.
Elűzött hangok, szakadt képek.
A rések benned lélegzenek.
Az ablakszem más tájra ébred.

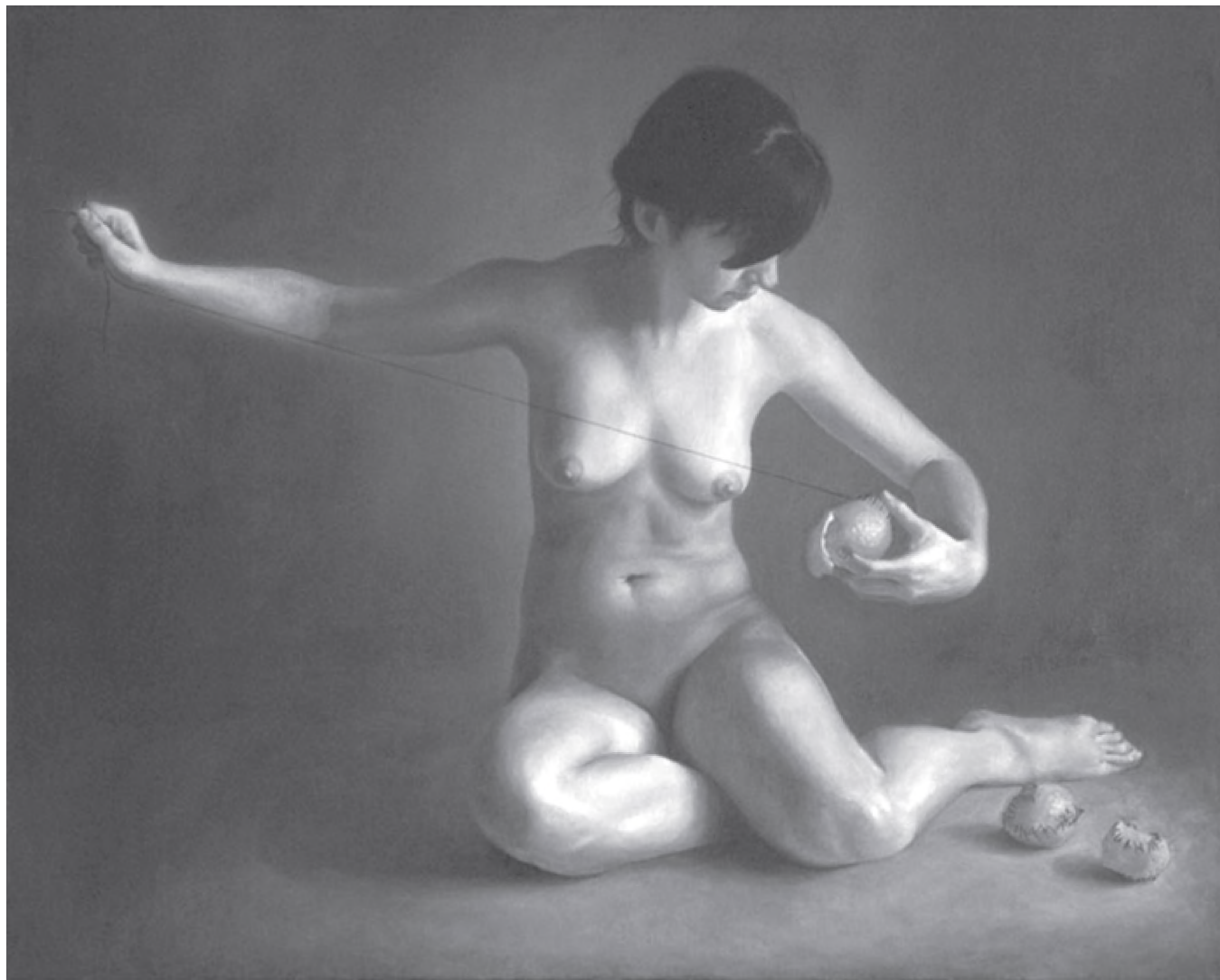
Küszöb, ajtó- és ablakkeret,
fémkerítés, rács és sövény,
mégis rád találhat az örvény,
és a meszelt égbolt megered.

Déli fekvés és jutányos árak:
minden telken lesben az árnyak.
A falakban a penész éled,
az idegekben gyűl a méreg.

Aztán – lehetne-e másképpen? –
fel nőnek a gondok homlokig,
és egy napon minden elromlik
a készülődés közepében.

Dróton kiterített ruhákat
fölkapva viszi a magasba,
az éledő szél, ha túlrad,
s nem lesznek soha kivasalva.

Ajtón érintés nyoma szárad,
az ablakon lehelet-pára,
visszhang: az ajtó csapódása.
A fogasról hiányzik a salád.

Szepes Mária szeptember elején, 99 évesen távozott. Szerzője többek közt a több nyelvre lefordított Vörös Oroszlánnak, a Raguel 7 tanítványának, a Varázstükörnek, az Emberek és jelmezeknek, és a Pöttyös Panna gyerekkönyveknek is. Ez a beszélgetés tavasszal készült otthonában, melyről ő korábban így vallott: „Budai lakásomban 1945 óta adták és adják egymás kezébe a kilincset a látogatók, köztük olyan nevek, mint Baktay Ervin, Hamvas Béla, Várkonyi Nándor. 1947 után egész kis földalatti kulturális mozgalom alakult ki nálunk. Titokban olvastuk, fordítottuk a szinte megszerzhetetlen műveket az Állatfarmtól a Sötétség délbenig.”

– Valamiért fogadlak benneteket, amit majd tudni fogtok, mi az, de pontosan kérdezzetek! Ez nagyon fontos, hogy felelhesek. Az élet örök, és hogy soha-soha meg nem halunk, hogy ez mindig folytatódik, új és új öltözeteket veszünk, de egyformák vagyunk és összetartozunk, ezt tudjátok, ugye?

Egyek vagytok velem, ahova mentek, ahova hívnak, nagyon fontos üzeneteket kell átadni egymásnak, baráti, nem ellenségesen. A világ nagyon-nagyon rossz állapotban van, segíteni kell, azért vagytok itt, és én azért vagyok veletek, ruhát

tudom Őt. Az emberek titokban idejönnek, megkérdeznék, és én megérezem, hogy igazat kérdeznék, vagy csak menekülnek a halál elől. Akkor hagyom, menjen, még élnie kell, vagy már érett arra, hogy ezt megkapja. Nem baj, ha nem hisznek neki, de a benne lévő Isteni megvan. Ez a bennem lévő Isteni az, amit megosztok veletek, fogadjátok el tőlem.

– Sokat beszél Istenről, a vallási tanításokhoz hogyan viszonyul?

– Nincsenek külön vallások, nincsenek külön Istenek. Csak aszerint vannak az Istenek, amilyen néphez születnek. Nem hét Isten van, egyetlenegy, a különbözők egymás ellen valók. Új világ épül, érkeznek az új gyerekek. Szereti a másikat önmagát, és érzi, hogy minden mindennel összetartozik. Ezért vagytok itt, mert érzitek ezt. Viszont van, aki ördögi, sötét, ezt a világot találta ki magának, mert választani mindig lehet, Istent vagy ördögöt. Az ördöghöz semmi közünk, mi mindig segítünk, mi mindig adunk, mi mindig átmegyünk és visszajövünk. Mert újjászületések vannak, a ruha, amit viselünk és levetünk majd, az üres. Ahogy elképzeled, azt magaddal hozod, az a tied, azért jöttél, hogy segíts, hogy kérdezzenek, azért jöttél, hogy felelj, azért jöttél, hogy jót felelj. Csak jót feleljetek annak, aki titokban kérdez, mert más-

„Halál nincsen”

Beszélgetés
Szepes Máriával

Szepes Mária 2007-ben

cserélgetve, most ideiglenesen Szepes Máriaként, hogy elmondjam azoknak, akik értik, hogyan adjátok tovább, mert ez az egész mindenség egy és összetartozó. Vannak irigyek, szomorúak, vidámak, de halál nincsen, csak élet van, örök élet, átöltözés; mindig azt vesszük föl, ami nekünk jár, és azt vesszük föl, hogy segítsünk a másoknak, de, csak ha kérdez, ha kéri.

Fognunk kell egymást, segítenünk egymást, rendesen tanítani, szeretni, mindig ölelni, mindig simogatni, mindig felelni arra, amit kérdeznék; ha nem kérdezel, nem felelek!

Kérdezzetek, mert kérdésekkel jöttetek...

– Mikortól érezte azt, hogy segítenie kell?

– Színész családban születtem, két éves koromban már színpadon voltam a színházunkban. Miénk volt a színház Újpesten. Apám nagy színész volt, anyám primadonna, és én két évesen egy kis szerepet játszottam csak, mert nem voltak szavaim hozzá, de tudtam, hogy én egy Papnő vagyok, bár ennyi idősen csak egy csacsí lányka voltam... Ebben a darabban egy cigányasszony legkisebb gyerekeit játszottam:

– Éhes vagyok, éhes vagyok.

– Te vagy a legkisebb, és te csinálod a legnagyobb lármát – mondta „anyám”, és próbált elhalászni, de nem hagyta magam, csak kiabáltam.

– De én vagyok a legéhesebb, tegyél le, tegyél le! Kicsavartam a kezem „anyám” kezéből, és hajlongtam, összeszedtem a cukrokat, ettem és hajlongtam.

Három éves korom körül elvittek egy előadásra, ott keleti táncot táncolt valaki.

Úristen – gondoltam –, én ezt tudom, nem ő, én vagyok ott!

Hazamentünk, levettem a zongoraterítőt, letérdeltem és táncoltam. Aztán később elmentem balettet tanulni. Tökéletes balett-táncosnő vagyok, le is vizsgáztam, de nem akartam semmi mást csinálni, csak írni, írni, már kilenc éves koromban.

– Mindezekből adódna, hogy esetleg színész vagy táncos lehetett volna.

– Igen, de tudtam, hogy ezen már túl vagyok, mindent tudtam, ezek már megvoltak, és nem akartam semmi mást csinálni, csak írni, írni, már kilenc éves koromban.

– Miért az írás?

– Mert abban elmondhatom Istent, a láthatatlan Istent, akit ismertem, aki visszaküldött most is a halálból, és én

képp nem mer. De nem csak az nyer új életet, aki hisz ebben, hanem az is, aki nem hiszi. De az egyelőre megteremt a maga poklát, azzal nem tudok beszélni.

– Szeretném egy-két fogalomról megkérdezni, mint például szerelem, barátság.

– Édesem, más a szerelem és más a szeretet. A szerelem az, amivel társulsz, amiből gyermekek fakadnak, s utána meghalnak. A szeretet az, ami a világmindenség minden élőlényét egyformán szereti, azért szereti így, hogy segítsen az embereken, különben elvesznének. Tanulni kell, tanulni, tudni, megosztani.

– A tudományról mit gondolt? Irodalomtudomány, matematika?

– Mind összetartoznak, de ezek csinált dolgok. Vannak vad, zavaros ügyek, amikkel nincs dolgom, és vannak olyanok, amik egyszerre kigyúlnak. Nagyon bonyolult dolog az élet.

Meg kell nyílni és most ez történt, történik, történni fog.

– Mit tehetünk a tudomány veszedelmes találmányai ellen?

– Válogassatok, hogy mi hová vezet, miért gyúlt ki, azért-e, hogy én gazdagabb legyek, a másik szegényebb, vagy azért, hogy adjak és segítsék.

– A múlt század közepén miért volt halott a spiritualizmus – vagy nem volt az?

– Nem volt halott, hanem egyéni dolog volt, egy-egy fejlett emberben feléledt, mert mindenki tudja, hogy halál nincsen. És most megint jön rá – erre a szörnyűségre, ami jelenleg van: a hajsz a pénz után, az irigység, a lopás, a gyilkolás – a váltás, mert érkezik a hamis mellett a valódi. Itt van, és ne engedjétek el soha, azért vagytok itt, hogy segítsétek, hogy megtanítsátok az öröklétre azt, ami örök, és odavezessétek, ami örök. Nem a Földre valók vagyunk mind, hanem mindenhol, minden bolygóról vagyunk itt, és átöltöztünk, mikor levetjük a ruhánkat, mert halál nincsen! Csak élet van...

– Az elmúlt tizenöt évben egyfajta ezoterikus bummról beszélhetünk Magyarországon, mindenféle-fajta szemlélet megnyilvánult. Mit gondolt erről?

– Igen, igen zavaros szemléletek, úgy tudnak szeretni, hogy ugyanakkor gyűlölik a másikat. Ez tévedés, csak szeretni szabad, csak azt. Mindig lehet választani. Ha csak egy embert, egy lelket megmentesz, már nem éltél hiába.

Szepes Béla rajza feleségéről, Máriáról

– Meséljen Márai Sándorról és Hamvas Béláról!

– Márait nagyon szerettem, nagyon igaz volt, sosem tért le az útvjáról, és nagyon szenvedett amiatt, hogy nem jöhetett vissza, de most már itt van újra.

Hamvas Bélát is nagyon szeretem, most is beszélgetek vele, csodálatos ember volt, a legnagyobbak egyike. Bezárták, száműzték, de mindez soha nem változtatott azon, amit tudott. Sokat sétáltunk együtt Leányfalun, mert mi ott építettünk egy házat a fivérémmel, aki azt jósolta, hogy szörnyű nagy háború lesz (a II. világháború), amit csak ott tudunk túlélni. Hamvas is ott lakott egy festőlakásban, és nagyon sokat beszélgettünk. Soha nem engedett abból, amit tudott és hitt. Azt kell, hogy megértsétek: sokan jártak itt, pusztító vad, hallatlan hittel is, azokban minden szó életté vált. Egyetlen egységről van szó, ebben a világmindenségben, ami most nagyon mélyponton van, és csak kevesen vagyunk, akik fönn szétárva a karunkat kérjük a láthatatlan Istenséget, hogy segítsen Földön és a világmindenségben. Ez nagyon fontos most.

A tudó nem lehet olyan, mint a szív, és a szív nem lehet olyan, mint a láb, egyetlen egy szervezet az egész világmindenség... (de csak akkor felelhetsz, ha jól kérdeznék...)

– Említette, hogy a Déltenger a gyerekkorát, fiatalságát és az I. világháborút juttatta eszébe. Lát-e hasonlóságot abban, ami most van, és ami száz évvel ezelőtt volt?

– Természetes, hogy hasonló, természetes, hogy ugyanazok, és egy kis távolságból már látszik is, hogy összetartozik minden, mindenkivel.

– Milyen volt a háború, mit érezték?

– Az ember mindig határozottan érzi, hogy mi vár rá, lehull-e a test, a ruha róla, vagy rajta marad. Mi határozottan éreztük, hogy rajtunk marad, és akkor nagyon jóban lettünk a Hamvassal, sok csodálatos dolgot hallottam tőle, melyet nem árulhatok el, mert olyasmiket mondott, ami most van és lesz...

Nagyon sötét dolgok várhatóak és nagyon nagyszerű dolgok is, és át fog alakulni minden úgy, hogy nyitva lesz az ég előttünk. Akik előtt nyitva lesz az ég, azok bemennek oda és továbbélik az örökkévalót, akiknek nem, azoknak vissza kell jönni, kiszakadva ebbe a szörnyűségbe, ami csak a pénzt imádja és a politikát, és alázuhanni oda, a sötétségbe, hogy tanuljon, tanuljon, tanuljon. Mi fölfelé megyünk, ti is fölfelé vagytok, levesszük ezt a ruhát, és ami alatta van, az Isteni! Ezért vagytok itt, mert ezt megéreztetek.

Az a megpróbáltatása ennek a létnek, hogy magamból tenyészsem ki azt, ami igaz. Takarjam le és szórjam szét a mélységbe azt, ami hazug. Most egy szörnyen bonyolult életben vagyunk benne. Mi élni fogunk, mi azért vagyunk itt, hogy segítsünk, de csak annak, aki kéri, aki jól kérdez, annak jól feleljünk. Istennel kell lenni, aki láthatatlan. Hamvas is Istennel volt, a láthatatlannal, ma is vele van, mert segíteni akart.

– A háború utáni évek elég sötétek voltak, Hamvasnak is nehéz volt megjelenni, jelen lenni?

– Hamvas Bélának meg kellett szenvedni dolgokért, mert amit nem jól teszek, vagy csinállok, azt magamnak is át kell élnem, amit még nem tudok, meg kell tanulnom. Nagyon fontos ez az élet. Amit rossznak érzek, az a jó, amit jónak érzek, azt felejteni kell, és alámerülni újra és tapasztalni, tapasztalni, akkor is, ha a szív más formájú, mint a tudó és a tudó más formájú, mint az agy. Minden bennem van, ami az örökkévalóságához kell. Az irigység és a harag nem az én dolgom.

– Mi az, amit igazán szépen tart ebben a jelenségvilágban?

– A jóságot. Ha egy emberen segítetek, a világon segítetek, azt tartom jónak, és én mindig kérdezek magamban, vagy némán, vagy hangosan, és nekem mindig felelnék.

(Készítették: BOZSAKY DÁVID,
FERENCI GABRIELLA, WST)

[Az interjúhoz kapcsolódó megemlékezést az Irodalmi Jelen honlapján olvashatják, *Egy ember, egy fa* címmel.
<http://www.irodalmijelen.hu/vasarnapilevelek.php>]

Grimm-mondák

209. A Szerencse-kerék

Tizenkét zsoldos katona jött a diemarseni háborúból, és vajmi kevés volt a nyereségük. Amint búbanatosan és kicsinyhitűen csavarogtak az országban, és máma nem tudták, mit esznek holnap, találkozott velük egy szürkegalléros fickó, köszöntötte őket, kérdezvén: „Honnét a séta és hová lesz?” Ők pedig felelték: „Onnét jövünk, ahol a háború volt, és oda mennénk, ahol gazdagok lehetnénk, de azt a helyet sehogy sem találjuk.” Szürkegallér így szólt: „Ennek tudományát megismeritek, ha velem jösztek, nem is kívánok semmit érte.” Nem tudták a zsoldosok, mi dolog volna ez. „Úgy hívják ezt, hogy Szerencse-kerék, az én rendelkezésemre áll, és akit én ráültetek, az megtanulja, hogyan kell jövedőt mondani az embereknek és kiásni a kincset a földből; de csak azzal a feltétellel vagyok hajlandó ráültetni benneteket, ha jogot és hatalmat nyerek rá, hogy ebből a rajból egyikőtöket magammal vigyem.”

Mármost ők tudakolták: melyiküket kívánja martalékolni? Felelte Szürkegallér: „Hogy melyikötökre támad kedvem, az majd kiderül utólag, most még nem tudom.” Hosszan tanakodtak a zsoldosok, belevágjanak-e vagy se. Végül arra jutottak, hogy: az embernek egyszer úgyis meg kell halnia, elvégre már Diemarsenben is eleshettünk volna a csatatéren, vagy a dögvész elemészthetett volna; úgyhogy megpróbáljuk, hiszen ez jóval könnyebb kaland, és csak egy főnyi emberveszteséggel jár. Úgyhogy együttesen az idegen férfi kezére adták magukat, azzal a feltétellel, hogy feljuttatja őket a Szerencse-kerékre, és ennek díjaként egyiküket birtokba veheti, azt, akire kedve támad.

Ezek után Szürkegallér odavezette őket arra a helyre, ahol fel volt állítva a kereke, és az oly nagy volt, hogy mindnyájan felfértek rá, méghozzá ki-ki három ölnyire ült a másikatól; egyet azonban megtiltott nekik: hogy amíg csak fent ülnek a keréken, rá ne merjenek nézni a többiekre, mert aki ezt megteszi, annak ő kitöri a nyakát. Miután annak rendje szerint felültek, a mester megragadta a kerekek karmaival, melyekben keze-lába végződött, és megforgatta, úgyhogy körbeforgott tizenkét órán át, és egy órát tartott egy-egy fordulat. Nekik pedig úgy rémlett, mintha fénylő víz lett volna alattuk, akár egy tükör, melyben mindent megláthattak, ami várt rájuk, akár jó, akár rossz, és aki embert maguk előtt láttak, mindet felismerték és meg tudták nevezni. Fölöttük pedig mintha tűz lobogott volna, és izzó fenyőtobozok csüngtek.

Miután a tizenkét órát letöltötték, a Szerencse-mester lerángatott a kerékről egy finom ifjú embert, aki egy polgármester fia volt, és Meissenből jött, és magával ragadta a lobogó lángokon keresztül. A többi tizenegy nem tudta, mi történt velük, és elkábulva merültek mély álomba, és miután jó néhány óra hosszat feküdtek a szabad égen alatt, és felébredtek, látták, hogy a ruhájuk és az ingük egészen foszlékonnyá vált, és szétmállott a kezükben a nagy hőségtől, melyet kiálltak a keréken.

Akkor felkerekedtek, és ment ki-ki a maga útjára, annak reményében, hogy immár életük fogytáig meglesz mindenük, és csupa jó szerencsében részesülnek; csakhogy szegények maradtak, mint azelőtt, és más emberek ajtajánál járhattak falat kenyér után.

230. Ácsorgásra kárhoztatva

Krisztus 1545. évében történt a meisseni hercegséghez tartozó Freibergben, hogy Lorenz Richter, mestersége takács, lakóhelye Bor utca, megparancsolta fiának, egy tizenéves suhancnak, hogy sürgősen csináljon meg valamit; a fiú azonban húzta az időt, elálldogált a szobában, és nem sietett szót fogadni. Emiatt az apja megharagudott, és dühében megátkozta: „Maradj csak helyben állva, ne is tudj elmozdulni soha többé!” Elhangozván az átok, a fiú ott maradt állító helyében, és onnét nem tudott elmenni, és így állt egyhuzamban három teljes esztendőn át, úgyhogy azon a talpalatnyi helyen jókora mélyedést koptatott a padlódeszkába, és egy pultot is raktak elébe, hogy legyen mire támasztania a fejét meg a karját, és pihenhessen. Minthogy azonban a hely, ahol állt, ott volt mindjárt a szoba ajtajánál, és közel volt a kályhához is, vagyis a ki-be járó embereknek fölöttébb útban volt, ezért a városbeli lelkészek, hosszú és buzgó imádságot követően, kiemelték a fiút a mondott helyről, és ügyel-bajjal ugyan, de jó szerencsével és károsodás nélkül átszállították a szoba szemközti sarkába. Ugyanis máskülönben valahányszor megpróbálták elvinni a helyéből, kimondhatatlan fájdalmak fogták el, úgyhogy valósággal őrjöngött. Az újabb helyén, ahová mármost lerakták, ismét csak jó négy évig álldogált, és a padlódeszkát még mélyebben kikoptatta, mint az előző helyen. Időközben palánkot ácsoltak köréje, hogy a ki- és bejárók ne lássák ebben az állapotban; ez pedig az ő kérésére történt, mert a legszívesebben egyedül volt, és a szüntelen szomorúság miatt nemigen szólalt meg. Végül a jóisten egy kissé enyhítette a büntetést, így az utolsó fél esztendőben le tudott ülni, sőt le is tudott feküdni, ha odarakták mellé az ágynak. Ha valaki megkérdezte tőle, mi történt vele, rendszerint azt felelte, hogy Isten fenyítékét szenvedte a bűnei miatt, és minden dolgára nézve megnyugszik az Ő akaratában, és hogy Jézus Krisztus urunk áldozatára tekint, amiért is abban bizakodik, hogy holta után üdvözülni fog.

Szerfölött nyomorúságos látványt nyújtott, arca sápadt volt és fakó, teste sovány és ösztövére, enni-inni nemigen akart, ezért a táplálékot gyakran úgy kellett beléeröltetni. Hét év elteltével megváltatott ebből a siralmas állapotból, amennyiben 1552. szeptember tizenegyedikén józan ésszel felfogható és természetes halállal halva, Jézus Krisztusba vetett hitét igaz szívvel megvallva, kiadta lelkét. A talpalatnyomokat még manapság is meg lehet nézni a főntebb írt utcában és házban, melynek jelenlegi tulajdonosa Severin Traenkner, az emeleti szobában, ahol ez a történet megesett, az egyik mélyedés a kályha mellett, a másik a szomszédos kamrában található, mert utólag egy válaszfalal kettéosztották a szobát.

401. Theodelind és a tengeri csudalény

Egy napon Agilulf király hitvese, Theodelind a zöldellő mezőben sétált, közel a tenger partjához, hogy felüdüljön és virágot szedjen. Akkor hirtelen kiszökkent a partra egy förtelmes tengeri szörnyeteg, csimbókos szőrű, izzó vörös szemű, megragadta a gyöngé királynét, és maga alá gyűrte. Hanem aztán egy nemesember, aki a közelben szarvasbikára és gimre vadászott, meghallotta az asszony szívtépő sikoltozását, nyomban odavágtatott, és amikor a tengeri szörny látta, hogy közeleg, eleresztette a királynét, és visszacsusszant a tengerbe. A nemesember Theodelindet hazakisérte; attól az időtől fogva a királyné a szíve mélyéig szomorú volt, és búslakodott, mindazonáltal nem mondta el senkinek, mi történt vele.

A monda mint modern elbeszélés

A Grimm-testvérek mesegyűjteményét aligha kell bemutatni az olvasónak: a „Gyermek- és családi mesék” idestova húsz éve teljes terjedelmében hozzáférhető magyarul is, leghíresebb történeteivel és mesealakjaival pedig valamilyen formában mindenki találkozott már. Annál kevesebben tudják, hogy Jacob és Wilhelm Grimm a mesegyűjtemény publikálása után kevés idővel megjelentetett egy másik, hasonló terjedelmű gyűjteményt is, a „Német mondák”-at, mely mind a mai napig teljesen ismeretlen a magyar nyelvterületen. Az itt olvasható szövegek rövidebbek, csiszolatlanabbak, művészi értelemben lezáratlanabbak, mint a mesék; ugyanakkor azonban olyan elbeszélői energiákat mozgósítanak, melyeket Höfeherke, Hamupipóke és Csipkerózsika ma már klasszikussá vált történeteiben hiába is keresnénk. Maguk a Grimm-testvérek a mondagyűjtemény első kötetének 1816-os előszavában így fogalmaztak: „A mese inkább költői, a monda inkább történeti jellegű.” E kijelentés mögött a mese és a monda szétválasztását, voltaképpen a modern mitoszkatás kezdetét vehetjük észre. A testvérpár 1806-ban, amikor nekifogott a gyűjtésnek, még nem tudta, hogy a mese és a monda két különböző dolog. Eleinte úgy képzelték, hogy gyűjteményük tartalmazni fog „mindenféle mondákat, híreszteléseket, bölcs mondásokat, történeteket, prófétálásokat”, majd fokozatosan rájöttek, hogy az egyre gazdagodó gyűjtemény kétfelé ágazik. A szövegek egyik csoportjára inkább az „igaz poézis” törvényszerűségei érvényesek (ezeket le lehet kerekíteni, ki lehet színezní, hasonló motívumokat össze lehet olvasztani bennük), a másik csoportra inkább „a tényekhez való hűség” kívánalma nyomja rá a bélyegét. Természetesen vannak átfedések, akadnak meszerű mondák és mondai elemekre épülő mesék. A megformálásbeli különbségek azonban világosan láthatók. A mesegyűjteményt inkább családi olvasókönyvnek, népszerű olvasmányának szánták a fivérek, a mondagyűjtemény inkább a korabeli tudományos igények szerint készült, és ennek megfelelően sokkal inkább megőrizte az írásos források – krónikák, oklevelek, röplapok, tanúvallatási jegyzőkönyvek, magánlevelek, útirajzok, ponyvaregények, sirversek, anekdota- és furcsasággyűjtemények – nyelvi, észjárásbeli sokféleségét. Ugyanezért a mondagyűjteményben igen erős a „moderné olvasás” kísértése (jóval erősebb, mint a romantikus elbeszélő prózaklasszikusának számító mesegyűjteményben): az izgalmasabb szövegekre rálapozva, az az érzésünk támad, mintha egy-egy középkori Borges és Kafka, vagy éppen Csáth Géza és Arany János véletlenül ránk maradt írását olvasnánk. A mesegyűjtemény első teljes magyar fordítását a jelen sorok írója készítette Adamik Lajossal közösen, a nyolcvanas évek második felében. Húsz évvel később, szintén ketten, a múltkorhoz hasonló módon megfelezve a teljes anyagot, nekivágtunk a mondagyűjtemény magyarításának is, mely előreláthatólag jövőre jelenik meg a Kalligram Kiadónál.

MÁRTON LÁSZLÓ

Idő múltán világra hozott egy gyermeket, csimbókos szőrűt, fekete bőrűt, izzó vörös szeműt, nemzöjéhez hasonló; Agilulf megrettent szívében, hogy az ő véréből ilyen fiú származzék, mégis fölneveltette gondosan. A gyermek fölcserepedett; gonosz volt és alattomos; a többi gyermeknek a kinyújtott mutatóujjával kiszúrta a szemét, vagy eltörte kezüket-lábukat, úgyhogy mindenki óvakodott tőle, akárcsak a testet öltött ördögtől. Miután pedig fölserdült, megbecstelenítette az asszonyokat és a lányokat, és meggyilkolta a férfiakat; akkor megharagudott a nemes király, és szép szóval próbálta korholni; az pedig szembe szállt vele, és nekitámadt a tulajdon apjának is, úgyhogy kis híján megölte a királyt; attól fogva a királynak és a király valóságos, vér szerinti fiának az életére tört. Ez az ördög semmiképpen sem lehet az én gyermekem, gondolta a király, és arra buzdította fiát, hogy együtt vívjanak meg a fenevaddal, és terítsék le, mielőtt még több ártatlant meggyilkolna.

A fattyú sok hős vitézt megölt a harcban, és apján is, bátyján is számos mély sebet ütött; ömlött a vér a csarnokban; ekkor az anya maga is íjat és nyilat ragadott, és beavatkozott a küzdelemben; míg nem a rém, sokaktól megsebesítve, végül a földre rogyott, és kilehelte ocsmány lelkét. Midőn a szörnyeteg holtan hevert kiterítve, így szólt a király Theodelindhez: „Semmiképp sem lehetett ez az én fiam; valld be a magad jószántából, kitől fogantad, és akkor mindent megbocsátok neked!” A királyné kegyelemért könyörgött, és elmondta: amikor évekkor korábban a tengerparton sétálgatott, egy förtelmes tengeri csudalény szökkent elő a habokból, és erőszakot tett rajta; tanúsíthatja az a nemesember, aki őt hazakisérte volt. Emelt az udvarba idézték, ahol megerősítette: annak idején a királyné segélykiáltásait hallva sietett a helyszínre, és még látta, amint a tengeri szörny elmenekül. A király így szólt: „Mármost azt akarom tudni, hogy ő életben van-e még, mert bosszút akarok állni rajta; ezért azt parancsolom, hogy ismét feküdj ki ugyanarra a helyre, és várd meg, hogy jöjjön!” – „Azt teszem, amit kegyelmed parancsol – felelte a királyné –, bármi történjék is velem!”

Ezek után az asszony, csinosan felöltözötve, kiment a tenger vizéhez, a király és a királyfi pedig fölfegyverezve megbújtak a bokrok közt. Alighogy kifeküdt a partra az asszony, a tengeri szörny máris kibukkant a habokból, és megrohanta; de még ugyanebben a szempillantásban megrohanta a király és annak fia, úgyhogy nem volt menekvése neki. A királyné maga is kardot ragadott, és azzal átdöfte a fenevad rusnya testét, az pedig ily módon fizetett az életével; mindnyájan hálát adtak Istennek, és örvendezve tértek haza.

466. Szakállas Ottó

Nagy Ottó császár minden tartományban félve tisztelt uralkodó volt, szigorú volt és kíméletlen volt, és szép vörös szakálla volt; és amit a szakállára esküdött, azt végre is hajtotta elháríthatatlanul. Történt pedig, hogy Babenbergben fényes udvari mulatságot rendezett, melyre a Birodalom egyházi és világi fejedelmeinek el kellett jönniük. Húsvét reggelén a császár az összes említett fejedelemmel bevonult a székesegyházba, hogy meghallgassa az ünnepi misét, és ezenközben a várban lakomához terítették az asztalokat; kenyéret hordtak föl és szép ivóedényeket.

A császár udvarában pedig az idő tájt szolgált egy nemes és csinos fiúcska, az apja herceg volt Sváборországban, és ez volt az egyetlen örököse. Ez a takaros kisfiú véletlenül odakereskedett az asztalok közelébe, odanyúlt az egyik lágy cipőhoz a finom, fehér kezével, és magához vette, hogy egyék belőle, már ahogy többnyire viselkednek a gyermekek, akik szívesen belekóstolnak minden tetszetős dologba, ha megkívánják. Amikor azonban letört egy darabot a fehér cipőből, arra jött a pálcájával a császár asztalnoka, aki a terítékekre felügyelt, és dühében odasújtott a fiúcska fejére, oly keményen és zabolátlan erővel, hogy a gyermek fejét és haját elöntötte a vér. A gyermek a földre roskadt, és keserves könnyeket sírt, amiért az asztalnok kezét merészelt emelni rá.

Ezt meglátta egy kiváló hős vitéz, Heinrich von Kempten nevezetű, aki együtt érkezett Sváборországból a gyermekkel, és a nevelője volt. Heves haragra gerjesztette, hogy azt a gyöngy gyermeket ilyen irgalmatlanul megverték, és kemény szavakkal förmedt rá az asztalnokra, annak szégyenletes viselkedése miatt. Az asztalnok azt felelte, hogy: hivatásánál fogva jogában áll pálcájával elkergetni minden idepimaszkodó csirkefogót. Ezt hallván, Henrik úr fölkapott egy jókora dorongot, és bezúrt az asztalnok koponyáját, az pedig úgy szétloccsant, akár egy tojás, úgyhogy a nyomorult ember holtan rogyott a földre.

Közben az urak Istennek szolgáltak és énekeltek, majd a mise végeztével visszatértek; akkor meglátta a császár a vértócsát a padlón; megkérdezte és megtudta, mi történt. Heinrich von Kempten azonnal odaszóllították, és Ottó őrjöngő dühtől nekitüzesedve, így kiáltott: „Azért, amiért az asztalnokom itt fekszik agyonverve, esküszöm, hogy bosszút állok rajtad! Szakállamra fogadom!” Midőn Heinrich von Kempten meghallotta ezt a szigorú esküt, és látta, hogy az élete végveszélyben, összeszedte magát, nekiugrott a császárnak, és megmarkolta hosszú, vörös szakállát. A szakállánál fogva hirtelen fölfráncigálta az asztalra, úgyhogy a császári korona lehullt Ottó fejről, és végiggurult a termen. És amikor a fejedelmek odaugrottak, hogy megszabadítsák a császárt a dühöngő embertől, ő előrántotta kését, és fennhangon így kiáltott: „Senki ne nyúljon hozzám, ha kedves a császár élete!” Mindenki hátralépett; Ottó ügyel-bajjal odainteggett nekik; a mindenre elszánt Heinrich pedig így szólt: „Ha császári fölséged életben akar maradni, akkor adjon bizonyosságot nekem, hogy nem esik bántódásom!” A császár, aki érezte a torkához szorított kést, magasba emelte az ujjait, és uralkodói becsületszavát adta a nemes lovagnak, hogy élete megkíméltetik.

(Folytatása a 18. oldalon)

Beszéd a palackból

Szócs Géza rovata

Hadd bocsátom előre: én nem. Nem ismerem őket. Vegye át a szót tőlem, aki többet tud róluk. Aki ismeri életüket és munkáikat.

Nemcsak vers lehet a palackban. Lehet az újságcikk is.

Már több mint egy éve tart e sorozat, amelyben ez idő alatt azzal próbálkoztunk, hogy palackjaikból különös sorsú vagy ismeretlenül, kihalászatlanul maradt költői üzeneteket emeljünk ki, a megfejtés, de mindenek előtt a fényre hozatal szándékával. Ezután is ezzel a feltett szándékkal kívánom folytatni a poétikai búvárkodást és leletmentést; de ormótlan tévedés lenne azt gondolni, hogy ismeretlen, ismeretlenül maradt (vagy elfelejtett), de izgalmas értékekre, üzenetekre, művészekre, művekre, életművekre, életpályákra és sorsokra akadunk csak a költészet világában lehetséges.

Egy réges-régi, megfakult újság 1922-es évfolyamában, a Benedek Elek főszerkesztésében megjelent *Vasárnap* című hetilap 1922. június 25-i számában találtam a következő írást:

Erdélyi szobrász dicsősége Amerikában

„Finta Sándor történetével sokat foglalkoztak a háború előtt az újságok. Ez a Finta Sándor akkor a szamosújvári fegyház rabja volt. Emberölésért ítélték volt el tizenkét nehéz eszterdei rabságra öccsével együtt. Szegyenbe került a huga a két Finta fiúnak és ők, hogy a családról a szegényt lemassák, végeztek a csábítóval.

Finta Sándor a börtönben kezdett hallatni magáról. Ott nyílt ki a lelke és szebbnél szebb szoborművek kerültek ki kezei alól s egyszerre híres ember lett belőle. Kiderült, hogy világraszóló tehetség lakik a büszke legényben s maga a római pápa járt közbe a magyar kormánytól, hogy kegyelmezzenek meg Fintának.

Finta Sándor vissza is kapta szabadságát hat évi raboskodás után és kinn a szabad életben egészen a művészetre adta magát. Röviddel szabadulása után kivándorolt a délamerikai Braziliába és a fővárosban, Rio de Janeiróban telepedett meg. Aztán kitört a háború és semmi hír nem érkezett onnan a tengerentúli országból Fintáról, mignem a mult héten hazajött Kolozsvárra fiatal felesége, Kántor Kató, aki maga is festőművésznő és ő hozott új híreket a férjéről, akiből Délamerika legünnepeltebb szobrásza lett és az ottvaló nagy újságok mind az ő dicsőítésével vannak tele. Ősszel nagy kiállítás lesz Braziliában, ennek a diadal-kapuját is Finta szobrai fogják díszíteni, aki erre megbízást kapott az államtól. Felesége szíveségéből mi is bemutatjuk Finta arcképét” [valamint két felvételt a műveiről, köztük] „egy mesterien megformált ősi típusu indián fejet.”

„Finta felesége egyébként azért jött haza, mert nem bírta egészséggel az ottani éghajlatot. Szomorú híreket is hozott az odavándorolt magyarokról, akik természetlen, vadon erdőterületeket kapnak megművelésre és legtöbbször belepusztul a nehéz munka és az időjárás okozta betegségekbe.”

Először talán a Vasárnapról. Igényesen elgondolt és igényesen kivitelezett lap volt a széles – a legszélesebb – erdélyi magyar olvasóközönségnek, négy évvel az összeomlás és két évvel Trianon után. Leginkább a kalendáriumok jellegét, hangnemet és hangulatát idézi. Azt is mondhatnók: néplap – igen, az volt ez a javából, olyan néplap, amelyben Benedek Elek, Kós Károly, Kiss József, Nagy Dániel, Björnsterne Björnson, Maxim Gorkij nevével ugyanúgy találkozunk, mint bel- és külpolitikai hírekkel, elemzésekkel, fotókkal és rajzokkal, vagy a közeli jövőben sorra kerülő hetivásárok időpontjával meg a magyar múlt kérdéseivel.

Mondanunk sem kell, hogy a fotók gyalázatos minőségűek, ami egyaránt köszönhető a korabeli fényképészet és az akkori rotációs nyomdászat színvonalának és teljesítőképességének, valamint a papír minőségének. (A fényképészetben az átlagos felszereltséget és felkészültséget értjük, a modern értelemben vett erdélyi sajtófényképészet hőskorát.) E mondott okoknál fogva Finta Sándorról is csak egy alig kivehető portréval rendelkezünk, és „leghíresebb művei” közül is csak a mesterien megformált ősi típusu indián fej üti meg a reprodukálhatóság (alsó) határát.

A szerkesztők (apropó, szerkesztőség: Kolozsvár, Egyetem u. 3.) sem lehettek elégedettek a lapban megjelent fotókkal. Ezért, ahol lehetett, kis fametszetekkel

és tusrajzokkal törekedtek kiváltani a fényképeket – és ez bübajos, archaikus-kézműves jelleget eredményezett. Persze, könnyű ott, ahol a tipográfus és grafikus úgy hívják, hogy Kós Károly. Várak, templomok látképei, apró rovatok fejlécei, politikusok arcképrajzolatai egyaránt magukon viselik a legkarakteresebb erdélyi figura, a bánságiból lett erdélyi apostol keze munkájának nyomát. Talán a távoli Amerikába vészett honfitárs, a némileg szicíliai jellemű szobrász visszahozása az erdélyi tudatba, talán ez is Kósa és barátaira jellemző gondolat – bár az aláíratlan (és rutinos zsurnalizmussal megírt) cikkek nyilván nem ő a szerzője.

No de ki lehetett Finta Sándor, és vajon mi lett vele? Az általam ismert képzőművészeti lexikonok és szakkönyvek nem tartják számon a munkásságát, még Molnár Dénes kitűnő lexikonja sem. Emlgetni sem hallottam soha a nevét, s ha éppenséggel rákérdeztem, senki nem hallott róla. Sokat foglalkoztam a magyarok dél-amerikai jelenlétével, Braziliában jártamban meggyőződhettem róla, hogy egyik legnagyobb fotográfus művészüknél Farkas Tamást tartják. Finta neve nem hangzott el.

Rióba nem jutottam el. Őrzi-e ott közteri szobor, vagy közgyűjteményben megtalálható alkotás e nevet – nem tudom. Rokona lehetett-e (a két háború közt aktív, azóta elfelejtett) Finta Zoltán költőnek, újságírónak – nem tudom, igazából nem tartom valószínűnek.

Még az is felmerült bennem, vajon nemcsak a feleség, a trópusi klímáról gyógyulni hazatért Kántor Kató nagyította-e fel Finta tengerentúli sikereit? Ennek több körülmény ellentmondani látszik. És apropó Finta Sándorné Kántor Kató – őrola mint festőművésznőről tudunk-e bármit is? Vagy vajon a brazilok ismerik-e a nevét? Vajon mire vitték a továbbiakban, hogyan alakult az életük, s meddig élhettek és hol?

E kérdéseket most belevetem a hullámzó ismeretlenbe, abban a reményben, hogy lapunk egy példánya hátha eljut majd valakinek a kezébe, aki majd tudni fogja rájuk a választ. Talán éppen száz éve, hogy öccsével együtt végeztek a gaz csábítóval...

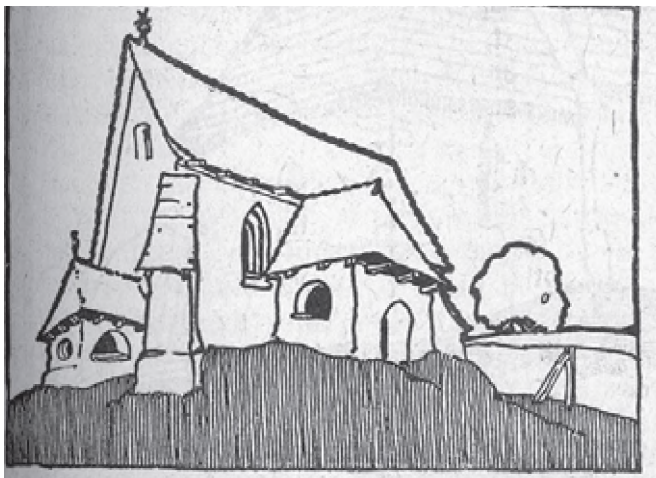
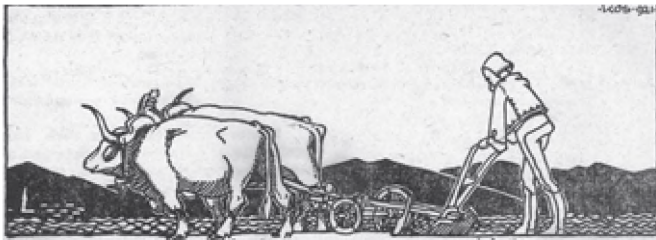

Ki ismeri Finta Sándort és Kántor Katót?

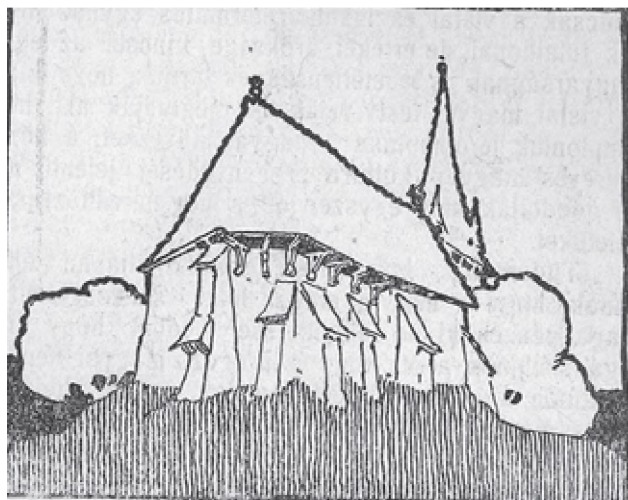

Finta Sándor

Néhány csemege Kós Károly a Vasárnapban megjelent grafikáiból

Magyarbikali ref. templom (épült a XV. sz. végén) déli homlokzata

Magyarbikali ref. templom (XVI. század) északi homlokzata

Dr. Jorga Miklós

Dr. Lupu Miklós

„A csábítót játszotta, és paráználkodott az úton, csak hogy ki ne iktatódjék, és kímélet nélkül lealázkodott, hogy fölemelkedhessen.”
(Thomas Mann)

„Názáreti Jézus családfája Máté evangéliumában négy asszonyt nevez meg a héber Bibliából egyenes ági felmenőjeként: Támárt, Ráchábot, Rutot és Batsebat.”
(Jonathan Kirsch)

„Kikészítetted magad? – néz a tükörbe. Incselkedik képmásával, a feltüzelt képzeletében eljátszásra váró szereppel.

Nem érez szegényt. Így is sok időt eltékozolt már. Indul a játék. Eljött a nap, a lélegzetelállító, pompás lehetőség, hogy felkínálja magát.

Sötét hajsörénye, hajlékonysága, tajtékozó vére – mindene áhitattal várja a végzetes percet. (Jaj, ha Júda tovább fog menni, s ő ott marad porig alázza!... Csak meg ne neszelje, ki van a fátyol mögött!)

Júda most feléje pislant, a vékonyát vakarja, vacillál, Támárban pedig hirtelen megfagyott minden ölelés.

Ki az az örült, aki az ő fiatal húsát halottnak hitte?

„Jobb lesz tán, hogyha elepedsz, ráncatlanul akár? Mint buta bogár, borostyánkőbe zártan!... Véred, érzékeid rég meggyónták, mi után áhítazol. Bejárható naponta fogságod színterét, de még az idegen lábak taposta nomád temető is. A tegnapi ébredés után felhő ereszkedett le bokádig, s te érezted, mint üt át rajta a bujálkodás vágya. Nem hibáztál semmit, mégis téged pöröl az idő. Féjred, Er (akivel hiába habzsolgatók egymást éjeken át, úgy látszik, kevés volt) halott. Apósod, Júda elmagyarázta, hogy ágyastársadul szegődni s magot elültetni méhedben Er fivérei hivatottak. Onan fog a sátradbán hálni, mondta Júda (a harmadik fiú, Sela még kiskorú), hogy kötelességét a halott fivér helyett lerója; s ha gyermeked születik, a megboldogult Er fiának fogják tekinteni.”

Egyik pillanatban, ha a félelmetesnek tetsző Júda előtt kellett elhaladnia: arca savószinűvé változott, combja elernyed a gyászos köntös alatt. A másik pillanatban bőgni tudott volna, mint vérmes öszvérkanca. S az undok, sunyi árnyak – a szószátyár cselédhad, a kárörvendők kórusa – meglesték, amint Támár (a tudatától különvált teste), mint holmi együgyű némbor, féláljutt állapotban dobálta magát az epekedő vágytól.

Amde most – szemfesték, ajakír! –, álmai mintha vadidegen testet öltöttek volna, valósággal várja, hogy két válla szárnyat növevessen a kietlen estben.

„Ki szegi meg vajon a törvényt?!...” – kérdi a magasságba burkolózó Láthatatlantól, s úgy érzi, hogy a didergő csontjaira tapadó sejtek máris kigyúltak.

S már előre hallja, hogy: „Te szemérmetlen szuka!” Meg hogy: „Aszályt, járványt és ki tudja még, milyen rontást hoz ránk!” Holott az izraeliták is tudják, hogy a neve: Támár, a kánaániták nyelvén datolyapálmát jelent.

De majd, ha Júda lábaihoz kúszik, és megmossa illatos olajjal, apósa méltányolni fogja, hogy menyé (s egyben arája – te szent bonyodalmaikkal reánk testált világ!) kidörzsöli belőle a pondróságú öregedést...

A szentek összezárt ajakkal hallgatnak, egyelőre. Legalábbis úgy tűnt neki, amióta kiöltözött („keblemen egy csomó mirha, s nyakamban a csillogó ékszer, és ami még jobban felszítja a csődörszenvédélyt: a sarumba csepegtetett balzsam”), mint szolgálatra kész, feslett asszonyállat.

Lepillant rá az Ég Ura, és egyből számúzi emlékezetéből a csámpás, nyálas, vácogó szolgálalkével alamizsnát könyörgő Támárt! Képzeltése titokban valahol mulattatta; ez azonban még messze esett a merészen megálmodott elégtételtől, hogy: ha minden jól megy, gyermeket fog szülni – ikreket! –, és apjuk (az apósa!) magáénak fogja vallani őket...

Egy jelre várt már napok óta – égi jelre –, de az Errel kötött menyegző hajnalának végtelen átláthatóságát rég feledve, csak a hideg kétellyel való szüntelen tusakodás. Onan alattomosága sebet ejtett benne, láthatatlan sebet: midőn ondóját gyáván, önző módon a földre fröcskölte („Kapsziságból tette – ha örökös nemz halott bátyjának, saját örökségét kisebbíti meg –, mért is nem köptem szembe!”) Támár torka elszorult, ha megparancsolják neki, akkor sem sírt volna. Dacosan, böszült indulattal kirohant a nászra feldiszipített sátorból. Futott, futott, amíg ereje bírta, amikor aztán réte összecsuklott s szemével befogta a sárguló, terméketlen tétet, feltört belőle a keserűség: „Miért fosztasz meg a fiamtól, Teremtő Isten?!... A világ szűkölködni fog nélküle! A te törvényeden múltott, hogy Júda törzse magamra hagyott. Méhembe más, idegen férfi oltóvesszője s magja nem juthat, különben halál vár rám. Elhunyt férjem vagyonát nem örökölhetem, a vérrokonokra száll. A gyermektelenség foglya vagyok, és a megboldogult hitestárs családja kívülállónak, szolgának tekint. A Te törvényed – a levirátus – azonban az Er törzsenek férfijait arra kötelezi, hogy az özvegyet teherbe ejtsék, s a gyermek örökölhesse az elhunyt báty vagyonát.”

Onant a Támár megcsúfolása után nem sokkal magas láz verte le, s napok alatt végzett vele. „Jahve neheztel valamiért ránk!” – suttogták Júda törzsenek asszonyai. Ekkor kerekedett felül Támárban valamilyen ősi ösztön, bár keveset tudott a kánaániták istennő-imádatának rítusáról. Egy kis hiúság, egy kevés gög... A kiöltölt bűnért egyszer, meglehet, lakolnia kell. De nincs más esélye, mint szembeszegülni a szürke sorssal. Vagy a sorstalansággal?...

Ez a kihívás több izgalommal töltötte el, mintha meg kéne alázkodnia, hogy méltó helyet vívhasson ki magának a családban s a közösségben. A paráználkodás gondolatára ajkára kiült egy bizonytalan, sóvár vigyor. „Na és! Ha a félistennök vakmerőségétől bátorítatva kijuthatok a biztos fényre!... Az üdvözülés reménye megéri, hogy Júdát kijátsszam. Jó kedélyű

pátriárka; megesik, hogy kissé szórakozott, ingadozás, gyengeség jellemzi, mindez megkönnyíti a dolgomat. Nem mindegy, hogy ki plántál magot a méhembe...”

„Végiggondoltad-e tetted következményeit?”

Mit felelhetett volna e belső hangra? Volt része bőven az ünnepi ceremóniáskodásban, szemforgatásban, midőn, miként ha maszkok vették volna körül, gyűlöletes áhitat legyintette meg lelkét. „Ki tudná kipuhatolni Jahve szándékát?” – felelte önnön-magának.

S a többiekre gondolt, akik nem hisznek olyasmiben, amiben nem szokták meg, hogy higgyenek. Gyávák, még ha lenne is rá lehetőségük, hogy változtassanak valamit életük folyásán. Félelmüket összetévesztik az Isten előtt megjátszott jóssággal.

(Rejtély, fut át a krónikás agyán, hogy mi minden múltott a Mózes s a többi pátriárkát körülvevő asszonyokon! A fáraó lánya, aki a folyóból kihálászta a mózeskosarat – ő sem volt izraelita.

Milyen törvényeket tisztel Jahve, s mit vár tőle? Egy bennszülött kánaánita nőtlől?!... A csábításon kívül Támár vajon még mihez ért?...)

A lázadáshoz. Nem tagadta, hogy szíve mélyén keserű bosszúvágy él.

Nem volt számára visszaút. Az útkereszteződésnél megpillantotta közeledő apósát, övele, a megözvegyült mennyel szemben bizalmatlannak látszó barát társaságában, akinek a juhait készült lenyírni Timnában. Jökötésű férfi, még egyenes a tartása, állapította meg elégedetten magában.

„Lépre fog menni, most én vagyok a mézizű virágkehely!”

Támár tekintetében éles fény hatolt; mint amikor egy gyarló földi vágy az Arkangyal rosszszalló pillantásába ütközik. A naplementében alakja elvált az olajfa törzsétől.

„Ki ad nekem még egy szusszanásnyi időt?...”

Megbánásra, tudta, erejéből már úgysem futja.

Júda, miután a barátját előre küldte („Eredj csak, majd utolérlek!”), habozni látszott; de aztán közelebb, egyre közelebb lépett az illatos jelenéshez. Karjánál fogva megragadta Támárt. Ekkor vette csak alaposabban szemügyre a felkínálkozó prédát, a céda nő fátyolon keresztül is megcsillanó orrkarikájában felfedezvén a paráznaság jelét. És ágaskodó vesszője forró és kemény húst érzett. Előbb beszívta a balzsamos levegőt, amely a felesége halálát követő hosszas gyász után egész az agyáig hatolt, csak azután kíváncsított ki belőle, akár egy halk böffentés, hogy: „Hadd háljak veled.”

Támár tudatában volt annak, hogy nem hallucinál. Eltűnt a Júda koponyája köré glóriát fonó, szállongó méhraj... A sors hátha más történetet szán neki. Legalábbis egyelőre olyan nyelven szólt hozzá, amelyet eddig nem értett.

Belehatoltak mélyen, s ő őrgöngve tágujni érezte magában a fortyogó kűtmélyet. (Sikított volna?) A legnagyobb megpróbáltatások közepette is akadnak édes percek, gondolta, és meredt szemmel nézett a felhőtlen égre. S bár fintorgott (ez volna a fiatalság zavaros tisztátalansága, vagy csak a kaland ára?), mind jobban érezte az eltéphetetlen vonzalmat: képtelen lesz ezután érdektelen szívvel követni Júda súlyos, port kavarázó lépteit a síkságon.

Atyát keresett... jövendő fiának, nem zsákmányt – lihegő, lekonyuló vesszőjű himet.

A törbecsált férfi önteltsége, s önző tagja közben hízott a kéjben. Még néhány pillanat, s a jelenet szereplőiben változás áll be. Júda kietlenül tápázkodik fel, ragadós ujjait köntöséhez törli. Elfordul: nehogy a szajha félrelebbentse arcáról a fátylat (melyet különben csak férjes asszonyok viselnek), és neki szembeülnie kelljen kielégülése tárgyával, tán épp egy kánaánitával, ahhoz hasonlóval, aki az ő elsőszülött fiához ment volt feleségül, s akit talán már akkor is kívánt. Azután már nem találhat semmilyen hihető mentséget. Jahve előtt pláne nem, aki nem üzte el az izraeliták elől a bennszülött népeket, mondván: Hadd szorongassanak benneteket, isteneik meg legyenek csapda a számotokra!

Ha nincs is egészen így, töprenghetett Támár, a hang csak elárulja az út mentén állítottékben várakozó, majd a begerjedt férfi előtt mesterségét üző nő kiletét.

„Küldök neked egy kecskebakot a nyájamból” – mondta kegyesen Júda, jól tudván, hogy egy szajha ára nem több egy kenyérmél meg egy rézgarasnál. Támár viszont ügyesen kezdett alkudozni, zálogot kért Júdától, akinek az erszénye állítólag a cimborájánál maradt, emiatt nem tudott pénzzel fizetni.

„Hol a megígért jószág? Messze van innen?” – kérdezte ravasul.

Júda, gazdagságának tudatában, fojtott bosszúsággal a szakállát tépte: ez a némbor még pásztornak nézi őt! De hát, ha kedvét töltötte benne, férfúi önézete úgy diktálta, hogy most ő tegyen a nem közönséges ringyó kedvében.

„Zálogot kérsz, amíg megkapod tőlem, ami jár neked!... Jól van; de milyen zálogot adjak?”

„A pecsétyürüdet a zsineggel. És ezt a faragott botot, amit a kezdedben tartasz. Ha nálam hagyod őket, másodszor is szétteszem neked a lábam.”

Júda újból tüzet fogott. Ám utána valahogy elment a kedve a juhnyírásról (jóllehet öreg cimborája mulatozást is ígért neki), s a hosszú út oda és vissza, hazáig, még hosszabbnak tűnt kedvenc botja nélkül.

*

A Bibliában utalások vannak arra, hogy a levirátus kötelezettségei alól kibúvó Onan halálát az isteni harag okozta; Júda viszont, aki (mindegy, hogy hogyan, de) tejesítette a fia által elhanyagolt kötelezettséget, megúsza büntetés nélkül. „Attól a férfitől estem teherbe, akiéi ezek a holmik – hangzott a megégetésre váró Támár (a menyasszonyságot kiügyeskedő meny) üzenete. – Nézz csak utána, kié ez a pecsétyürü, ez a zsineg és ez a bot.” És Júda a bosszúéhes tömeg előtt beismerte, hogy a zálog az övé: „Tanúsítom, hogy Támár ártatlan.”

„Isten akarata volt, hogy ez történjen.” – olvasható a Teremtés Könyvében.

ESZTERÓ ISTVÁN

Pár stáció

66 évéd nem kevés,
pár stáció, s a nem levés
határ
akár,

ezért a passzust (hol lehet?),
kifordítani lelkedet
ha kész
a kéz.

Bizalmat nem előlegez,
lidércet űzött rég e hecc
bugyor
bögyén,

Sátán könyvét, kénkö bűzét,
hogy a gyehegnára tűzzék
tüstént
füstként.

Magyartanárr, elvtárs vagy úr,
égen-földön gyanús gyauretye-
rutyá,

dugdoshatod ügyetlenül,
ami a szemedbe kiül
(tűnj el
bűnjel!),

halántékon menet-jövet
míg elporlaszt talpfát, követ
navé-
ta-nép,

mely kapkodva óra után
felszökik, már éjfél után,
végső
lépcsőn,

kertek alól fellegekhez
hogyha elvillan az *expressz*
orkán
torkán,

ahol elkobzott indulat
kártyázik csak, iszik, mulat,
ahány
magány.

Korridor

korridorján
Jegenyék sohasem
tévedt el egyetlen foton sem,
8,3 perc alatt érnek oda mindig
az idegesen vibráló levélig,
ennyi eltulodás a randevúnál
világ kezdete óta, minden
levélre egy világkezdet s világvég,
ezért emlékeznek az egésze
a jegenyék,

arra is, ami nem volt,
de számolni kell vele,
mikor Nap nélkül még 8,3
percnyi ráadás a fényrózsa
heve a homlokodon, bár
elérnéd még akit a legjobban,
meg amikor nem számoltál
visszafelé madárt, határt
se gondolatokat.

LÁSZLÓFFY CSABA

A lázadó Támár

1.

Agyagból madarakat gyúrt, szabadon engedte őket, s ezek énekelve elrepültek. Végül összeszedtem minden bátorságomat és megkértem, mondja el nekünk, ki ő.

– Angyal – mondta egyszerűen, és egy másik agyagmadarat engedett szabadon, tapsolt egyet, mire a madár elrepült.

Félelemmel vegyes bámolat fogott el minket szavai hallatán, és megint félni kezdtünk. De azt mondta, nem szükséges nyugtalankodnunk, az angyaloktól nem kell félni, s különben is, kedvel minket. Tovább csevegett olyan egyszerűen és őszintén, mint mindig. Míg beszélt, egy sereg ujjamnyi kis férfit és asszonyt készített, akik szorgalmasan munkához láttak. Megtisztítottak és kiegyenesítettek pár yardnyi négyszögletű területet a fűben, és csinos kis kastély építésébe kezdtek. Az asszonyok keverték a maltert, s vitték csöbrökben a fejükön az állványokra, akár csak a mi munkásasszonyaink szokták, a férfiak pedig a falakat emelték – ötszáz ilyen játékmunka nyüzsgött élénken az állványokon, szorgalmasan dolgoztak, izzadságukat törölgették a homlokukról, akár csak a való életben. Amint elmélyedve figyeltük azt az ötszáz apró embert, ahogyan lépésről lépésre, falról falra emelik a kastélyt, és az hamarosan formát, szimmetriát kap, félelemmel teli érzésünk hamarosan elmúlt, újra egészen kényelmesen és feszületlenül éreztük magunkat. Megkérdeztük tőle, mi magunk készíthetünk-e embereket, és ő megengedte: Seppinek ágyúkat kellett készítenie a falakra, Nikolaust arra kérte, gyúrjon néhány alabárdost mellvérttel, lábszárpáncéllal és sisakkal, az én feladatomban pedig a lovasság létrehozása volt lovakkal együtt. Mialatt mindezt kiosztotta, saját nevünkön szólított, de azt nem mondta meg, honnan tudta őket. Seppi megkérdezte, őt hogyan hívják, mire nyugodtan válaszolta:

– *Sátán* – és kitarított egy kosarat, mivel felfogott egy apró asszonyt, aki leesett az állványról, és visszatette a helyére:

– Micsoda tökkelütött asszony, így hátralép, nem is nézi, hová...

Olyan hirtelen ért minket, mármint ez a név, hogy a készülő tárgyak kiestek a kezünkől, és darabokra törtek – egy ágyú, egy alabárdos és egy ló. Sátán nevetett és megkérdezte, mi a baj. Természetes nevetése volt, kellemes, meghitt, nem harsány; megnyugtató hatással volt ránk. Tehát azt feleltem, semmi különösebb baj nincs, csak éppen furcsa név ez egy angyalnak. Megkérdezte, miért.

– Mert, mert... – szóval, khm, hát tudod, ez az ő neve.

– Igen, ő a bácsikám.

Szelíden mondta, de egy pillanatra elakadt a lélegzetünk, a szívünk majd kiugrott a helyéről. Látszólag észre sem vette, egy mozdulattal félig-meddig megjavította alabárdosainkat és a többi, átnyújtotta nekünk befejezésre, majd így szólt:

– Nem emlékeztek? – egykoron ő maga is angyal volt.

– Igen, ez igaz – mondta Seppi –, erre nem is gondoltam.

– A bűnbeesés előtt maga is ártatlan volt.

– Igen – mondta Nikolaus –, büntelen.

– Jó család a miénk – mondta Sátán; – nincs még egy hozzá fogható. Ő az egyetlen tagja, aki valaha is bűnt követett el.

Soha senki nem értheti meg, mennyire izgalmas volt ez az egész. Ismerik azt a bizsergető érzést, amelybe egész testünk beleremeg, mikor olyan dolgot látunk, amely annyira különös, és elbűvölő, és csodálatos, hogy félelmetes boldogság a pusztán lét is, ha ránézünk; és bizonyosan tudják, ilyenkor csak bámol az ember, kiszáradnak az ajkai, lélegzete elakad, de a világot semmiért nem lenne máshol, csak ott. Szinte kirobbant belőlem egy kérdés – a nyelvem hegyén volt, alig tudtam visszatartani, – de szégyelltem feltenni, gorombaságnak tűnhet. Sátán egy éppel elkészült ökröt tett a földre, felmosolygott rám, és azt mondta:

– Nem lenne gorombaság; de még ha az is lenne, megbocsátanám. Hogy *látam-e* őt? Igen, milliószor. Egészen kis koromtól fogva, amikor még csak az ezredik életévemet töltöttem be, én voltam a második legkedvence családunk és népünk csemete-

angyalai között – hogy egy emberi kifejezéssel éljek –, igen, attól az időtől fogva a Bűnbeesésig; nyolcezer év, úgy számolva, ahogyan ti méritek az időt.

– Nyolc – ezer?

– Igen. – Seppihez fordult, és úgy folytatta, mintha Seppi valamelyik gondolatára válaszolna:

– Persze, az csak természetes, hogy fiatal fiúnak látszom, hisz az is vagyok. Nálunk, amit ti időnek neveztek, az egy nagy-kiterjedésű dolog; és ennek hosszú szakasza kell ahhoz, hogy egy angyal nagykorúvá váljék.

I. IFJÚ SÁTÁN KRÓNIKÁJA

Részletek Mark Twain utolsó művéből, amely megjelenés előtt áll a noran kiadó gondozásában, A Sátán hármaskönyve címmel. Fordította Gergely Zsuzsa

[Mark Twain sátános hármaskönyvéről]

Amikor Huckleberry Finn és Tom Sawyer kalandjainak utolsó oldalait is elolvastuk, ki tudja, hányadszorra is, ez ahhoz a fajta magára hagyottsághoz volt hasonló, mint amikor szüleink legelőször vitték el bennünket az iskolába. Azon a napon (mintha egy egzisztencialista regénybe léptünk volna be), nemcsak az önálló élet izgalmait éltük meg, de egyben egy létebeli magányérzetet is, és amikor Mark Twain elengedte a kezünket, hogy most már felnőttemek, boldoguljatok Huck meg Tom nélkül, ez kétségtelenül rosszul esett.

Ahhoz, hogy kiderüljön: Mark Twain a síron túlról is, felnőtt korunkra is képes volt egy varázslatos ajándékkal meglepni bennünket, amelynek a Gulliver utazásai társaságában a helye. E regényhármassal nemcsak a Mester és Margarita előzményeként lehengerlő újdonság, (egyébként megvilágít benne Tamás úrfiék alakja is), hanem újrírja a 20. század egész regényirodalmával kapcsolatos nézeteinket. Én igazából a Don Quijote és a Robinson mellé helyezném, a felnőtté váló, modern és posztmodern értelemben vett ember létben való elhelyezkedésének legfontosabb szellemi dokumentumai közé.

Isten hozta, ha megkésve is, ide a 21. századba ezt az isteni és sátáni remekművet, száz év rejtőzködés után, végre teljes (bár befejezetlen) formájában. Soha szenzációsabb, mágikusabb, titokzatosabb ajándékot.

SZŐCS GÉZA

Egy kérdés fogalmazódott meg elmémbe, mire ő felém fordult és így válaszolt:

– Tizenhatezer éves vagyok – a ti fogalmaitok szerint.

Majd Nikolaushoz fordult és így szólt:

– Nem, a Bűnbeesés nem érintett engem, sem a rokonság többi részét. Csak őt, aki után engem neveztek, és aki evett a fa gyümölcséből, majd erre csábította a férfit és az asszonyt. Nekünk, többieknek még mindig nincs fogalmunk a bűnről. Képtelenek vagyunk elkövetni. Feddhetetlenek vagyunk, és így is maradunk örökre. Mi...

Az apró munkásemberek közül ketten veszekedtek, zümmögő kis dongóhangjukkal szidták és átkozták egymást; aztán csa-

pások következtek és vér, majd egymásba fonódva harcoltak, életre-halálra. Sátán kinyújtotta a kezét, ujjaival kilapította belőlük az életet, majd eldobta őket, zsebkezdőjével letörölte ujjairól a pirosságot, és folytatta a beszélgetést ott, ahol abbamaradt:

– Semmiféle gonoszságot nem tudunk elkövetni; nem illik a természetünkhöz, hiszen azt sem tudjuk, mi az.

Furcsa beszédnek hatott, az adott körülmények között, de alig vettük ezt észre, annyira megrendített és elszomorított ez a kegyetlen gyilkosság – mert gyilkosság volt, ez a helyes kifejezés rá, mentegetés és szépítgetés nélküli gyilkosság, mert a két ember semmilyen módon nem ártott neki. Mindnyájunkat elkésérített ezzel; mert megszerettük, mert olyan nemesnek, szépnek és jóindulatúnak gondoltuk, és mi őszintén *elhittük*, hogy angyal volt; és hogy ilyen kegyetlen dolgot műveljen – ő, annyira lealacsonyította, és milyen büszkék voltunk rá! Minden átmenet nélkül folytatta a beszédet, mintha mi sem történt volna: mesélt az utazásairól, érdekességekről, amit naprendszerünk hatalmas világában látott, és más naprendszerben, melyek messze-messze, a világűr végtelenségébe nyúlnak, és az őket benépesítő halhatatlanok szokásairól, valahogy lebilincselve, elvarázsolva és megbűvölve minket, a szemünk előtt zajló szánalmas jelenet ellenére. Ugyanis az apró halottak feleségei megtalálták a szétlapított, formátlan holttesteket, és felettük sírtak, zokogtak és jajveszkeltek. Pap térdelt mellettük, kezét imára kulcsolta, és részvétüket nyilvánító barátok nagy-nagy tömege vette őket körül, tisztelet-tudó, fedetlen, lehajtott fővel, sokan sírtak is – és erre Sátán egyáltalán nem figyelt oda addig, míg a síró-rívó és imádkozó hangocskák zavarni nem kezdték. Ekkor kivette hintánkából a nehéz, vastag deszkalapot és lecsapott az emberekre, beledöngölve őket a földre, akárha legyek lettek volna, majd folytatta a beszélgetést ott, ahol abbahagyta.

Egy angyal, és papot ő! Egy angyal, aki nem képes gonoszságot elkövetni, mégis hidegvérrel elpusztít száz gyámoltalan, szegény embert és asszonyt, kik soha nem bántották! Felkavarta a gyomrunkat ez a rettenetes tett, még a gondolatától is kirázott a hideg, hogy e szerencsétlen teremtések közül senki nem volt felkészülve a halálra, leszámítva a papot, hiszen egyikük sem volt soha misén, de még csak templomot sem láttak életükben. Mi pedig tanúk voltunk; nem hagyott nyugodni ez a gondolat. Láttuk e gyilkosságok elkövetését, kötelességünk volt elmondani, és utat engedni az igazságszolgáltatásnak.

De ő csak beszélt tovább, és hangjának végzetes muzsikájával újra elbűvölt minket. Mindent *elfeledtetett* velünk; csak hallgatni tudtuk, és szeretni és rabszolgái lenni, akikkel kénye-kedve szerint rendelkezik. Megrészegített a boldogság, hogy vele lehetünk, hogy szemei mennyországába belenézhetünk, hogy érezhettük azt az elragadtatást, mely keze érintésétől végigborzolta egész lényünket.

Mindent látott, mindenhol járt, mindent tudott, és semmit nem felejtett. Amit másnak tanulmányozni kell, azt egy szempillantás alatt megtanulta; nem volt nehéz számára semmi. Ha mesélt valamiről, az ember szemét előtt élővé tudta varázsolni azt. Látta a világ teremtését; látta Ádám teremtését; látta Sámson nekifeszülni az oszlopoknak és földig rombolni a templomot; látta Caesar halálát; mesélt a mennyország mindennapi életéről; látta az elkárhozottakat gyótródnai pokol vörös tüzében. Elénnk varázsolta mindezen dolgokat, olyan volt, mintha valóban ott lettünk volna, és saját szemünkkel láttunk volna mindent. *Éreztük* is őket, ám ő semmi jelét nem adta annak, hogy a pusztán szórakozáson kívül bármit is számítottak volna neki ezek az emberek és események. Azok a pokolbéli látomások, azok a szegény kisbabák és asszonyok és lányok és legények és férfiak kínjukban sikoltoztak és esedeztek – ő, de hiszen mi alig tudtuk elviselni a látványt, ő pedig olyan nyugodt maradt, mintha csak műpatkányokat látott volna mesterséges lángok között.

A történet 1910-ben kezdődött, Mark Twain halálával. Az irodalmi hagyatéka örökösé, Albert Bigelow Paine rábukkant egy addig ismeretlenül maradt – három szövegtestből álló – kéziratra, melyet Mark Twain soha nem publikált.

Minthogy Mark Twain már életében ismert és sikeres író volt, a Paine és Duneka kiadó páros úgy döntött, hogy a fiókban talált hagyatéka három írásából kreál egyet, melyet a nagy író publikálatlan utolsó regényeként dobhat post mortem piacra. Az időrendben első regény címét – melyet Mark Twain *Az ifjú Sátán krónikájának* nevezett – így változtatták meg: *Mese a titokzatos idegenről*. E (leg)első regényváltozat teljes egésznek tekinthető, habár az író soha nem írta meg a befejező, lezáró fejezetet. Valószínűleg nem akarta.

Inkább egy másik verzió írásába fogott, melyet *Schoolhouse Hillnek* nevezett. Itt is ugyanaz a téma foglalkoztatja: egy angyal érkezik a földre, és megpróbál segíteni az emberek életén. *Az ifjú Sátán krónikájától* eltérően, a főhős itt már nem távoli unokaöccse a bukott angyalnak, hanem fia, és más neve is van: 44, Quarante Quatre. A történet azonban – vélhetően kb. a felénél – abbamarad; Mark Twain soha nem fejezte be.

A hagyatéka időrendben harmadik regénye, a *44, a titokzatos idegen*, az egyetlen a variánsok közül, amelyet az író teljesen befejezett. A történet az elsőhöz hasonlóan Ausztriában kezdődik, felbukkannak az ismerős szereplők, ám hamarosan megváltozik a cselekmény fonala: a már ismert falu, Eseldorf közelében egy nyomda működik, amelyben egy szerencsétlen sorsúnak látszó, ám nagyon szép fiatal fiú jelenik meg. Mindenkit ámulatba ejt furcsa nevével: Nr. 44.-864,962 Új zseria. Ne feledjük, 1490-ben vagyunk.

Mark Twain utolsó regényéről

Nos, az irodalmi hagyatéka örökösé, Albert Bigelow Paine és Frederick A. Duneka, a Harper & Brothers vezetője súlyosan megcsonkítva és megváltoztatva adták ki e három változat egyetlen regénnyé kovácsolt példányát. Fő szövegnek a *Az ifjú Sátán krónikáját* választották, ám részeket teljesen töröltek és átírtak, szereplőket és címet megváltoztattak, végül a harmadik változat befejezését hozzacsapták az elsőhöz. E változtatások a szöveg egységét és összefüggéseit is súlyosan károsították, hadd soroljak ezek közül (sok van) csak egyet: az első regény eredeti dátuma 1702, amit Paine és Duneka – valamilyen okból – 1590-re változtatott. Ez a dátum egyik regényváltozatban sem létezik. Ám ennek alapján a gyanútlan olvasó azt hihetné, hogy Mark Twain komolyan gondolta, hogy 1590-ben Eseldorfban kávéthattak, kilencvenhárom évvel a bécsi ostrom előtt. Ugyanez a helyzet a dohányfallal is, amely szintén nem létezett európai forgalomban akkoriban. Mark Twain precíz író volt, mindig gondosan ügyelt az ilyen történelmi részletekre.

A valóság a következő: az irodalmi hagyatéka örököséi a könyv 1916-os kiadásában önszerte érdekeik szerint meghamisították a könyvet, egy újabb népszerű gyermekkönyv sikerében bízva. Ez alighanem mérhetetlenül feldühítette volna Mark Twaint, ha megéri. Viszont 43 évvel e meghamisított és min-

denki által *Titokzatos idegen* címen ismert regénynek a kiadása után a kaliforniai egyetem professzorának, William M. Gibsonnak feltűntek – John S. Tuckey jelzései alapján – bizonyos kétesen értelmezhető pontatlanságok a regényben, valamint a kurta-furcsa, a regény egészéhez sehogyan sem illő befejezés. Így bukkant rá az eredeti kéziratra, amelyet 1969-ben, magyarázatokkal kiadott.

Az 1920-as években Mikes Lajos magyarrá is lefordította a regény 1916-os kiadását, *A titokzatos idegen* címmel. Az 1990-es évek végén változatlan formában és rendkívül igénytelen külsővel e fordítást a nem túl ismert Barnaföldi kiadó újra kiadta, igen kis példányszámban.

1980-ban M. Sztarcsev fordításában Moszkvában is megjelent a három regényváltozat egy kötetben, *Mark Twain Titokzatos idegen kéziratjai* címmel.

Az orosz érdeklődést a magyarázza, hogy az 1916-os kiadást egy év elteltével oroszra is lefordították, és e fordítás nyilvánvaló hatást gyakorolt Mihail Bulgakov *A Mester és Margarita* című regényére, amit az orosz filológia gondosan számon is tart.

A regények külön-külön is, de főként együtt, a XX. század regényirodalmának egyik meghatározó mágikus-metafizikus remekművét, ha úgy tetszik, mesterhármassát képezik. Egy magára valamit adó irodalom nem engedheti meg e zseniális mű (művek) ismeretének mellőzését.

A kérdés iránt érdeklődők minderről bővebb ismereteket szerezhetnek a fordító egyetemi szakdolgozatából, amelynek címe: *A Treatise on Mark Twain's The Mysterious Stranger, A Romance and The Mysterious Stranger Manuscripts*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2003.

GERGELY ZSUZSA

VÉGH ATTILA

Érő beszéd

Kemény Istvánnak

Egyedül voltam otthon, csöngettek,
és belépett a halál.
Nem lett sötétebb a szobában,
nem dermedt jéggé a kávé,
és a régi hang, amely megvolt köztünk,
nem veszett el pillanatra sem.
Egyáltalán nem történt semmi,
és még csak azt se mondhatnám,
hogy épp ez volt a legfélelmetesebb.
Semmi sem lett félelmetesebb,
nem lépett senki a szobába,
a csengő se szólt.

Úgy lett nálam a halál,
hogy már mindig itt volt,
velem és nélkülem,
semmi változás a történő időn,
nem lobban fel és
nem alszik ki semmi,
tetteim tartják maguk,
halálverseim is elég meghatóak,
a legyenből mindennap lesz lesz,
teszem, ami kell,
és ha a lányom szemébe nézek,
még mindig fény nő a földből.

Mondom, semmi se történt,
amikor nálam volt a halál,
csak leült és nem volt ott.
Hogy lehet ez,
faggattam a szobát,
hogy van pofája így otthon lenni itt.
Ahogy kimondtam, már tudtam,
hogy nem kellett volna;
mikor itt a halál, hallgatni kell,
mintha egyedül lennék,
mintha itt se lenne,
hátha megunja és elmegy.

Nem felelt, csak kinézett az ablakon
Visegrád felé,
bámulta a süllyedő hegyet.
Nem szólt, de hallottam, hogy
azt mondja: „káprázat”.
Hát ehhez nem kell halálnak lenni,
feleltem, maya fátyla,
ezt mindenki tudja.
Nem fordult felém,
de a tárgyak engem néztek.
Megint kár volt szólni.
Vajon hány dobásom van még?

Mindig is éreztem:
ha mondok valamit az életről,
a halál hallucinál.
Most aztán azt se tudja, hol van,
gondoltam.
Lebbent a függöny,
de utálok az ilyen misztikus izéket.
Menjen már a picsába.
Erre valaki szálkásan nevetett,
de nem „ekkor”,
nem „hirtelen”,
hanem egész életemben.

Engem gondolt az ereszkedő világ,
az elmerült visegrádi vár,
a szállingózó sirályok,
az elfolyt Duna ólommedre.
Szivárgott minden,
múlt és párolgott,
és a felejtés síkságán,
a hűlő sötétségből
egy megkínzott arc merült fel.
Mintha sörétra repülne át a ködön,
vágott belém a felismerés:
ez egy haldokló arca.

Akkor ez az ő szobája,
és én vagyok a vendég,
aki mindig velem volt, nélkülem.
Nem létezem, de mindenkivel ott vagyok,
s halálában ismerek magamra.
Ilyenkor megfésülködöm,
rendbe szedem ruhám,
úgy ülök az új lélek mellé.
Fölébe hajolok, belélegzem és
szívemben oldom a rettegést.
Övé vagyok. Én vagyok ő.
Tükörvillanás arcomon.

MUSZKA SÁNDOR

Bőven akad

Régvolt szerelmek
Mellére vágyom
Hol keresnélek
Több napja már
Szamár s paraszt csak
Bármerre járok
Vonatmegállón könyvtárszobán
Szállást nem itten
Pénzért sem adnak
Sűrűn lakott egy
Térség ez itt
Nem kell mint mondták
Még senki csavargó
S léhűtő itt is bőven akad

Ui.

Látod szerelmem végre utánad
Hogy mért hozzád éppen én sem tudom
De mondjuk pár napra ha lakhatok nálad
Míg barátnéidnek válasza jön

Ha fognánk a kést

Csak még egy felet még
Míg bezár e kocsmá
Ha szólnál a múlttól
Hisz látod jövőnk

Napszám istállók
S mosdatlan nők csak
Kiket apjuk már
S jobb akkor se lesz

Ha mástól erővel
Járókelőkre
S akár egymásra
Fognánk a kést

Börtön s verés csak
Hogy történt velünk már
Csak még egy felet még
Ki még velünk

Zozi

Apai vonás

Messziről látni a vetemedett gémeskutat. Hitványul összetakolt deszkakerítéssel határolt telek a földút felől. Hátul ólak, takarmánytárolók és kóceráj. A budi – ha esik, ha fúj – nyitva. Olykor az ézengésnél is hangosabban csapdossa ajtaját a viharos szél.

Ókrösiék elődjei markáns pofacsontú parasztok voltak. Apró szemek ültek arcgödrukben. Ez a jellegzetes vonás generációnként át öröklődött a családban.

Ókrösi János jövőjét fiaival, Tiborral és Kálmánnal együtt képzelte el, de ők a seregnél maradtak továbbszolgálatra. Mintha sejtették volna apjuk szándékát. A katonaságnál legalább hasznukat veszik, nem úgy, mint otthon, ahol csak a fene ette őket. Kitüntetésük után hazalátogattak.

A jószág ilyenkor, kora tavasszal kezd csak mozgolódni igazán. Egy inas kecske raboskodik kikötözve a pajta rúdjánál.

Anappali fényt az áttetsző függöny szűri meg. Alig fehérlik szabad felfelület, mindenütt képek és családi portrék. A fakó olajfestményeken kísértetiesen rajzolódnak elő a jellegzetes arcvonások.

Atizenöt holdas földbirtok a Fodros patakig nyúlik. Ókrösi János feleségének, Mariskának nagyajtai ősei teknővájából éltek. Mariska nem vitte tovább a hagyományt, bedolgozó lett a közeli falu varrodájában. Hetente hozzák az anyagot és szállítják el a készárut. Jól jön a mellékes tüzelőre vagy takarmányra.

Ókrösi János az alacsony mennyezetű konyhában ácsorog. Nincs ereje etetni a józágót. Valamilyen csúfságos nyavalya kínozza. Napközben gyakran dől le ingujjra vetkőzve a belső szoba puccos sezlónára. Mintha hangyák futkároznának a fejében. Muszáj kicsit pihennie, pedig kintre teremtette őt az Isten.

A kirendelt orvos hosszú ideig vizsgálja a lázas beteget, de nem látja a bajt. Ókrösi János a városi kórházba kerül. A főorvos három napig tartja bent.

Mariska a kórház portája előtt várja urát.
– No, apjuk, mit mondtak?
– Valamilyen kémia, vagy mi! Aszongyák meg is halhatok bele. Megnőtt a májám és a lépem, na meg hurutos a torkom. Összevásárolják a halom gyógyszert. Feltornásszák magukat a bakra, Mariska ránt egyet a gyeplőn. A fehér foltos hirtelen megugrik. Egy-két szót beszélnek csak, de a felső fason már némán haladnak az alkonyban.

Mariska fekvő urához szól:
– Levél! Nézd, a fiúk!
„Drága Édesanyánk, Édesapánk!
A felső vezetés dupla szoldért a déli határfrontra osztott be minket. Egy darabig nem látogatunk haza. Hamarosan küldünk pénzt, tegyék félre a ZX cseplőgépre.

Látjátok? Mégse bűdös a katonaelet, ahogy aszt Szalai Jóska bátyánk mondta. Ki hitte volna?
Tavaszra tán láthatjuk egymást.
Szerető fiatok: Tibor és Kálmán”

Ókrösi János nem engedte szabadjára könnyeit. Keményebb, mint legénykorában, amikor csintalanságból borjakat tiport a porba. Mariska a konyhába megy tészta gyúrni. Ura a nyitott ajtón át kiált:
– A fiúk nem tudhatják meg!
– Felgyógyulsz, ne félj!
– Ugyan már! Inkább add ide a hátkaparómat, beesett a sezlón mögé.

Ókrösi János néhány hét alatt soványra fogy. Szeme a homlok-, orr- és a járomcsont között beesett lesz. Ejjelente ilyesfélét beszél: „Asszony! Eredj hamar, nézd meg a bárányt, megfialt-e!” „Tégy fel teavizet! Elűzzük a sántát!”, „Hozzad hamar a gyógyszeremet!”. Mariska ilyenkor úgy tesz, mintha kint ügködne, tudja, hogy mire visszaér, ura újra alszik.

Mariska mindenképp a mázsa feletti hízót akarja levágni. A temetőből érkező nép éhes, no meg nem veheti őket senki a szájára, sose voltak fukar népek.

Az orvos már hetente jár ki a tanyára. Injekciót és tanácsot ad a kórházi ellátás előnyeiről. Ókrösi János csak legyint rá.

Májusra alig marad valami a férfiből. Már homályosan látja az ablakpárkányon sorakozó virágokat.

Mariska éjjel nyöszörgésre ébred. Lámpát gyújt, megitatja urát. Ókrösi János arca akár egy partra vetődött kagylótányér, szeme feketébb az izzó kályhában dobott szénénél.

Másnap alkonyatkor Mariska pokrócot terít urára, és élesen felsikolt. Percekig nézi a mozdulatlan testet.

Enyhe, meleg napfény ver lelket a reggelbe. Az út járható, rég nem esett. Összezsúdul a rokonság.

Ókrösi Jánost a tisztaszoba díszgyára fektetik. Az ő kérése volt, hogy ezen mossák. Az asszonyok ecetes vizet, rongyot, törlőkendőt és borotvát készítenek elő. A férfiak a pajta mellett pálinkáztatnak.

Kakasnémulásra alaposan lemossák a végtagokat. A has és a mellkas következik. Ráhúzzák a fekete vászonnadrágot és az öblös inget, végül a kapcát tekerik a lábára.

Megérkezik özvegy Ugrásosné, aki nem rokon, csak tojást szokott vásárolni néhanapján. Mariska suttogja a többieknek, hogy el akarta szeretni tőle az urát. És nem a tojásért járt ide, hisz neki is van tyúkja. Az sem igaz, hogy az unokáknak adja, mert többek szerint alig keresik a városból.

A felravatalozott holttest láttán Ugrásosné őszintén kifakad:
– Jaj, be szép! Még holtában is mutatós!
Mariska mögötte áll, nem szól, csak bambán nézi az ura fejénél aranylógó gyertyalángokat, és tovább ír a siratóasszonyokkal, majd jajgatva támolyog a férfiak és a pálinkásbugykos között. Fásultan gondol fiaira. Tudja, hogy nem jönnek vissza,

családjuk lesz... lassan eltűnnek. A fiataloknak nem kell a tanya. Öröklék és kimennek belőle, pénzre cserélik a termőföldet.

Mintha csak anyjuk gondolata idézné elő a két fiút, megjelennek szülőházuk udvarában. Előttük apjuk és a számos együtt érző arc. Nincsenek megilletődve, mintha tudták volna. Kálmán átöleli édesanyját.

Ókrösi János keze keresztben mellkasán, szemét nem zárták le, hadd láthassa gyászoló családját. Árboc-arccsontján feszül a bőr.

Tibor alig hallhatóan szól Kálmánhoz:
– Nézzed csak, mennyire látszik rajta a családi arcvonásunk.

Ókrösi János talán hallja fiait. Szeme úgy mered az égre, mintha hárfázó angyalokat csodálna a fellegekben.

A leolvasó visszatérése

A mikor szó szerint már a nyelvem lóg a melegtől, végre felérek a Bütyök utcába. Kelletlenül téblábolok a kapu előtt. Becsengetek. „Csók, Mama, letelt, na hadd lám, négy köbméter fogyott, csók.”

Igy megy ez öt házon keresztül. De a hatodiknál, Csoszta néni, amint meglát, majd kiugrik a papucsából.

– Maga az, kedves?
– Mér, mi a baj, csőtörés volt?

– Jaj, hát maga?
– Ki a csuda lennék, ha nem magam?

– Hadd nézzem már, drága!

Ahogy kinyitja a kaput, eszeveszettül elkezd markolászni karomat, és tapogatni az arcomat.

– Csókolom, tessék már elmondani!
– Hát nem halt meg?
– Miket tetszik beszélni?

Megjelenik a következő ház lakója, Bodroginé. Ő is rázendít:
– Mártika, jól látom? Ez a vizes-fíú?

– Igen, és kutyabaja!
Most már ketten tapogatnak. Bodroginé elkezd rázogatni, hogy valóban élek-e – kicsit bepapulok.

– Könyörgöm, árulják el, hogy mi történt!
Csoszta néni mondja:

– Aranyos, itt voltak a vízmérőcserések! Kértem tőlük, hogy mikor jön a leolvasó. Erre azt mondja a szerelő, hogy nem fog az már jönni. Kérdezem, miért, mire ő, meghalt, hogy mitől, azt mondja, nem tudja, de annyi szent, hogy meghalt.

– Akkor lóvá tették magukat! Látják, hogy nem vagyok holt. Odabent azért lesz egy-két szavam.

– Ne féljen, fiatalember, akinek halálhírét keltik, bizony hosszú életű lesz – mondja Bodroginé.

Megszomjazom erre a műbalhéra. Elindulok a kocsmá felé. Visszanézek. Csoszta néni hadonászik, becsenget ennek-annak. Legalább tízen az utcán. Bizonytalanul integetnek, arcukat fogják, mutogatnak felém. Örülnek nekem: az életemnek.

Mentemben olykor megfordulok. Már nem látom tisztán őket, csak a megtört, idős kis testeket. Legalább kimoccantak a kávéillatú megszokásból. Valami hátborzongató csoda történhetett. Feltámadtam nekik, én, a leolvasó-fiú.

Délután a faszorban

Nyirkos szél rázza sütvítve a lombokat, friss leveleket ragad magával marokszámra.

A járókelőkkel együtt igyekszem átjutni a gyalogosátkezőn. Mintha lelassultak volna az emberek.

Jobbra, a járdán egy felismerhetetlen alak mocorog. Térde alá szorult prémkabátja alól szabadulna. Nyomorek? Nincs lába? Bőrrel érintkezik a vérfoltoktól sötétlő aszfalt. Ráncos, nemes arcéle profilból köszön rám.

– Mi a baj? Miért nem kel fel?
Körmeiről töredezik a sötétlila festék, a járdaszegélybe próbál fogódzkodni. Nagy sokára megszólal:

– Nem fordult vissza az uram!
– Hol az ura?
– Nem fordult vissza...

– Miről tetszik beszélni? Nincs itt senki!
Siri csend. Most a faszor felé néz, ahová nemrég beleszórt magát a tavasz. Egy troli vágta el mellettünk, rezeg az aszfalt, patognak az apróbb kövek.

– Nem maradhat itt!
Fiatalkéek szemével a bal fülem mögött figyel egy pontot, amit talán csak ő érzékel. Orrvérzése alábbhagy.

– Az uram... nem fordult...
Nyitott szájában habzó nyála, mint barlang mélyén a konzervládó hófoltok.

– Megkeressük a férjét, csak keljen fel! Fogja meg a kezemet!
Nagyanyám jut eszembe, akit papám halála után még évekig rabságában tartotta a hajnal és a pirkadat. Órákig kutatott hálóingben, a kertben, a fák mögött és a kútban. Vacogott, ráteríttem a vállkendőjét. Nagymamának felfázott a szíve. Senki sem hiszi... pedig így történt.

A földön fekvő nyöszörgőve:
– Arra, ni!
Fejével biccent a messzeségbe, ahol már vonallá szűkül az út. A járdán egy köpcös öreg távolodik kalapban.

– Biztosan ő a férje?
– Nem fordult vissza az uram!...

Kifulladásra lép a vibráló pontalak után. Mellette, már lépdelve lesem közönyös, előkelően hűvös ábrázatát. Őszes bajsa alól kissé kilátszik metszőfoga, mintha kárörvendve mosolyogna pörül járt feleségén.

Felém tolja könyökét, de nem tekint rám. Nejét hiheti maga mellett.

– Uram! Elvesztette a feleségét!
Szétcsapja karját, majdhogynem engem von felelősségre:

– Mit csinálnak? Hát nem jön!

Merényi Krisztián

(Kárpótlók)

Ugyan a cím alapján holmi pöttyös könyvre számíthatnánk, Lovas Ildikó új regénye inkább való olvasmányul nagy élettapasztalattal és szerelmi bölcsességgel felruházott asszonyoknak, mint lányoknak. A Kalligram kiadásában 2007-ben megjelent szöveget belengi a bódító liliomillat, és ez bizony mérgező lehet azoknak, akik nem jönnek rá már a regény elején, hogy a *Spanyol menyasszony* ereje abban a varázslatban rejlik, ami a szókimondás és az elhallgatás közötti vékony határmezsgyén születik meg. A *Spanyol menyasszony* ajánlott olvasmány mindenkinek, aki nem retten vissza egy kis borzongástól, és nem idegenkedik a fiktív naplók néhol tétova világától.

Erotika és lányregény ritkán talál egymásra, különösen olyan rafináltan, mint a *Spanyol menyasszonyban*: az esküvője előtt álló menyasszony, és a férjével pokolban élő Olga gondolatai kerülgetik egymást a regény fejezeteiben, hogy a maguk körmönfont módján láttassák az emberi lelket. Hiába a két „napló” közti több évtizedes és a két nő közti majdhogynem élettapasztalati különbség, asszonyok ők mindketten, akik csalódásaikat és örömeiket pillanatképekbe sűrítve adják vissza: az esküvő és a halál előtti villanásokban.

A regény hangulatát és szerkezetét egyaránt determinálja az az ambivalens viszony, amely Olga és a menyasszony személyiségét köti össze, illetve választja szét. A két nő között ugyan látszólag szakadék tátong, ám köztük legalább annyi a hasonlóság, mint a különbség. Keserveik és gyöttrődéseik kötik össze őket: a férfiakhoz való ragaszkodás és a tőlük való szabadulás utáni vágy. A Délvidék két asszonya, Csáth Gézané és a kislány korától szemünk előtt cseperedő másik elbeszélő sorsa hiába tér el, mindkettő a boldogtalanság felé tart. Jónás Olga emlékeiből a megpiptort, ám mindig lázadó önbecsülés és a kiszolgáltatottság, fiatalabb társnője szavaiból a fokról fokra önállóodás olvasható ki. Kettejük sorsa éppúgy olvasható párhuzamosan, egymás kiegészítőjeként, mint ellentétes erők leírásaként. A falu és a város, az álmokat dédelgető lány és a csalódott hajdani szépasszony, a naivitás és a szerelmi fortélyok ismerete között ingó fejezetek végére Olga végzete tesz pontot: „...ami egyszerű, sohasem sikerülhet”. Nem sikerülhet egyszerű utat találni sem az önfelelt szerelemhez, sem a másikkal való boldogság megelégséhez.

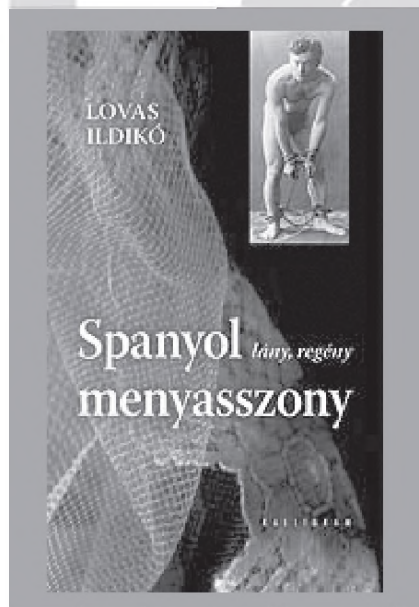
Olga és fiatalabb társa történetmesélései fókuszpontjában egy-egy esemény áll. A menyasszony emlékei és vágyálmái egy pillanat

körül forognak. Folyton a tükör elé térünk vissza, ahhoz a feszült perchez, mely a vendégeket és az elkövetkező boldogságot várja, holott már akkor tudni: a házasság keserűen kezdődik, és úgy is ér véget. A tükör előtti mozdulatlan pillanatba merevedik jelen, múlt és jövő, mintha a szembenézés eredője és végpontja lenne. Kényszerzubbony a flamenco stílusú menyasszonyi ruha, melytől szabadulni képtelenség, és ha nem is éget, mint Nessus vére, viselése beivódik az időbe és az emlékezetbe. Ahogy Olgának is megvan a maga saját kényszerzubbonya. A gúzsba kötés nem csupán fizikai kínzás, de annak a viszonyoknak is szimbóluma, mely itt házasságnak

nevezetik. Olga gondolatainak közepén nem egy új élet kezdete áll, hanem a régi mentése. A jelképes és nagyon is valós fulladástól való szabadulásról, mely egyszerre szorongatja testét és lelkét. A férj markában vergődő asszony minden boldogsága és keserve a kínzás pillanatában rögzül – szabadulni és bosszút állni ettől kezdve egy gondolat. Olga történetének egy tétje van: ki öli meg hamarabb a másikat?

A *Spanyol menyasszony* befejezetlen regény. A történetek párhuzamosságából kiolvasható sorsszerűség éppoly riasztó, mint a megoldatlanság és a kiszolgáltatottság. „Bármennyire is bízom abban, hogy legyőzhetem őt, és végére jutok ennek a történetnek, előfordulhat, hogy nem sikerül, én veszek rajta” –

Lovas Ildikó:
Spanyol menyasszony
(*Lány, regény*). Kalligram, Pozsony, 2007

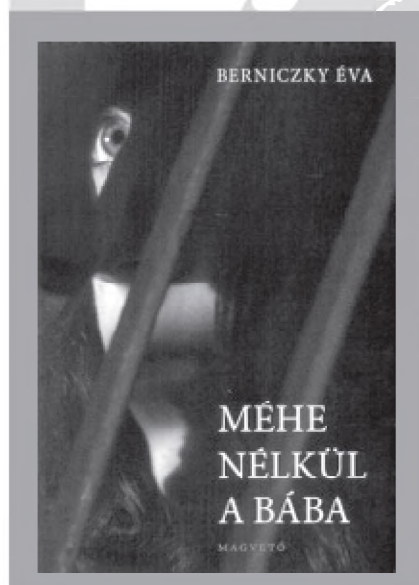

Mikor az ember vörös bársonnyal borított falak között stüppedős és rejtélyes ábrákkal díszített perzsaszőnyegen lépdél, úgy érezheti magát, mint aki rövidesen eltűnik a szoba megszakíthatatlan csendjében. Nem lát kiutat, csak érzi, ahogyan lába egyre mélyebbre süllyed a szőnyeg rejtélyes bozótjában, s a titokzatos ábrák, ismeretlen jelképek és szimbólumok mélytengeri szörny csápjáiként karolják át és vonják magukhoz. Berniczky Éva *Méhe nélkül a bába* című regényének szövege hasonlóképpen viselkedik az olvasóval: metaforikus nyelve, rejtett előre- és visszautalásai, jól körvonalazott, mégis bonyolult szimbolikája körülöleli a regény olvasóját, s többé nem engedik el. Azt viszont le kell szögeznünk, hogy a rejtelmek, szimbólumok és utalások nem adják könnyen magukat. A tapasztalatlan, kezdő olvasó hamar elrettenhet az olvasástól: Berniczky regényében nincs felvezetés, könnyed, játékos csalogatás – az első sortól, oldaltól kezdve tétje van a szavaknak, tétje és helye, melyeknek jelentősége – és jelentése – csupán a későbbiek folyamán válik egyértelművé, világossá. A szöveg lassan, áldozatos munkával fedi csak fel titkait, s az újraolvasás nem lehetőség, szinte követelmény.

A regénybeli táj, vidék első pillantásra elvarázsoltnak tűnik, azonban lassacskán feltűnedeznek Kelet-Európa jellegzetes helyei, alakjai, amik és akik belefásultak az idő komótos hömpölygésébe, s már nem kívánnak kitörni, nem kívánnak megváltozni, csupán létezni akarnak, ahogyan eddig is: nem változva, nem mozdulva, csupán megmerevedve egy jellegzetes pillanatban. Az egyik ilyen szimbolikus hely a vasútállomás, melynek homlokzatáról már rég leszedték a helységnevet jelző betűket, s aki itt akar leszállni, az idevalósi, vagy éppen véletlenszerűen választja leszállóhelyül ezt az állomást. S a betűket senki sem akarja újból felrakni, senkinek sem fontos, hogyan hívják a települést. Szinte az egész regény hangulatát visszaadja egy kisebb epizód a „buszpályaudvaron”. Az éppen induló busz sofőre úgy dönt, mégsem indul el, s leszáll a buszról. A várakozók egyetlen zokszó nélkül ücsörögnek tovább a padokon, mintha sem menni, sem maradni nem akarnának: „Az autóbuszsofőr megvárta, amíg utasai már-már önszántukból lemondtak az indulásról, csak akkor keveredett elő. Felhúzódkodott a vezetőfülkébe, felcsatolta levett szárnyát, s némi kísérletezés után kinyitotta a keservesen zümmögő ajtókat. Láthatóan készen állt az

árusok szállítására. Azok azonban nem siették el a dolgot, mintha most nem az indulás lett volna a legfontosabb.”

És az alakok sem külön böznek nagyon a helytől. Szvitelszki, a helyi történelemtanár és egyben könyvgyűjtő, Ernesztovics, a bizonyos időnként megjelenő tanfelügyelő, Mokrinka, Szvitelszki mindenbe beletörődő felesége, Odarka, a mások férjét elcsábító bába, vagy éppen Mirku, a gomolyakészítő. Mindegyikük élete kilátástalan, valamilyen múltból hurcolt titokkal terhes, mely a szöveg minden szavából érződik, s az is, hogy titkaik valamiképpen összefonódnak. Szvitelszki poros könyvtárszobájában régi, szakadt könyveket gyűjt, már-már mániákusan, s birodalmába szinte senkinek sem szabad belépnie. Könyvgyűjtő szenvedélyének köszönhetően bukkant rá arra a naplóra a gomolyakészítő házában, melynek fordításával a regény női elbeszélőjét megbízza. Eleinte – Szvitelszkihez hasonlóan – annyit tudunk a rejtélyes naplóról, hogy egy titokzatos nő írta, de azt, hogy mikor és hol, az nem derül ki. Ahogyan az elbeszélő folyamatosan be-beilleszt egy-egy lefordított naplórészletet az elbeszélés menetébe, úgy derülnek ki bizonyos részletek a naplóíró életéből. Minden naplólap a hónap és a nap megjelölésével kezdődik, s így könnyen nyomon követhető a naplóbeli történések elbeszélő ideje. Éppen egy évet tesznek ki, augusztus 10-én kezdődik az első bejegyzés, s egy év múlva, ezen a napon végződik. Feljebb történést írtam, ami nem teljesen fedi a valóságot. A naplóbejegyzések inkább vég nélküli lírai futamok, majdhogynem prózaversnek is lehetne nevezni őket, kisbetűvel kezdődnek, és sohasem kerül pont az utolsó

Berniczky Éva:
Méhe nélkül a bába,
Magvető, Bp., 2007

írja naplójában Olga, miközben arról elmélkedik, hogyan előzheti meg férjét a gyilkosságban. A történeten való felülkerekedés egzisztenciális érdek. Amíg mesélni tud, él. A mesélés pedig gyakran parttalan. A falubeli pletykák, a ködbe vesző történetek már-már kényszeres továbbadása, a lélek és a test apró rezdüléseinek hű feltárása mintha azt mutatnák, nyomot kell hagyni az elétről, meg kell osztani gondolatot és tettet. A buja Olga kései társnője szintén a halált kerülgeti: „Lelkünk gyöngesége, amellyel testünk épségét óvjuk, megalázó, megható és megmosolyogtató” – olvashatjuk, miközben a semmiben abbamaradó elbeszélés tanulsága ennek fordítottja is lehet: a lélek erősebb a testnél, hiszen a higgadt, önelemző mérlegelések segítenek felülemelkedni minden átmenetnek bizonyuló és egykedvűen fogadott viszontagságon.

A két nő története egy világban játszódik, hiába a több évtized távolság. A hipermangánon, a liliomon, a tyúkkopaszton és a naplóíró férjeken kívül összeköti őket még valami: „A világot köténnyel a nyakamban terveztem megváltani” – vallja fiatalabb elbeszélőnk, aki „rendes asszonyhoz híven” képzelte életét, és ez a mondat lehetne Olga mottója is. A házasságtól feltétlen boldogságot és sikerélményt váró nők csalódása az övék. A *Spanyol menyasszonyt* – minden előzetes várakozás ellenére – ez a mondat menti meg attól, hogy tipikus nőregény legyen. A *Spanyol menyasszony* ugyanis *lány, regény*, és nem lányregény. Története nem a szokásos női történet sok érzellemmel és fordulattal, illetve emancipálódási kísérlettel. A *Spanyol menyasszony* asszonyai megfelelni vágnak – a saját elvárásaiknak. Kudarcuk nem azért következik be, mert minden összeesküszik ellenük, nem valamilyen osztársadalmi nyomás következtében fut zátonyra életük, hanem egyszerűen a személyes sorsuk fordul balszerencsésre. A szöveg menyasszonyának és feleségének története azért realiztikus, mert nem valamiféle unalomig ismételt dogmát sulykol a nők elnyomásáról, hanem azt mutatja be, miként vannak kiszolgáltatva az álmaiknak. Nem állást találni, karriert befutni nehéz, hanem „szerelmet lesni”, férfit és gyermeket szeretni. Fordított nőregény, fordított lányregény a *Spanyol menyasszony*, mikor az érvényesülés buktatói helyett a magánélet keserveit, amikor a rózsaszín történetek helyett komor elbeszélést kínál.

„Akármít csinálhatunk, a nyakunk mindig beverződik.” A regény egyik alapvetéseként leírt mondat igaz mindkét elbeszélőnkre: akármire lépnek hölgyeink, akármilyen döntést hoznak, rajtavesztenek – ki így, ki úgy. A sikertelen kiütkeresés felőrli a türelmet és az optimizmust, és hiába a találékonyosság, sorra vakvágánynak bizonyulnak azok a remények, melyek új szerelmekbe kapaszkodnának. Az öröm így leginkább a képzelet világába van száműzve a bizalom, ám – különösen Olga esetében – nincsenek szabályok. Lovas Ildikó írása olyan asszonyokat boronál össze egy kötetbe, akik bár nem kedvelnék egymás társaságát, történetük egymás mellé kívánczik. A kényszerzubbony ellenére vigadó nők ők, akik nem egyformán szeretik a liliomillatot, és nem egyformán gondolkodnak a Magdolna-ünnepről, ám szenvedélyeik és tévedéseik egyek.

KOCSIS LILLA

szó mögé. S így a bejegyzések egyszerre jelzik a folyamatosságot és a befejezetlenséget, egy élet rejtélyekkel teli pillanatait, hangulatait. Az elbeszélő eleinte csupán feladatnak érezte a lefordítandó részek elkészítését, majd ahogyan egyre jobban magával ragadta a napló hangulata, annál inkább kíváncsivá vált a titokzatos naplóíró nő kilétére. S már nemcsak az eredeti szöveg hű lefordítása, szavainak értelmezése jelentette a feladatot. Kíváncsisága sokkal tovább vitte, és a mindent tudó postáskisasszony Kamenyicát is faggatta a ködbe vesző naplóíró kilétéről: „Azokban a ritka pillanatokban, amikor egészen közel férközhettem a szavakhoz, mondatokhoz, sőt elszemtelenedve odáig merészkedtem, hogy feltörve őket beléjük furakodtam, számomra is kideríthetetlen, mi okból, minék köszönhetően, egyszer csak teljesen váratlanul átlényegült a viszonyunk. Már nem én voltam az aláztos, hanem a meghódított szó, azt tehettem vele, amit akartam. Végre leírhattam Kamenyica helyett, amit az apjáról, az öreg bakterről és Alláról megpróbált elmondani nekem.” A fordítás örömeiről és nehézségeiről szólnak az elbeszélő ezen sorai, melyek egyúttal egyfajta fordító attitűdöt is körvonalaznak, miszerint nem a szöszterinti hűség a fontos, hanem az eredeti írói újraalkotása. Mindezt azonban írói ars poeticaként is olvashatjuk. Nemcsak a fordítás mikéntjéről vallanak ezek a sorok, hanem magáról az írásról, a történetek kibontásáról, megfogalmazásáról, szavakba öntéséről: „A képek természetükből adódóan kötődtek, váltak le egymásról, vagy illeszkedtek egymásba.” S Alla, a naplóíró alakja egyre jobban kibontakozik a naplóbejegyzések lefordítása közben, és lassan a regény főszövegében is átveszi a főszerepet. A csigalassúsággal dolgozó postáskisasszony története, elbeszélései révén egyre több részletet tudunk meg rejtélyes életéből, s így a bejegyzések és a főszöveg utalásai szorosan összefonódnak, az eddig homályos, elejtett szavak pedig értelmet nyernek. A stüppedős perzsaszőnyeg rejtélyes ábrái megoldódni látszanak, s a szöveg egyre közelebb engedi magához olvasóját. A kezdetben még zűrzavaros, érthetetlen szóerdőnek tűnő sűrű elbeszélésszövet megadja végül magát, s kiderül Odarka, a gyermeket magától csecsemőként eldobó bába titka, aki azóta is keresi elhagyott lányát, ahogyan Alla, a naplóíró nő is megtalálja keresett „boldogságát”.

Viszont Berniczky Éva regénye nem csupán a nőalakok boldogságkereséséről, kilátástalan életéről szól, hanem egy vidékről, egy országrészről, amely eleve meghatározza az ott születő emberek sorsát, s melyet – legalábbis a megalkotott kép szerint – megváltoztatni nem lehet. S hogy hol helyezkedik el e vidék? Valahol a Sinistra-körzet északi, észak-nyugati részén, ahol az emberek már beletörődtek hétköznapijuk nyomorúságába, s nem akarnak már változtatni időtlenül gomolygó sorsukon, hiszen az csak felesleges változásokat hozna.

VINCZE FERENC

Szabadság-hiányban éltünk. Azt is mondhatnám szónokiasan, hogy fuldokoltunk, de hát az embert túlélésre választotta ki a természet, és akárcsak annak idején a jégkorszakhoz, a szabadsághiányhoz is képes alkalmazkodni. De – akárcsak a jégkorszak emberében a verőfényes, melengető idők emléke, melyet nemzedékről nemzedékre örökített a szertartásokká szerveződő napkultusz – élt (vagy legalább néha fel-feltámadt) bennünk is a szabadság vágya és reménye. E vágy és remény egyik táplálója kétségtelenül a költészet volt. Nem a szókimondás (vagy éppenséggel a politizálás) közvetlenségével; a diktatúra cenzúrája és a könyvtárak állagára vonatkozó szigorú tilalmi azt

Banner Zoltán pódiumnaplója

nem is tették volna lehetővé. Az olyan szövegek, mint Reményik Sándor Végvári-versei, vagy Dsida Jenő *Psalmus Hungaricus*a, egyenesen **corpus delicti**ként tűnhettek fel büntetőperekben. Szerelmes és leíró költemények ébresztették a vallomás és a gyönyörködés szabadságát, az élet értelmén töprengő versek a jogot a gondolkodáshoz. A költő szavakban megörökített identitása – az autonóm személyiség eszményi képe – a verssorokon keresztül belénk szívargott, s a „műélvezet” rövid időszakában tudni véltük, milyennek kellene lennünk. S ez a felismerés, ez a **kellene** talán befolyásolta „műélvezeten kívüli” magatartásunkat is; egy-egy gesztus erejéig hasonlítottunk néha versbeli tükörképünkhöz. Olyan idők voltak ezek, melyekben – mint Reményik írta a kisebbségi lét borús hajnalán – „egyetlen tett a költő álma volt”.

Többes számban írok, mert nyilván sokan voltunk, akik versekben kerestük jobbik éntünket, igazi mivoltunkat. De egyenként és külön-külön tettük ezt, hiszen a vers modern korunkban már két személy – a költő és az olvasó – párbeszédévé vált. Míg nem jött egy nyurga fiatal férfi, fehér ingben és fekete pantallóban (már ez az öltözködés is papos egyszerűséget idézett), maga köré gyűjtötte a verskedvelőket, és elkezdte hangosan **mondani** a verseket. A két személy – többnyire néma, csak belül, a lélekben elhangzó – párbeszéde ezzel szertartássá vált. A versolvasó **ÉN** beleolvadt a vershallgató **Mi** gyülekezetébe; magára eszmélése egyben osztozás volt a közös identitásában. A költészet ezzel visszanyerte ősi (és már-már elveszettnek hitt) jogát a hangzáshoz és a rituáléhoz. Melyek fájdalomosan időszerűnek bizonyultak, hiszen nemcsak a szabadságvágy közösségi átélésére teremtettek módot, hanem – azon ritka alkalmak közé tartozván minden ilyen előadást,

melyeken minden csak magyarul hangzik el – az anyanyelvhez, a „kultúrmezethez” tartozás tudatosulására is.

A pódiumról „igét hirdető” előadó ilyenét szertartás-teremtő szerepe természetesen azzal (is) mérhető, hogy mekkora közönség kerül a búvókörébe. Hogy maroknyi **szekta-e** a verskedvelők gyülekezete, vagy népes felekezet? A *Pódiumnapló* izgalmas ismétlődő „motívuma” az éves beszámolók utolsó – legszárazabb, legrózaibb – sora, mely a tárgyévben a közönségszámot közli. A legkisebb, a „pályakezdő” létszám 1965-ből 150. A legnagyobb 1973-ban 11 600. De már '66-ban is 3 920; hatalmas ugrás tanúi vagyunk tehát. Ettől kezdve ez a „hallgatottsági mutató” mindig 2 000 fölött van, kétszer 3 000, kétszer 4 000 fölött, majd a '75-ös „visszaesés” (6 615; ez persze csak a '73-as 11 600-hoz képest csökkenés) után is mindig 5 000 fölött marad, két ízben 7 500 körülire nő. Ezt tekinthetjük tehát a pódium-pálya csúcscsának. E mutatószámok összege közelíti a 100 000-ret. Óriási szám, mely kikényszeríti a kalapemelő mozdulatot.

Még akkor is, ha tudjuk (vagy legalábbis gyanítjuk, mert a számadatok ezt nem közlik), hogy ez valójában nem százezres tömeget jelent, hiszen az előadásoknak nyilván van „törzsközönségük”, mely minden bemutatón jelen van, s hozzájuk társul az alkalmi érdeklődők csoportja. (Valamint azoké, akik új színhelyeken válnak érdeklődővé.) Ha ezt a törzsközönséget kétharmadra becsüljük, 2 000 – 4 500 közötti eredményt kapunk, „évjárattól” függően. Van tehát az erdélyi magyar értelmiségnek egy néhány ezres csoportja, mely rendszeresen látogatja Banner Zoltán versmondó szertartásait. Rajtuk kívül 25-30 000 főnyi közönség ismerkedett meg húsz év alatt a költészet közösségteremtő, identitást őrző erejével.

A számadatok azonban csak az **eredményt** tükrözik, s mit sem közölnek arról a hatalmas erőfeszítésről, mellyel Banner Zoltán e szertartásokat létrehozta. Ne csak a műsorok összeállítására, betanulására gondoljunk, hanem arra is, hogy jó húszévnnyi versmondó pályája során sohasem állott mögötte intézményi háttér, mely anyagilag és a szervezésben támogatta volna. E kevésbé művészi munka nagy része is magára az előadóra hárult, legfeljebb barátok, alkalmi helyi szervezők segítettek. A *Pódiumnapló* erről is vall, szerényen, hivatkozások nélkül, amint arról is, hogy a hatóságok, intézmények, melyeknek pedig minden ilyen közművelődési vállalkozást fel kellett volna karolniuk, jó esetben közönyt, rosszabb esetben ellenségesen viszonyultak fellépéséhez – mint általában a magyar kisebbségi öntudat minden megnyilvánulásához. Csoda, hogy Banner Zoltán nem fáradt bele e sziszifuszi sziklagörgetésbe. Csoda, melyet egyedül a szolgálattevő elkötelezettség magyaráz. A *Pódiumnapló* egy-egy vallomások passzusa erről a szolgálat-etikáról szól, mely az előadó pályafutásának fontos hajtóereje volt.

Paradox módon a kritikák, melyekből bőven kínál szemelvényeket a kötet, erről alig szólnak, vagy csak „rejtjelezve”, a sorok között. Nem mintha méltatói és kritikusai nem értették volna meg szándékát. De éppen azért volt **szolgálat** a vers-

viszonyrendszer körvonalait. A *Csendestársad, Szerelemsirató* vagy a feltételes, álomszerű, groteszken idealizáló *Huszonhat és fél* szövegeibe a szerelem mint mozaikkocka épít be újra meg újra, de hangulatilag ezt a sort folytatja a *Kora tavasz* is, amely nem más, mint a parki este, annak minden kellékével. Az olvasónak bemutat (azaz kimutat résztvevőként) a beszélő, mesél, pillanatképekbe sűrítve, aztán megnyugtat, hogy fél óra múlva otthon is lesz. Nem itt. Nem a megfestett térben-időben-világban. (Nem nyugszunk meg.) A *Rekuzé* nemcsak a „szerelmes verseknek”, de a kötetnek is kiemelkedő darabja. Nem csak mert rímei, ritmusa tökéletesen sikerülnek tetsző, hanem mert „rendszeri” otthonos rendszert képesek teremteni. Szép szavakkal, szép mondatokkal: „*öröm minden száraz kétnapos hír rólad*”, hangzik, és végül: „*így virágozott fel egy örületes rendszer*”. Az öregember megfoghatatlan érzelmvilágát a címadó szöveg – *Az utcafront és az öregember* – teszi leginkább megközelíthetővé. Úgy tűnik, nem véletlenül kapta kiemelt státuszát ez a vers. A cím két alkotóeleme, szereplője, ha úgy tetszik, szervesen összekapcsolódik, egységes egészt alkot. A kölcsönhatás termékeny: az utcafront nem helyszín, hanem életér, de cselekvő is egyben, az öregember pedig nem pusztán belakja a teret, hanem *benne él*. A szövegben felsorakoztatott elemek nem esetlegesek, hanem a játék részei, egyenként önálló helyet ebben a világban. Másfelől pedig az „összetevők” homogén egységet is alkotnak, bonthatatlan univerzumot – hátborzongató életszeleteket villantva fel: „Egy Duna nevű szennyvízcsatorna”, a lány, amint megvágott kisujjával (mintegy ujjgyakorlatként) rajzolni kezd, a virágcserépekben szaporodó fejfák, kilátás a belövéses házra... A versnek sikerül mégis visszatérnie az elsőnek megvilágított pillanatképhez – működésbe, újakezdés állapotába hozva ezúttal a történetet, a képet. A szerkesztés érdeme is, hogy a sorban utána következő *Feljegyzés egy elnémult*

Képes Géza:
Az utcafront és az öregember, Fiala Kiadó, Bp., 2006

mondó „szórakoztatás”, mert amit a költemények közvetítettek, a szabadság- és identitás-vágyról tilos volt beszélni. Banner Zoltán megtalálta a módját, hogy szóljon róluk, rég porladó költők immár cenzúrázhatatlan szavaival, s közönsége megértette. Megértette, és – a szó legjobb értelmében – cinkosául szegődött. Ez sikerének egyik forrása.

Egyik, de nem egyetlen. Banner Zoltán művész, s a művész elsősorban teremteni akar. Az ő esetében megteremteni és hozzáadni a **hangzást** a szöveghez, mely önmagában nem költészet, csak a költészet **lehetősége**. Már Kosztolányi megírta, hogy a verset ketten írják: a költő és az olvasó. A papírra vetett szavak csak a megértés, a befogadás által válnak költészetté, s Banner Zoltán előadásainak titka az volt, hogy nem szövegeket közvetített, hanem a megértés és a befogadás élményét és folyamatát. A **saját** Petőfijét, Arany Jánosát, Dsida Jenőjét, a **saját** Adyját és Szilágyi Domokosát. Az alkotás boldogsága és elégedettsége akkor jöhetett el számára, amikor a közönség lélegzet-fojtott figyelme, majd a felviharzó taps visszaigazolta, hogy személyes versélményei közkinccsé váltak, éppen a hangzás révén, melynek mindezt tartalmaznia és közvetítenie kellett. Lehet, hogy fellépés előtt és után valóban hevítette a közönség-szolgálat vágya és teljesítésének öröme, de előadás közben bizonyára csak és kizárólag a versek és személyes és mégis közös újra-alkotásának szenvedélyét érezhette. S ez nem is lehetett másként. Mert tökéletes alkotás nélkül a szolgálat sem lehet tökéletes.

LÁNG GUSZTÁV

Banner Zoltán:
Örvendjetek, némaság lovagjai! Pódiumnapló. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csiksereda, 2007

Előfordul időnként, hogy egy irodalmi mű jóval többre vagy egyébre vállalkozik, mint amit hagyományosan elvárni szokás tőle. Úgy tűnik, Képes Géza harmadik kötete sem választott jelentéktelen célkitűzést magának: *helyet*, sőt otthon teremt – berendez, átalakít. Kis túlzással elmondható: Képes verseinek léttére *egy ház*, amely aztán szükségétől függően bedeszakozott, összedől, esetleg romos, de mindenképpen rendelkezik utcafronttal, s ez által helyet a városban, térben. Ugyanúgy, mint maguk a versek. Az általuk megkívánt kontextus(ok)ban.

Ez a sajátos elrendezkedés, beavatás azonban nem öncélú, ha mégoly önkényes is: mivel betájolható a tér, értelemszerűen környezete is van, és megalkotója nem feledkezik meg erről. Akkor sem, ha a kényelmetlenebb, munkásabb utat választja

Ötthonos rendszer

ezzel. Akötetvilág elemei tehát otthon vannak, helyükön vannak, de kilátással a frontra, és néha annál is tovább. Nyelvi szinten általában jellemző a szövegekre a folyamatosan más kontextusba utalás, kvázi idézés: „*így van megírva*”, „*a történet így ért véget*”. A vendégszövegek feloldódnak az aktuális darabokban, átértelmezik azokat, reflektálva önmagukra egyúttal, aztán több esetben nyomtalanul eltűnnek. Idézni ezeket a locusokat mindezáltal fölösleges, sőt káros – amennyiben célunk, hogy régi és újabb kedvelői a Képes-verseknek megfelelően fordulhassanak a még nem ismert darabokhoz.

Saját világalkotása kevés időn belül ismerőssé tehet ebben a környezetben, ám ennek elfogadása veszélyeket is hordoz. Mert szerzőnk – ravasz módon – nem átalálja néha elengedni engedelmes olvasói kezünket. Feltűnő ugyanis, hogy gyakran igen belterjessé válik az utalásrendszer: így olyan módon fordul önmagába a gondolat, hogy éppen az olvasót zárja ki (*Tér felé, Végefőcím*). Előbbi olyannyira önálló szövegvilág, annyira csupán önmagára utaló, hogy félő: nem minden olvasó talál elég fogódzót a megértéséhez, követéséhez. Helyenként a mondatok – kapocs híján – lecsupaszodnak, idegenekké válnak mind az olvasó, mind egymás számára (*Csalóka hétköznapok, Ige*). Igaz, a szerző igyekszik minden ilyenfajta hiányérzetért kárpótolni, mint az utóbb említett vers végén is: „*a barátai akár homlokán a haj / őszülni és ritkulni / kezdenek*”.

Határozott esemény- és motívumvonalakkal rendelkező könyv *Az utcafront és az öregember*. A szerelem-történet egyfelől a Réka-versek igen jelentős számában, másfelől az öregember „lány” iránt érzett vonzalmában tetten érhető. S bár egyáltalán nem lineáris egyik sem, sőt néha valósággal egybemosódik a kettő, jól látni a

öregemberről című darab megszakítás nélkül meséli tovább ezt a verset, megállva egy momentumánál – kinagyítva rövid időre ennek a világnak egy mozgó részletét.

A szójátékok majdnem minden darabban jelen vannak, néha ütősen, sziporkázóan, máskor kissé erőltetetten, ám mindenképp elmondható róluk: vidámabbá, nyitottabbá, továbbgondolhatóbbá teszik Képes írásait. Tartópillérei a verseknek, ám gyakran – éppen, mivel ilyen jelentős a funkciójuk – megbonthatják a szerkezet stabilitását. Amennyiben nem sikerültek tökéletes csiszoltságúra. Mint például rögtön az első versben: „emlékezetem része vagy / egy Balaton szelet / egy Balaton-szelet”. Aztán a végére beírják mégis a csattanó: „becsüptél vagy becsaptál / olyan mindegy”. (*Képek egy régi, bedeszakozott házból*)

A szójátékok jól időzítettek a *Kiütéssel* győző-ben – könnyed vers, írja magát, fölöttébb görődülékeny. Akárcsak az *Utolsókból lesznek az első* című szöveg. Érdemes azonban elidőzni még Képes leleményeinél. „A ritmus ha van: a lényeg elrejtje vagy egészen elfojtja”, mondja az *Ennyi mindenben*, záróakkordként. A mondat mind hangzásában, mind tartalmában valóban befejezi a gondolatot. Hogy mitől működik ez az olvasat? Szöveg és cím összefügg egymással, kiegészít, magyaráz, szójátszik. Ha kántálás-motívum üti fel fejét, alkalmazkodik hozzá a rím- és ritmusrendszer. A nyelvi elemek mintegy összekapcsolódva folytat utalnak egymásra, hátra meg előre. De az elméleti megragadhatatlanság helyett íme az utolsó strofa, teljes egészében: „*Régi nóta csendül és szoltárok is avitt / Énekes modorban – nem méltó ez Hozzád / Kottarajzok között tépelődik szolgád / A ritmus ha van: a lényeg elrejtje vagy egészen elfojtja*”.

A mozaikkép újabb részlete az *Allítólag*, melyben többen is állítanak, több mindent, jórészt Sanyi bácsiról, az öregről, akiről mindeddig egyetlen hiteles információnk, hogy egy „lány után koslat”. Most talán többet is megtudhatnánk róla, ha abszurd módon a vers végére el nem menekülne szemünk elől, és végleg. El, a kötetből is. Hasonlóan tisztza, homogén vers a *Techno*: kiutal magából, majd visszalép az eredeti szövegkörnyezetbe, s mindezt egy szonettosszól nem nagyobb terjedelemben. „*Alig van hely hol nincs fejlődés – vissza*”, „*sziréna harangszó egy révbe éri országban / véget ér a szám és tapsolnád még vissza / fülbemászó zene dübörgő és tiszta / meglásd! bántón csonka lesz a végső*” – sorok, melyek tudatosságról, kiforrottságról adnak hírt az esztétikumon túl.

Az *Utolsó versem Rékának* úgy érzelmes, hogy tényeket előszámoló, úgy álmodozó, hogy elszámoló, úgy összegező, hogy a hiányt megfogalmazó. A vers (és egyben a kötet végén) zárójelben, rendezői utasítás(?): *vége az első résznek*. A gesztus kissé zavarba ejtő; nem tudni, minek a kezdetéről is beszélünk, pláne első olvasásra, hiszen arra gondolunk, hogy valamit bizonyára elszalasztottunk, kihagytunk, átfutottunk. De nem. Egy valóban nagy vers után, sok felemelő sorral mögöttünk a kötetben... eltűnődünk. Remélve, hogy hasonló élmények ígérteréről volt szó.

FARKAS WELLMANN ÉVA

A ki 2006-ot házon/hazán kívül töltötte, vagy csupán szívesen újra olvasná a tavalyi év kiemelkedő(nek tartott) novelláit, verseit, most négy nagyszabású gyűjteményből válogathat kedvére – megismerve együtt a kortárs magyar líra és próza legutóbbi trendjeit, irányvonalait. Bár önmagukban is gazdag válogatásnak számítanak, a Magvető Kiadó (*Körkép 2007; Szép versek 2007*) és a Magyar Napló (*Az év novellái 2007; Az év versei 2007*) által közreadott „dupla” antológiákat érdemes együtt vizsgálni, látni. Sajátos szűrők, eltérő írói perspektívák – különösen igaz ez a két prózaantológiára –, mint piros-kék lencséken át a háromdimenziós film, úgy bontakozik ki rajtuk keresztül a kortárs magyar irodalmi élet valódi tere, takarással, torzítással, mégis egységesen.

A terjedelmet, a publikálók és az elbeszélések számát tekintve a novellaválogatások között nincs sok különbség, annál több akad formai-szerkezeti felépítésük szempontjából. A *Körkép 2007* logikus módon ábécésorrendben listázza az alkotókat, *Az év novellái 2007* viszont korosztályi (vagy éppen ismertségi) besorolást alkalmaz, a senior-csoportot a könyv elejére, a „kezdőket” pedig a végére helyezi – kissé zavaró ez a ki nem mondott kategorizálás. Felesleges még egy antológián belül is ranglétrát állítani (fektetni), és az írókat, mint bábukat helyezgetni azon előre-hátra, koruk vagy ütöképességük szerint. Ha a közölt írások tényleg mind az év novelláinak számítanak, akkor szerzőiket is megilletné legalább az egyenlőség látszata. Előnye viszont a gyűjteménynek, hogy utolsó oldalain rövid életrajzi egység is helyet kap – ez a fejezet a párhuzamos novellagyűjteményből valamiért kimaradt (ahogyan párjából, a *Szép versek* gyűjteményéből is), pedig egy ilyen kaliberű válogatástól azért ennyi, a szerzők néhány soros bemutatása, elvárható lenne. Meglehetősen egyenlőtlen színvonalat mutat mindkét kötet. Cizellált mestermunkák és kimondottan gyenge, alkalmi jellegű darabok kerülnek egymás mellé váltakozva, felismerhető rendező elv nélkül, pedig a szelekcióhoz a minőség önmagában elégséges kritérium lenne. Érdekes az is, hogy a szerkesztők – a *Körkép* esetében Boldizsár Ildikó és Sárközy Bence, *Az év novelláinak* Bíró Gergely – mennyire eltérő szempontok és ízlésvilág alapján válogattak: az antológiák idén összesen negyvenöt szerzőt vonultattak fel, közülük azonban csak hárman – Grecsó Krisztián, Pallag Zoltán és Vida Gábor – szerepelhetnek mindkét helyen. A többi néma csend, mintha a két kötet nem is ugyanabban az évben, országban jelent volna meg.

Erőtlen felütéssel indul a *Körkép*: Ambrus Judit *Isten konditerme* című novellája nem túlzottan vicces, s nagyobb a baj, ha nem is szánta annak. A filozófiai paradoxon – miszerint Isten képtelen akkora követ teremteni, amit fel ne tudna emelni – nem szüntethető meg a bícepszre gyúró, szobabicikliző Úr karikatúrájával, a teremtés visszavonásában felsejlő drámát egy-két poénnal, blazírt kiszólással ellensúlyozni, elkenni pedig igazán nem elegáns megoldás. Bánki Éva Ludas Matyi-parafrazisával (*Döbröghyné Ludas Panni*) nem tesz hozzá túl sokat az eredeti műhöz, inkább csak aktualizál, a mesét a '80-as-'90-es évek fordulójára helyezve: Döbrögiből pedofil párttitkár lesz, Ludas Matyi pedig nemzetközi szélhámosnővé avanszál – és maradunk ennyiben, a történet bevett fordulatok szerint halad tovább, a bűn és háromszoros büntetése sorra bekövetkezik, ahogy az meg

Körkép 2007 (Szerk: Boldizsár Ildikó és Sárközy Bence), Magvető, Bp., 2007

van írva. Centauri, a csak álneven publikáló novellista érdekes feladvánnyal jelentkezik: nagystílusú felvázolt szöveg-hálójaiban négy fejezeten, bizonyítási ponton keresztül „igazolja”, hogy Gustave Flaubert-nek köze volt a necharisnya feltalálásához – és intertextuális játékában nem csak Flaubert alakját idézi meg, de Süskind modorát, sőt, a *Parfüm* egy kis részletét is, valószínűleg változtatás nélkül. A következő szöveg Darvasi Lászlóé, monomániás, örvénylő próza, középpontjában a mozdulatlansággal – nyomasztó, akár egy David Lynch-film, ám épp annyira valószínűtlen is (*A Holms-féle előadás*). Dragomán György három szakaszból álló novellafüzére (*A lokátorállomás*) leginkább egy Bodor Ádám-átíratra hajaz: hasonló a táj, a szelfűtött hegyvidék, és a helyszín komor, poszt-militarista jellege, hasonlóak a párbeszéddek és az elhallgatott szavak, még a főhős neve, Árendás is Bodort idézi – Dragomán novellája azonban az áthallások mellett is igényes, szépen megmunkált mű marad. Nem mondható el ugyanez Erdős Virág *Absolut Christmas* című írásáról. Erdős látható erkölcödéssel próbál Betlehem mítoszából ironikus ál-giccset, afféle up-date változatot szerkeszteni, de épphogy csak megüti a blaszfémia szintjét. Az az ötlet, hogy a kisértés a három királyoktól műhányást, kakinyalókat kapjon karácsonyra, és „egy trükkös tinktúrát, amivel lyukat lehet preparálni a kézbe”, nem vicces vagy felhőborító, és főképp nem irodalom, csak ostoba poén, ami társaságban sem működne, nemhogy egy évszázad prózagyűjteményben. Grecsó Krisztián írása szerencsére emeli a léccet – példaként az „egy sima-egy fordított” minőségi mintázatra.

A *Barbárok* groteszk, háborzongató bölcseszék, a vidékre locsolni hazalátogató fiúról, aki ugyan kéjgyilkos, és ezt már mindenki tudja, de hát kár lenne az ünnepet ilyesmivel elrontani. Elfajzott indulatok, csillapítatlan feszültség vibrál Grecsó szövegében, ami, ha drámaságában nem is, de erejével mindenképp Móriczot idézi. Há János *Titok* című elbeszélése csendes ballada férfiról, nőről, egy család utolsó hónapjairól – szomorú és végtelenül egyszerű elbeszélés, titka kézenfekvő, de illékony is, mint a sejtelem maga. A kötet végén érdekes, némileg

elkülönülő egységet alkot a „nem-váltó” írók triáza: Pályi András, Podmaniczky Szilárd és Szabó T. Anna is ellenkező nemű főhőst választanak, ráadásul mindhárom nagymonológ formájában adják elő történetüket. Pályi egy kétségbeesett tizenhét éves lány bőrébe bújik (*Égi asszony*), Podmaniczky jegypénztárban ücsörgő vénasszonyt alakít élethűen (*Wellness plusz*) – monológjából Ilosz József is tanulhatna –, Szabó T. pedig valóságos gölemet, hideg, szívtelen férjet kelt életre (*Kajafás és az aranycipő*). Novelláik közé ékelődik Nagy Gábor Zsigmond kiemelkedő prózája, *Az áldozat*, ami a kamaszkor hatalmi harcait s a kiközösítés terrorját idézi röviden, de könyörtelen élességgel. Pallagi Zoltán szép, de kicsit önérdékű, alanyi prózával szerepel a *Körképben* (*Életvonal*); Vida Gábor írása (*Az ereklye*) pedig annyira túlfínomult és körülmenyeskedő, hogy az olvasó már a közepénél belefárad a sok ellipszisbe és sejtetésbe, terjengős mondatcikornyába; pedig tényleg jó lenne tudni, mi is történt végül azzal az ereklyével.

KONCZ TAMÁS Négyesfogat – az év legjobb novellái és versei

Az antológiát Vörös István Leopold Mozart megkísértéséről szóló, barokkos víziója zárja (*A linzi sajtárus*), meztelen angyallal és nemiséggel, a tisztaság és mocskok találkozásának testi-szellemi katarzisával. A befejezés frappáns végszónak is tekinthető: Leopold megállja helyét a próbán, s nem adja el zseni fia lelkét az égieknek – Vörös István írása így a kis Mozart pályakezdésével zárul, a novellán belül pedig egyfajta fordított rend születik, kezdet és vég között.

Az év novellái 2007 András Sándor *A kaland* című elbeszéléssel kezdődik, méghozzá ígéretesen, a történet azonban viszonylag hamar veszít lendületéből, ellaposodik – és ezen a hősök (Ian, Heribert és Ingrid) között kialakuló szerelmi háromszög kellemes izgalmát sem segít; a narráció vontatottá, repetitívvé válik, inkább eltávolítja, mintsem összeköti a karaktereket. András elidegeníti magától, és egyúttal az olvasóktól is szereplőit. Tolnai Ottó *Aküsöz* egész asszociációs áradatot, céltalan szöveg-hullámot indít el. Úgy tűnik, konkrét mondanivaló nélkül lát munkához, anekdotái, végtelenen pontos tárgy- és személyleírásai nyomán viszont a palicsi sztorikból – a fűgázás művészetéből vagy a szomszéd baljósan suhogó almafáiból – végül egész történet kerekedik. Györfly László egy '53-as kertvárosi tömegverekedést taglal részletekbe menően, hogy aztán egy kis keresztény misztikával balzsamozza a szereplők szűrt-vágott sebeit (*A nagy balhé*); bár nem a forradalmat választja témájául, a kötetben ő az első a régmúltat idézők sorában – és ezen a ponton szintén jelentős különbség figyelhető meg a két novellaantológia között. Míg a *Körkép* kötetlen tematikájú, addig *Az év novelláinak* nagy része tematikus mű, amely jól láthatóan 1956 köré szerveződik. A témával foglalkozó szerzők, akik a forradalmat többnyire gyerek- vagy kamaszfejjel élték meg, gondosan körbelövöldöznek az évszámot, és 1957-es, 60-as vagy (szolid trükkkel élve) '65-ös eseményekről írnak. Részben komikus, de sokkal inkább nyomasztó az óvatosság, ez a régi, csontokba ivódó finesz, hiszen a szerkesztők az említett írásokat valószínűleg éppen az 1956-os forradalom félszázados évfordulójára emlékezve válogatták be; nyomasztó, hogy – mint valami rémült pantomimban – a történeteket sokan ötven év elteltével is csak elmutogatni, körbetáncolni merik. A kötetben csak két „különutas” szerző található: egy fiatal író, Bene Zoltán konkrétan is foglalkozik a korabeli eseményekkel (*Búza tér, 1956*), Csernák Árpád *Más egyéb akkor nincsen, jó?* című novellájában pedig a közelmúlt aktuálpolitikai lecsójába csap bele – érezhető indulattal, didaktikusan, a hiteles karakterábrázolásra, dialógusokra nem sok gondot fordítva.

Ha nem is kimondva, a politikai-történelmi töltet azért érezhetően áthatja a válogatáskötet egészét, néhol szimbolikusan, másutt pedig a mindennapi realitások szintjén is: Lázár Ervin misztikus novellájában (*Az asszony*) katonák üldözik a Szűz Máriára emlékeztető fiatal anyát, Molnár Vilmos *Hagyma* című elbeszélése az ötvenes évek diktatúra sújtotta erdélyi faluvilágát idézi fel – és Báró László cinikus hőse is a nyomás alatt nevelkedett, edződött ember gyanakvásával figyel a karácsonyi istentiszteletet (*Jászol*). Ahol zsarnokság volt, ott úgy tűnik, meg is maradt, legalább az emlékezet szintjén kitörőhatalmú: a gyermekkor mindennapos játékában, a rendőrtől való félelemben – s végül, egy 2007-es antológia majd' minden művében is. Ezzel a háttérrel szinte felüldülés olyan prózát olvasni, ami nem kapcsolódik közvetlenül valamelyik diktatúrához,

Az év novellái 2007 (Szerk: Bíró Gergely), Magyar Napló, Bp., 2007

és ez főként a fiatalabb generáció prózájára igaz. Csender Levente *Keresése* valóságos szociohorror, de legalább happy enddel végződik – a halottnak hitt apa végül előkerül, ami kész szerencse, tekintve, hogy hozzátartozóinak a mindennapi betevőre is alig telik, nemhogy temetésre. Szabó Tibor novellája, a *Mindig szót fogadtam anyámnak* évtizedes családi drámát vázol fel, az eseményeket előbb a gyermek, majd a fiatal felnőtt szemszögéből látatva; érzékeny, felkavaró írás, mely mintha

Csáth Géza *Fekete csöndjét* idézné, csak itt a nővér változik kislánnyá fokozatosan succubussá, démoni, kiismerhetetlen nővé. Grecsó Krisztián a *Kelj fel és járj* című írásában egyházi maffiát leplez le komótosan – kedélyesen nyomasztó elbeszélés, mondhatni klasszikusan grecsóí próza; apró, de jellemző geg, hogy a főhős éjfekete Ford Mondeóval utazik vidékre istentiszteletet tartani, szolgálati kocsjának rendszáma pedig: HIT-777. *Az év novelláit* Pallag Zoltán írása, a *Mi vár egy rüszüre?* zárja. Bár a kötet végére került, a novella a gyűjtemény legjobb darabjai közé tartozik – kegyetlenül cinikus, lendületes s mégis szárazon kopogó szöveg, katonasztori a kilencvenes évek egyik unalmas, ködös téli reggeléről – mikor a Magyar Honvédség már több, mint ötven éve „békében állt önmagával”.

Akét novellaantológiától eltérően, a *Szép versek 2007* és *Az év versei 2007* már számos párhuzamot, egyezést mutat. A szerkesztők – előbbi kötetnél Háy János, az utóbbinál Szentmártoni János – közel hasonlóan látták és értékelték az elmúlt év vertermését, válogatásuk alapján pedig értékes gyűjtemények jöttek létre. A sok átfedés, de főképp a művek nagy száma miatt a továbbiakban csak a mindkét kötet által „jóváahagyott” művekre térek ki, névsor szerint, ám a teljesség igénye nélkül.

A rostan fennmaradó verseket nézve úgy tűnik, 2006 a memento mori jegyében telt el – a szerzők többsége búcsúzik, vagy búcsúztat valakit, s okkal, vagy csak a lelki tréning kedvéért az elmúlásra gondol. A nemrég elhunyt Bella István *Ádvent, 1948* című versének első szakasza vágy és (azóta beteljesülő) sejtelem

– „Apámmal s anyámmal szeretnék lenni újból, / meg nagy-papával és nagymamával! / ... a három cédrus fölött fölűt az új hold. / Szívemben is jótékony félhomály van.” – s csak az utolsó sorokban dereng fel az elmúlás félelme. Bertók László kérdésekre épülő monológjában (*Fátyol. Fátyol. Ködfátyol*) a megismerés határait keresi, de az egó öntapasztalásánál nem jut, nem juthat tovább. Csoóri Sándor egyéni és nemzedéki elégiával lép be az emlékezők közösségébe (*Ne vigy engem Tavasz a kísértésbe; Nemzedéki dűnnyögés*), Határ Győző *Elmehábor* című műve pedig siron túli szerelmi vallomásként is értelmezhető. Kalász Márton szokásához híven rejtélyes és töredékes, mint a püthiai jósdá kinyilatkoztatásai (*Stroke*) –, hogy egy agydaganatos farkasról vagy a nemzedékek értelmetlen váltakozásáról ír, pontosan nem tudni, versében mindkét téma felmerül. László Noémi krisztusi korban tekint vissza (*Gyanútlanul*), hogy számvetése, a begyűjtött pofonok, ütődések és sebek összegzése után megállapítja: „... élni könnyebb / és kizenfekvőbb / ésszerűbb, mint halni”. Lászlóffy Aladár rövidke helyzetverse (*Halottak napja*) visszhang nyomán születik: mentőautó vijjog távolodva, s az utca, a „Sejtett mélységek után maradt felszín” hamarosan újra csendbe, sötétbe burkolódik, mintha mi sem történt volna. Payer Imre ikonyszerű, befejezetlenül is teljes körmondata (*Azt a mosolyt*) és Schein Gábor billegő ritmusú mérlegverse (*függő*) rövid szünetet jelent az elégikus versek sorában, ahogy a Somlyó György-féle ébredés utáni „mormogás” is (*Déledött*). Szabó T. Anna gyönyörű,

Az év versei 2007 (Szerk: Szentmártoni János), Magyar Napló, Bp., 2007

Szép versek 2007 (Szerk: Háy János), Magvető, Bp., 2007

súlyos versei viszont visszahúznak a mélybe, a létezés félelemmel terhes sodrába – a pusztulás számtalan színét és árnyalatát ragyogtatja fel a 33, tompa, rejtve lüktető rímekkel és az élőbeszéd tisztaságával; Minden mozog itt, bár halott elejétől fogva: halálba visz érintés, illat és látvány – mert maga a megélt pillanat veszejt el; kattan a beszélő csuklóján a bilincs, harminchárom évének dupla bilincse. Imamalomként nyílik-csukódik aztán az Ő, Szabó T. pársorosra, hit és kétegy, a teljes lét ismerete és az elhagyatottság között: „Valamit tud, még akkor is, ha nincsen. / Nincsen segítség. Segítség a nincsből.”

Tóth Kriszta apokaliptikus látomásában (*Ünnep*) a megszemélyesített Szodomát és Gomorát hívja életre, egy világvegi, utolsó utáni party alkalmából: pezsgő spriccel, az égen „csillogatok tühullása jó el” és nukleáris robbanások sorozata ragyogja be a tájat. Vörös István – felsorolásomban ő az utolsó szerző – végül visszatér az elégikus formához (*Októberi elégia*). Verse egy halott macska tárgyyszerű leírásával indul, aztán tágabb perspektívát kap, s az elmúlás egészével szembesíti az olvasót, egyszerűen, érzélgőség nélkül. Mint Vörös írja, „A koporsójában mindenki költő. / És minden gyászoló érti a verset.”

Ennél pontosabb, abszurdan is emelkedett meghatározást a halálra (és a vele együtt a költészetre) nehéz lenne találni – de nem is szükséges. A *Szép versek 2007* és *Az év versei 2007* antológiákat éppen az ilyen művek teszik vitathatatlanul színvonalas kötetekké.

Noha *A Testre szabott élet* című kritika- és értelmezésgyűjtemény a *Saját halál* recepciójáról szóló írásokkal (lásd például Angyalosi Gergely vagy Bacsó Béla kitűnő esszéit) indít, alighanem sokan kezdik majd e sorok írójához hasonlatosan az olvasást a *Párhuzamos történetek* válogatott recepciótörténeténél. S ahogy elmélyednek a pró és kontra, illetve habozó, decensen tétova vélemények sokaságában, egyre inkább úgy érzik, hogy ez a kiapadhatatlannak látszó tárgy akár önálló gyűjteményt is megérdemelt volna. A kötet 23, többségében kiváló írást tartalmaz. Ha a PT értelmezéséhez mindenképpen kulcsszövegeket kellene kijelölnöm, mindenekelőtt Margócsy István híres-hírhedt kritikáját, Keresztesi József

Testesen élni

ragyogó stílusú, szellemes értelmezését, Radnóti Sándor mélyreható tanulmányát emelném ki. Az olvasást viszont célszerű Darabos Enikő recepciótörténeti összefoglalójával kezdeni, mely jóval több összefoglalásnál, hiszen önálló értelmezéskísérletként is figyelemreméltó.

Lévén, hogy a megadott keretek közt a recepciótörténet ismertetése lehetetlen, engedjék meg, hogy a szövegek kapcsán, ürügyén, mentén mindössze pár kérdéskörre szorítkozzam a listaszerű felsorolás helyett. A magyar irodalom álszermességének gondolata több kritikán is stigmaszerűen jelenik meg: ez a vélekedés szerintem a magyar irodalom leszűkítő felfogásából fakad, mely a romantikus és a nyugatos, posztnyugatos hagyomány piedesztálra emelésének következménye. Hogy a testiség nyelvzetének áterotizált retorikája kidolgozatlanul minősítették, azt is alighanem a kánon statikusságából fakadó fullasztó bezártságérzet áporodott levegője miatti bódulat mondatja sokakkal. Tény és való, hogy noha például a homoerotika ábrázolásakor Faludi Ferenc vagy Zrínyi Miklós költői utalásai az antik intertextusok révén azonnal érthetővé váltak az olvasó számára, a korabeli nyelvészmeny e stílusrétege nem tudott mit kezdeni a testtel. Az a rendkívül érzéki, ragyogóan erotikus nyelv, melyet Gyöngyösi István teremtett meg az erotikus test számára, viszont nagyon hamar lecsúszott a populáris regiszter peremvilágába, s már a romantikusok számára is teljesen devalválódott. A test szava még a nyugatosok univerzumában sem szólalhatott meg igazán, kivált homoerotikus tárgy ábrázolásakor (Babits, Juhász, Thurzó) mellőzik a másság testét, a homoszexualitást pusztán érzelmi-intellektuális másságkonstrukcióként, testetlen lebegésként, stilizált, dekadens árnyjátékként vagy elfojtásként látják. Az egyetlen jelentős, Petri Györgyéhez fogható kísérlet, mely az érzékiség testének

vulgáris nyelvi természetét alapjaiban érintette, alighanem az alulkanonizált Berda József volt. Nádás Péter alkotó művészetének érdeme, hogy a bocsátandó hedonizmus univerzumából áttelepítette ezt a berdai nyelvzetet a test minden egyes ténykedésének ábrázolásába, s létrehozta azt a minőséget, melyet Margócsy István „természetességnek” nevez. A hierarchikus szimbolikus rend destrukciója végleges lesz, a nem társadalmi konstrukcióként funkcionál, melynek következtében a nemiség definíciója marad, illetve az e szóval illelhető tartalom megnyilvánulása mindig alkalomfüggő, helyi értékű és nem egy (orvosilag, lélektanilag stb.) leírható beállítódás függvénye. A test megnyilatkozása az ideális lét korlátja és meghazudtolója. De a test és az én azonossága helyett is Nádásnál a részhalmozó viszony kerül előtérbe, például: „Nem ő félt, hanem a test félt helyette.” A lelki folyamatok is testiek, ezért is keresi a fajbiológus von der Schuer is a „test funkcióinak magasabb rendű értékét”, és tartja a Grált „az előnyös faji tulajdonságok titkos kódjának”. Schultze doktor játszadozónak ható, ugyanakkor félelmetesen komoly mérckelési, vagy a preparált szemek széles tárháza mind a testből kikövetkeztethető, valamiféle szakrális igazság feltárási igényét jelzik. Ugyanakkor a test megzabolázhatatlanul követ minden konvenciót, kijátszva a természeti ösztönökből fakadó tudás érvényre juttatását.

Itt nem annyira az oly sokak által preferált polgáregény-tradíció felőli olvasat termékenysége látszik evidensnek, hanem sokkal régebbi stratégiák, talán olyasfélék, mint Petronius *Satyriconja* esetében. Minél vulgárisabbnak ható vagy elkerülhetlenebb a vágy testi interakcióként való megnyilvánulási igénye, annál jobban misztifikálódik a test tudása, s annál evidensebben szüli létre önnön (kivülről sokszor nevetséges vagy bizarr) bálványait, fétiseit (lásd például Priapus isten alakját). A test tudásszomjának kiszolgálása a stilizáltság ezeregy változatát hozza létre: a vágy játékeret akar teremteni a testnek, és folyamatosan újra átélni, illetve korrigálni a tudást. A sokak által kárhözottat, elburjánzó analitikus beszédmód talán ezt célozza és szolgálja (mintegy megkettőzve, párhuzamos énekké téve minden egyes szereplő lényét). A szexualitásra való nyílt beszéd tétjei azért csökkennek, mivel a test valós és vágyott igényeit sem lehet egy kompakt identitás részeként láttatni.

A műfaj kérdéseivel való szembenézésnek a kritikák zöme megítélése szerint túlzó jelentőséget tulajdonít: akár regény (Margócsy), akár novellafizér (Szilágyi Zsófia), a lekerékítési igény posztmodern kohézióeszményének újjáéledésével, illetve a szerkezeti konstellációk újfent szinte túlszabályzott rendszerigényének, színterítésének elburjánzásával való szembeszegülés ezt a „szövegmonstrumot” mégis a fragmentáltsággal vagy a fraktál jelleggel hozza össze. Mintha egy grandiózus testből csak szimultán futó „történetek” maradtak volna fenn, egy görög váza cserepei, egy antik szobor elementumai, az olvasó pedig vagy az archeológusi kirakós játékokat választja, vagy megelégszik a részek használatával, de annyi bizonyos, ahogy olvasói számonkérésnek nincs helye a tárgyban. Az egybelátásnak, véleményem szerint, megvan az esélye, de az egység gyakorlatilag a rilkei archaikus Apolló-torzó:

Baka István halálának tizedik évfordulója adott alkalmat arra a konferenciára, melyet a szegedi Grand Cafében rendeztek 2005 szeptemberében, s amelynek szerkesztett anyagát tartalmazza a kötet. Az összeállítás szervesen kapcsolódik a Tiszatáj Alapítvány Baka-életműsorozatához (*Versek*, 2003; *Próza, dráma*, 2005; *Publicisztikák, beszélgetések*, 2006), amelynek megjelenése az oeuvre újragondolását és újraértelmezését is szükiségessé tette. Hosszú időn keresztül kétarcúság jellemezte a Baka-művek befogadástörténetét. A kötet több szerzője rámutat erre a jelenségre, hangsúlyozva, hogy „Baka költészete úgymond meghatározó irodalmi körökben egy ideig nem talált visszhangra”. (Füzi László) Nem elutasításról van itt szó, hiszen

A mű megítéléséről

elmondható, hogy ismertség és elismertség vette körül Baka líráját a közönség és a szakma részéről egyaránt, sokkal inkább arról, hogy az elismerő szövegek rövid kritikák, ismertetések mellett kezdetben jórészt a laudációk, alkalmi írások, majd nekrológok szintjén képződött meg a recepció, vagyis – néhány alapos elemzés hiányában – hiányoztak az életmű mozgásirányait felmérő és számbavevő, értelmezői igényű tanulmányok. Az elmozdulás csupán a kilencvenes évek első felében, főként a *Farkasok órája* megjelenését követően vált észlelhetővé, az ekkorra tehető poétikai és versbeszédbeli megújulás ugyanis több értelmezőt megszólalásra készítetett. Később napvilágot látott két kismonográfia, Nagy Gábor és Fried István tollából, amelyek a Baka-költészet legfőbb problémáit vetették fel. Mára már egyértelműen látható, hogy a hetvenes, de főleg a nyolcvanas-kilencvenes évek líratörténetéről nem szólhatunk Baka István művészetének megkerülésével.

Az említett megújulás, poétikai fordulat természetével, illetve következményeivel foglalkozik Bedecs László, amikor Baka pályájának egy kezdeti és egy kései pillanatát kimetszve végzi el összehasonlító elemzését. Elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy „melyek azok a költői eszközök Baka kései költészetében, melyek az első kötetekben nem találhatók meg, és amelyek paradigmatiszta nézőpontbeli tulajdonságokat hoztak a későbbi versekbe”. A tanulmány szerzője rámutat, hogy a „kilencvenes években a leginkább talán a Nagy László költészetére emlékeztető nyelvi és képi világot hátrahagyva”, „a közvetlenebb, az ünnepitől egyre távolodó nyelvhasználat, az árnyaltabb és nyitottabb intertextuális játéktér, és a szereplehetőségekre való rákérdezés, a szerp funkciójának versen belüli problematizálása” elsősorban az, ami ezt a megújulást fémjelzi. A költő ekkor egy

„automatizmusokba hajló, már-már anakronisztikus nyelvet váltott fel egy nyitott és épp az intertextusok felismerhetőségének bizonytalansága miatt instabil nyelvvel, mely az utolsó kötetek valóban emlékeztető és jelentős költészetének alapjává válhatott”.

A tanulmánykötet visszatérő problémája, hogy hogyan működik Baka szövegeiben az intertextuális utalásháló és multikulturális tapasztalat, hogyan épülnek be versvilágába a különböző világirodalmi, zenei és képzőművészeti hatások. Többben térnek ki annak vizsgálatára, mi a szerepjáték, a maszk funkciója Baka költői világában. A „*S alóla kitészik Oroszhoz...*” című kötetegységben olvasható írások azokat az orosz kulturális hatásokat veszik számba, amelyek nemcsak Baka fordításaiban és a Sztjepan Pehotnij-ciklus darabjaiban, hanem bizonyos szerepversekben is kimutathatók. Bagi Ibolya megfogalmazásában: „Baka István költészete átlényegítések hihetetlenül izgalmas sorozata, a kulturális tapasztalatok és önnön költői intuíciójának eredeti összekapcsolódását, organikus egységben történő megjelenését reprezentálja”. Szőke Katalin szerint „az interiorizációs aktus, az idegen világokra való *érzelmi* nyitottság és reflektálásuk a saját versvilágban, Baka költészetének egyik fő sajátossága”. Schein Gábor az eredet nélküli fordítás alakzatairól értekezik a Pehotnij-szövegek kapcsán, míg Fenyő D. György a ciklus egyik darabját, a *Társbérleti éj* című verset elemzi behatóbban, összehasonlítva József Attila *Külvárosi éj* című költeményével.

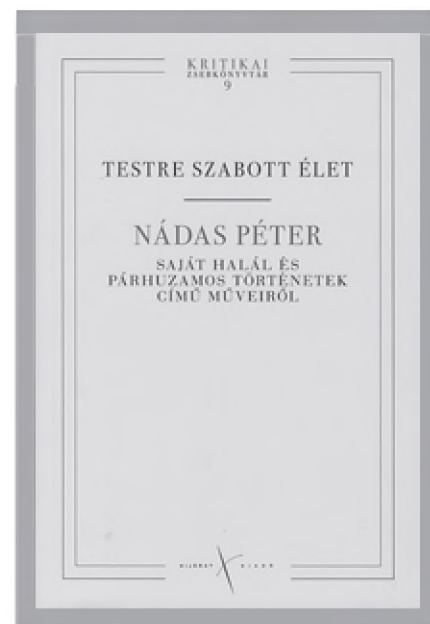
Baka költészetének két alapvető karakterjegyét, az egységes metaforikát és az apokaliptikus világgépet Nagy Gábor alaposan körüljárta könyvében, így természetes, hogy tanulmánykötetünk *Dance macabre* címet viselő egységében, amely a líra rendkívül sokrétű motivikus-tematikusan erővonalait kísérli meg feltárni, több szerző is támaszkodik a monográfus megállapításaira. Nagy Márta

„Égtájak célkeresztjén”: tanulmányok Baka István műveiről, szerkesztette: Bombitz Attila. Tiszatáj Alapítvány, Szeged, 2006

kiegészíthető és csönkaságában kiegészülő egész. Az egybelátás másrészt csapda, de nem cserbenhagyás: arra szolgáló lecke, hogy a rendszer megismerhetetlenségét példázza látszatfelismeréspillantatok sorozataként. A mesterséges világ és a létező életvilág differenciája menten megszűnik, míhelyt a test tudása érvényesül. Ha például a margitszigeti melegek világát nézzük, itt a test játékos demonstrációja nyílt látványosság, s ugyanez érvényesül a svájci internátus zuhanyzójában, Ágost világában is, a test pusztá látványa, rituális bemutatása hierarchizáló közlés, egy uralmi vágyszisztéma letéteményese: a test a látszat ellenére nem tárgy, hanem nyelv. A margitszigeti szubkulturális performativitás a civilizáció peremének látszik, de épp ezeknek a kicsit teátralizált gesztusoknak a felülstilizált, keretbe rendezett verziói hozzák létre magát a civilizációt. A homoszocialitás univerzumát (zuhanyzó, fajbiológiai intézet, idős hölgyek kártyapartija stb.) a homoszexualitás univerzumától csupán a hatalom és a hierarchia megkonstruálásának nyíltsági foka (kisebb-nagyobb vulgárizmusa) választja el. A nemek közötti szexualitás csödjé is abban rejlik, hogy a sztereotip nemiség medikalizált identitásáinak közhelyeit a szereplők gyakorta túljátsszák, vagy erőnek erejével megkísérlik az egykori traumák időközben bevallatlan stimuláló élménnyé vált szegmenseit újra létre idézni. S talán, egyelőre legalábbis úgy tűnik, az eddig elkészült olvasatok és a szöveg közötti viszonyt is ily módon lehet modellálni.

CSEHY ZOLTÁN

Testre szabott élet. Nádás Péter Saját halál és Párhuzamos történetek című műveiről, válogatta és szerkesztette Rácz I. Péter. Kijarat, Bp., 2007

elemzésében, például, azokhoz a versekhez közelít, melyek alapmetaforájának egyik eleme a világ vagy a világegyetem. Szigeti Lajos azt vizsgálja, milyen szerepet tölt be a Baka-versben a haláltánc motívuma, míg Valastyán Tamás a halál-tematika megjelenésére összpontosít. Németh Zoltán Baka István és Tözsér Árpád költészetének összehasonlító vizsgálatára vállalkozik. Bazsányi Sándor elemzésében azt kutatja, hogyan exponálódik a zabálás-felzabáltatás metaforája, vagyis a gyönyörrelvű indulat megnyilvánulása Baka költészetében. A szerző – Orbán Ottó líráját Bakáé mellé állítva – megállapítja: „Kettejük költészetének korszakos, korszakmegragadó jelentőségét a korszakra (is) vonatkozó indulat (ami szenvedély, harag, fájdalom és gyönyör elege) érvényes felmutatásában látom. Amennyiben költői indulatuk frontálisan rányílt a korszakra, illetve a korszak teljes szélességében és mélységében felnyílt költői indulatuknak.” A *Beavatások* ciklus három tanulmánya (Bombitz Attila, Faragó Kornélia és Olasz Sándor tollából) Baka prózáját helyezi nagyító alá. Azért különösen fontosak ezek az írások, mert az életmű ezen dimenziója még kevesebb figyelmet kapott. A szerzők hangsúlyozzák, hogy rendkívül közel áll egymáshoz Baka vers- és prózavilága. Ahogy Olasz Sándor a *Szekezdárdi mise* kapcsán írja: „... lírai próza ez, melynek poétikussága nem föltétlenül az irracionális álomtartalmak leírásából következik, hanem olyan érzelmek, gondolatok megjelenéséből, melyek a költésztől is jól ismert vizionáló beszédmódot, hangvélt és képalkotást igénylik”. Bombitz Attila megállapítása szerint: Baka „misztikus, irracionálisba hajló prózái multikulturális őstörténetükkel leplezik le az ideológiától egyáltalán nem mentes hétköznapi világot, s annak politikátörténetileg is hazug látszatát. A mítoszok, az intertextuális utalások ismétlődőrendszere mélyebb értelmű, reális misztikát teremt a szövegeibe kódolt hétköznapiokból”.

A konferencia szervezőinek – és jelen kötet szerkesztőjének – az volt a célja, hogy új szempontokkal és értelmezési javaslatokkal gazdagítsa a recepció eddigi irányvonalait, azt remélve ettől, hogy – ahogyan Ilia Mihály fogalmaz a könyv filiszövegében – „...a Baka-opuszt magához veszi a tudomány a kultuszából és a legendából, melyek oly kedvesek nekünk, kortársaknak, de melyek sokszor és sokat ártnak a műnek, mert az olvasóban a megértés helyett a szöveg elé az emberi esendőséget, a véletlent, a képzelt és vágyott mozzanatokot állítják”. „E szakmai rendezvény kintüntetett feladata volt, hogy Baka életművét generációs értékítélletől függetlenül, ideológiamentesen, a helyi hagyományörzés és a költői életmű szélesebb olvasói közönséggel való megismerkedés céljával elemezze, értékelje” – kapcsolódik Ilia gondolataihoz a szerkesztői előszóban Bombitz Attila. A legfőbb törekvés tehát nem más volt, mint megítélteni az életművet a ráakódott kultikus elemektől, és tisztán a műre koncentrálni a tudományos alapozottságú olvasatokat közzétenni. Úgy vélem, a kötet – a célkitűzésnek megfelelően – friss, szövegközpontú megközelítései új utakat nyit meg a Baka-értelmezéstörténetben, tágitva az életmű befogadói horizontját.

MÉNESI GÁBOR

Négyszer hét tanulmány, esszé, pályarajz, kritika olvasható Tarján Tamás legújabb kötetében, amely *Körnégyszög* címmel jelent meg a Pont Kiadó gondozásában.

E könyvet fellapozva elszomorodtam, hiszen több pályarajz, tanulmány alanya már nincs köztünk, a kötet első fejezetének hét írása közül négyet nekrológiaként olvashattam, ismételten szembesülve a ténnyel, az elmúlt pár esztendőben nem csupán irodalmunk kiemelkedő alkotóit veszítettük el (gondoljunk Nagy Gáspárra, Lázár Ervinre, Bella Istvánra), hanem néhány meghatározó színészt is. Tarján Tamás „*De vallani mindent: volt életem dolga*” címmel emlékezik meg Bessenyei Ferencről, akit véleménye szerint „a monumentalitás legautentikusabb 20.

századi aktoraként örökít meg a színháztörténetet”. *A balkáni gerle* felejthetetlen előadása jut eszembe, amikor a Sinkovits Imréről, Agárdy Gáborról és Sütő Andrásról szóló írásokat olvasom, mert mindhárman azon kevesek közé tartoztak, akik a magyar nyelv bővületébe ejtettek, s számomra e három férfit e darab köti össze. Tarján Tamás írásai nem csupán főhajtások, s távol áll tőle a szándék, hogy elérzékenyítse olvasóját. Még búcsújában is higgadtan elemző, pontos figyelemirányító és lényeglátó. Sinkovits Imréről szóló pályarajzában egy teljes színészi életmű esszenciáját és természetét sűríti a címbe: *A nemzet plebejusa*. Megállapítása igaz. „Abban az értelemben, ahogy plebejus a népi eredetét soha el nem felejtő, vagy népi gyökereit folytonosan kereső és tudatosító hősalak; ahogy plebejus az a népképviselő, aki – működjék az élet bármely területén – hivatásának etikáját, és személyes létvitelét igyekszik egygyé forrasztani, s a nyilvánosság számára példaként, lehetséges mintaként felmutatni.” Figyelemreméltó Tarján Tamás az a felvetése is, amelyet a magyarországi temetéskultúra természetéről ír (e gondolat visszaköszön a Sütő Andrásról írt nekrológiájában), a temetések televíziós közvetítése okán.

Az éleslátó címmel került e kötetbe Sándor Ivánról, a regényíróról, esszéistáról, kritikusról szóló tanulmánya, akit, mint írja, sosem a hangosság, hanem a nyomaték jellemzett, s aki rá tudta és rá merete bízni magát mind szóban, mind írásban „a halk érvelés erejére”.

Juhász Ferenc *Halálszivárvány* című kötetéről írt esszéje jól illeszkedik az első fejezet írásaihoz, hiszen mint értőn írja: e verseskötet halálkönyv. „A halál tagadásának, értelmező bölcséleti-érzéki-indulati analízisének, vallatásának könyve.”

Rokonszenves kánonon kívüli irodalmárnak, kánonellenes irodalmárnak nevezi egyik írásában Fekete J. József Bombitz Attilát. Persze, hogy rokonszenves számára a kánonon kívüli pozíció, hiszen Fekete J. József jelenlétét aligha írhatnánk le pontosabban, mint a „kánonon kívüli” fogalommal. Kánonon kívülinek lenni annyi, hogy az irodalmár alapvetően nem egy vagy több meglévő/uralkodó érték-hierarchiában gondol el valamely (bármely) művet, maga sem eme értékhierarchia megerősítésében szándékszik munkálkodni, hanem megpróbálja a „dolgát magát” nézni (Bethlen). Akánonon kívüliség mindig bizonyos fokú szembeszegülést (a szembeszegülés nagysága a többség [uralkodó kánonok] toleran-

ciaküszöbén mérhető) és magányt jelent. Ez a mindenkori szegénylegények, a szólózó zenészek szabadsága meg kockázata. Szabadsága, hogy nincsenek kötelességei meg kötelmei, kockázata, ha nem tudja elég erőteljesen meghatározni a maga helyét, marginalizálódhat (szakmai kompetenciáját is kétségbe vonhatják), a peremre sodródás következtében pedig – mely gyakorta sértettséggel párosul – könnyen fölszámolhatja önmagát (például az arányok, értékek elrajzolásában). Különösen kockázatos a 'kivüliség', ha valaki nem a centrumban, vagy a centrum közelében él, mint Fekete J., aki történetesen Zomborban/ból (ki járt ott?), ami a szakmai társaságot illeti, meglehetősen elszigeteltségben írja a maga – jobb híján – kritikának nevezhető írásait a kortárs magyar irodalom mennyiségben, stílus- és értékvonulat tekintetében is igen tekintélyes szeletéről.

A szellemi szabadságállapotba nem könnyű eljutni, kockázata jelentős, mindazonáltal nem nagyon van más út túllépni a kritikairás jelenkori válságán. Pontosabban nem válságról kellene beszélnünk, hanem az irodalmi művekre való szakmai reflektálás mikéntjének újabb önmeghatározásáról. Ilyesfajta dilemmák vannak forgalomban: kinek ír a kritikus? A tudománynak, a szakmának, az íróknak, az olvasónak? Hatékonyan közvetíthet-e új értékeket akkor, amikor a piac a tömegmédiával karöltve könnyedén felülírhatja a mégoly jelentős, nagy hagyományú kánonokat is? És egyáltalán: ki az, aki ma kritikát olvas, s ha netán lapban, folyóiratban el is olvassa, ugyan miért tenné egy szakmán kívüli nyitott, fogékony olvasó egy egész kritikakötettel? A megváltozott kulturális térben ezek a szakmai dilemmák önmagukban is elég súlyosak, a kortárs magyar

E versek kapcsán elmélkedve fogalmazza meg: a halál lebírása olyan, mint a kör négyszögesítése, s e gondolat alakul kötetcímmé is, számos értelmezési lehetőségre irányítva az olvasó figyelmét. „Lehet-e a vers az örökléthez létra?” – Visky András kérdésére gondolva, tekinthetünk úgy is Tarján Tamás kötetére, mint segítő korlátra, amelybe belekapaszkodhatunk, miközben lábunk a létra valamely fokán áll.

A *Körnégyszög* második fejezetében Tarján Tamás kiemelt figyelmet mutat Rakovszky Zsuzsa művei iránt. Alapos tanulmányok, kritikák olvashatók *A kígyó árnyéka*, *A hullócsillag éve* és a *Visszaút az időben* című kötetekről. Bár *A kígyó árnyékáról* szóló írás már megjelent kötetben, mégis, mostani szerepeltetése szerencsés, mivel ily módon árnyalja megállapításait a prózaíró és költő Rakovszkyról. Tarján szívós, aprólékos elemzése egy pillanatig sem unalmas, megállapításai megalapozottak, logikusak, olykor pedig meghökkentően szókimondóak. *A kígyó árnyéka* kapcsán írja: „A címválasztás: istenkísértés.”, majd hosszan tárgyalja állításának okait, nem esve a cinizmus csapdájába, a lehetséges jelentésvariációk végiggondolása közben. Kritikusai figyelme mindkét regény esetében a történetmondás kérdésére fókuszál, tehát nem csak egy narrátort elemez, hanem valamit rekonstruálni akar, magának a műnek a létrejövételéről is beszél. Az (is) érdeklő, hogy hogyan jön létre, hogyan van jelen az elbeszélő az elbeszélésben, az elbeszélés által, miként lehetséges a szövegben alannyá lenni, mit jelent önértelmezésekben elbeszélni és hogyan lehet ezt az elbeszélőt értelmezni. Ezzel a figyelemmel fordul Nadas Péter *Párhuzamos történetek* vagy Spiró György *Fogság* című munkáihoz is.

Számos alkotás és alkotó kerül Tarján Tamás figyelmének középpontjába; Tandori Dezső, Aczél Géza, Csokonai Attila, Temesi Ferenc, Békés Pál, Kiss Ottó, Kovács András Ferenc művei kapcsán is igyekszik tárgyilagosan szólni, bár olykor érzékelhető némi elfogultság, mégis ezen írások (is) azért élvezetesebbek, mert szerzőjük értelmezése átítatódik saját világképének szellemiségével, ami által írásai személyessé válnak. „Az ember különféle szerszámai között kétségkívül a könyv a legbámulatraméltóbb. A többi mind testének a meghosszabbítása. A mikroszkóp, a távcső a látásé, a telefon a hangé, aztán itt van az eke és a kard, ami az emberi kar meghosszabbítása. Am a könyv egészen más: a könyv az emlékezet és a képzelet meghosszabbítása.” – mondta Borges, az argentin költő, elbeszélő, esszéíró egyik előadásában, s e szavak súlyát és igazságtartalmát mindinkább helytállóan vélem Tarján kötetét olvasva, mivel írásai nem csupán olvasókedvéről, kritikusai szívósságáról, minőségérzékéről, tájékozottságáról tanúskodnak, hanem a könyv eredendő szeretetéről is, s a felismerésről, hogy általa-általuk nem csupán a képzelet, de az emlékezet is meghosszabbodik.

irodalom legnagyobb rákfenéje azonban – közhely, de írom – az ideológiai (sőt inkább politikai, pártpolitikai) megosztottság, amely egyebek mellett a kánonkérdésben manifesztálódik (s amely megosztottságnak természetesen lehetséges vagy valóságos egzisztenciális kihatásai sem elhanyagolhatók).

Fekete J. Józsefnek van érvényes válasza a kritika mai szerepére, mégpedig a következő: az olvasó „örül, ha felfedezhetővé válik számára az a szellemi számvetés, amivel a bíráló egybefogja a megérteni kívánt műalkotásokat, az a szemléleti rendszer és olvasási módszer, ami *önelvű alkotássá* (kiemelés tőlem) avatja a kritikus szövegét... annak a megértési szándéknak a tárgyasulására figyel, ami a műről való beszédben ölt (szöveg)testet. Más szóval a kritikus szerepköre is módosult, jelenleg *a gondolkodó és az író, a tudós és a művész* (kiemelés tőlem) kétneműsége egyesül benne, bár ez mindig valahogy így volt.” Mércéje tehát igen magas és kockázatos, hiszen ha kicsit is megbillen az elmélyült elméleti, szakmai tudás és a szuverén teremtőerővel párosuló nagyfokú érzékenység finom aránya, önelvű alkotó helyett amatőrkedésbe sodródhat a kritikus. A kritikának hozzáértőnek és vonzóknak, 'olvasóbarátnak' kell lennie Fekete J. szerint, aki ezen elvárás-igényével körülbelül a klasszikus esszéírókhoz tér vissza, Szerb Antalhoz, Babitshoz, Szabó Lőrínchez, illetve a más oldalról hasonló minőségre törekvő Domokos Mátyáshoz, Balassa Péterhez például.

Hogy mennyire sikerül ezt a megcélzott lécezt átugrania, könyvének legerőteljesebb írása – az *önelvű alkotás* szerzőjének minden erényét hordozza – igazolja leginkább, a „*Tisztára sívólt*

Fekete J. József: *Mit ér az irodalom, ha magyar?* Zetna Kiadó, Zenta, 2007

Az emlékezés jegyében is olvasható a *Körnégyszög* negyedik fejezete, amely írásai mind olyan alkotók műveiről beszélnek, akik már nincsenek közöttünk. *Mint egy örvény* címmel írt esszéje Faludy György *Karoton* című köteté kapcsán jelen idejű formában íródott, s csupán a szerző kiegészítő megjegyzéséből derül ki, hogy az írás Faludy halálának napján keletkezett. A *Karoton* mellett olvasható a *Rotterdami Erasmus* és *A pokol tornácán* című művek elemzése is, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy „némi olvasói erőfeszítésre kényszerítsék azokat, akik Faludy költeményeitől a dallamosságot, prózájától a cselekményes fordulatoságot, írott és él őszavas emlékezéseitől az anekdotikus csillogást szótkák és szerették meg.”.

E negyedik fejezetbe illesztette kritikáját Székely Magda verseiről és Nemes Nagy Ágnes *Az öt fenyő* című kisregényéről, amely posztumusz kötetként jelent meg, valamint egy hosszabb tanulmányt Gérecz Attila költészetéről. A *Körnégyszög* legszemélyesebb hangvételű írása a *Kívópálinka* címmel Hekerle Lászlóról írt lírai esszé, amely egyfajta számadásként olvasandó, amelyet két ember kitárgyalatlan peranyaga generált, megteremtve ezen írás szép feszültségét. „Jöttél az ösvényemen, mentem a csapásaidon.” olvassuk e kötetzáró írásban, amely vallomás az időről, megannyi fojtott és elhallgatott feszültségről, barátságról, útszakaszokról és az emlékezés kihívásáról.

ERŐS KINGA

Tarján Tamás: *Körnégyszög – Vonások alkotókról és művekről*, Pont Kiadó, Bp., 2007

kisvilág” című, Tolnai Ottó életművét átvilágító esszékritikája. Tolnait nem könnyű olvasni, keveseknek van valódi bejárásuk a költő zárt világába, Fekete J. József megközelítésében azonban hirtelen megnyílnak az értelmezés irányai. Mi jellemzi hát? Hedonista belemerülés a műbe, írói (költői) érzékenység és inveciós látás, elméleti megalapozottság, és gondolati, szemléleti nyitottság. Fekete J. lubickol a szövegben, játszik, humorizál, még saját szövegéből is kibeszél, például az olvasónak, aki már-már elbizonytalanodik, vajon komolyan lehet-e venni a szerző írását, vagy ő maga komolyan veszi-e egyáltalán. Minden mondatán átszűrjük a szövegben való teljes otthonlét élménye; felszabadult, derűs, könnyedén elegáns lélekvezető, aki Tolnai szövevényesen strukturált szöveglabirintusában a nemzetiségi kérdéstől a legtagabb irodalmi és szellemi környezetig, művek és szövegek egymáshoz vonatkoztatott rendszerét újratertve, csábítja, vonzza magával az olvasót. Mintegy balkézről játszik be szaktanulmányokat (Mikola Gyöngyiét, Thomka Beátaét), hogy egy pillanatra megzökkenve saját gondolatmenetét, a női érzékenység felé is legyen gesztusa, s nem meglepetés, hogy Szentkuthy (az író legjobb szakértője) és Tolnai szemléleti és meghökkentő szövegteremtő rokonságára is rámutat.

Meglepő viszont Fekete J. roppant széles szellemi rádiusza, úgy tűnik, mintha mindent olvasna (a teljes kortárs magyar irodalmat alapértelmezésben, aztán a filozófiától, lélektanon, a természettudományon át a krimiig), s az is, hogy Buda Ferenc vagy Ferencz István költészetéről ugyanolyan érvényesek gondolatai, megállapításai, mint a „szövegközpontú” Tolnaiérol. Hogy Majoros Sándor vagy Bodor Ádám műveiben éppúgy érzékeli a kisebbségi létsorsot, ahogy Mohás Livia regényeiben a feminin szenvedéstörténetet, Bálint Péter regényeiben az impulzív keresést, Onagnál az előítéletek provokációját, Szávai Gézánál a lét- és világregény-kísérletet – és így tovább. Fekete J. szerint minden mű egyenként külön kihívás és külön labirintusos univerzum, melyet nemcsak a fővágat mentén jár be, de az oldalvágatokat (és talán a meg nem bontott járatokat is) bepásztazza, (teszem hozzá gonoszul) is föltérképezi.

Fekete J. József számára az irodalom, így a kortárs magyar irodalom is eleven organismus, s azt hiszem, ha van jelentése annak a fogalomnak, hogy 'posztmodern', akkor Fekete J. igazán az: éppen értékpluralizmusa és személyes, igen magas tolerancia-küszöbe révén. Hogy ugyanis bármilyen megformált-ságban születik is meg a mű, azt megpróbálja befogadni és szublimálni – szem előtt egyedül a nyelvi megelőzöttséget tartván.

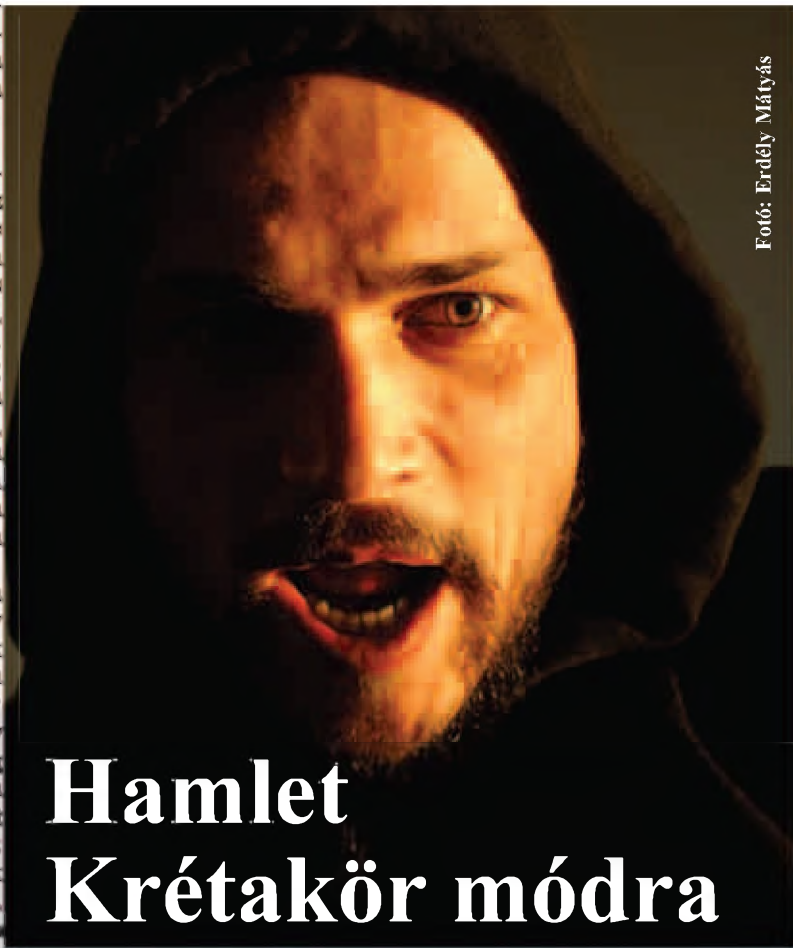
PÉCSI GYÖRGYI

ragaszkodás. A játékhelyzetek töredékeiben megfogalmazott mozdulatok, képek vagy könnyűzenei idézetek szociális mikro-történeteket emelnek be az előadás mezéjébe, ilyen utalásokkal is kontextualizálja a rendezés Hamlet történetét napjaink világságába. Például a Szellemet játszó Gyabronka szemben ül a Hamletet játszó Nagy Zsolttal, és meggyilkolásának fondorlatos eseményét meséli nagy beleéléssel, amikor egyszer csak felpattan a helyéről, és azt üvöltve, hogy „Mi a szar van a fejedon?”, rohan oda Nagyhoz, hogy leverje fejről a baseballsapkát. Egy gesztusban mutatják fel itt a színészek egy család-kultúra széles hagyományának minden brutális szegénységét, nyomorát. Amikor pedig Gyabronka-Poloniusz oktatja ki Nagy-Opheliát az illedelmes vágykeltésről, a testhez és szexualitáshoz kapcsolódó társadalmi üzletszemlélet visszasságára esik a hangsúly. Nem lehet pazarolni, ha a nő olyan lény, aki a saját testében történik meg; a szüzesség megmarad, viszont az Ophelia által elmimelt orális aktusban nincsen vágy, sem öröm, sem számítás, csak egyre kétségbeesőbb üresség.

ASchilling Árpád rendezte *hamlet.ws* különleges előadás, és ez a különlegesség nem írható le önmagában sem a formanyelv, sem a tematika felől, hiszen a helyzet, amiben létrejött, az a színházi érzékenység, amire rákérdez, teszi rendhagyóvá a Krétakör Színház új produkcióját. Schilling ugyanis nem pusztán a játékhelyszínek (középiszokolák dísztermei, tornatermei, tantermei) megválasztása által fordul előadásával a mai gimnazisták világa felé, de a diákok alkotói folyamatba való bevonása által is: vitára, beszélgetésre hívja őket, együttgondolkodásra, a(z élet)problémák artikulálásának közös játékára – és ez a meghívó a színházhoz, mint közösségi jelentések megjelenítési formájához vezet el. Ennek fényében hangsúlyos, hogy éppen Shakespeare Hamletjének – alaposan megtördelt, szétszedett és számtalan vendégszöveggel gazdagított – történetét játssza (ha nem is el, de ki, meg és át) három férfiszínész: Gyabronka József, Rába Roland, valamint Nagy Zsolt. A Hamlet: mint annak a felismerésnek az éles, állapotsterű kimerevítése, hogy a világ szociális, konstruált rendje visszas, mert szétállás van a konstrukciós-morális elvek és a praxis közt. Mint apatörténet, ahol az apaszerep és az általa képviselt erkölcsi rend már nem hiteles, mégis nagyon meghatározó. Mint a színház azon képessége, ereje, hogy bizonyos keretek közt koncentráltan mutatható fel, mondható ki az, ami a normális élethelyzetekben minduntalan elfedődik, elmosódik, szétmaszatoódik.

Schilling rendezése termékeny bizalmatlansággal közelíti a „nagy történehez”, formátumos dekonstrukcióját láthatjuk így a Hamletnek (drámának és figurának egyaránt), nincsenek ívelten felépített karakterek, ok-okozati logika alapján szerveződő jelenetek, és mindennek a végén a tanulság nagy csattanója. (Persze: a „nincs tanulság” nem azt jelenti, hogy nincs tanulság – nem-tudás és nem-tudás közt is különbség van, s ha az előadás lát esélyt a katarzisa, akkor éppen ezen különbségek artikulálása révén lát.) Shakespeare drámáját kulturális mítoszként, közös tudásbázisként kezelik az alkotók: valóban nem az a lényeg, hogy az ismert történetet láthassuk sokadjára előadva, hanem az, ami bizonyos dialógusok, helyzetek, gesztusok által felvillantható, miközben az előadás koherenciáját megőrzi a dráma történetmenetéhez való

Fotó: Erdély Máttyás

Hamlet Krétakör módra

Krétakör színház: *hamlet.ws*. Rendező: Schilling Árpád. Rendezőasszisztens: Tóth Péter. Munkatársak: Piriki Emese, Varga Kriszta, Frenák Pál. Dramaturg: Veres Anna. Zene: Rubik Ernő Zoltán. Szereplők: Gyabronka József, Nagy Zsolt, Rába Roland.

VARGA ANIKÓ

Az előadás-szerkezetre vonatkozó töredékesség teljesen adekvát, ha a dráma egyik kulcsmondatát Nagy Hamlet-figurája így írja át: „Az idő szétesett”. Másfelől ez a dramaturgia lehetőséget teremt a színészi játék, a színházi helyzet reflexív előtérbe hozására: a színészek beszédmódokait változtatnak, ki-kilépnek az alakítás folyamatából, „civilként” szólalnak meg, adott pillanatban megkérdezik, tartunk-e szünetet, vagy személyes történeteket mesélnek. Az egyik legfrappánsabb a Rába Rolandé, ő azt meséli, hogy az iwiv-en felfedezett régi osztálytársát meghívta erre az előadásra, amire az a válasz érkezett: „A Hamlet? Ja, azt már láttam.”

A színházi szituáció úgy kerül előtérbe, hogy a nézők interaktív módon válnak részeseivé ennek, az interakció viszont nem pusztán gesztuális, mint amikor a színészek a szövegek egy-egy részének a felolvasására különböző nézőket kérnek meg, vagy arra szólítanak minket, hogy egy Hamlet-figurával tegyünk esküt a bosszúra. A tornatermi padokkal határolt egyszerű, négyszögű játéktér, a jelmez- és díszletmélküliség, a színészek közvetlen megnyilatkozásai, kiszólásai, a játékhoz és egymáshoz való fizikai közelség írja át a megszokott színházi befogadás és magatartás konvencióit nagyon otthonossá, és ruhazza fel egy másfajta figyelem feszültségével, hiszen a pillantásaink, a mozdulataink, a reakcióink, a jelenlétünk lényegi része a színházi eseménynek. Az előadás által felvonultatott kísérleti-színházi eszköztár meghatározó eleme egy, a jelentéseket állandó mozgásban tartó játékosság. Ezért sem értelmezhetők az olykor depresszív szocio-rajzok és filozófiai állásfoglalások kinyilatkoztatásokként, ennek megfelelően maga a színházi esemény sem. Behunyt szemmel hallgatjuk a kétórás előadást záró párbajjelenetét, aminek a végén a színészek úgy „ébresztenek” fel, hogy kezükkel fegyvert formázva bökik meg a halántékunkat.

A *hamlet.ws* bevezetés a (kortárs) színházművészetbe, ám mint minden, önmagát műfaja tekintetében következetesen elgondoló bevezetés, egyszeremind benne-lét is: egy lépéssel a színházi reprezentáció és befogadás problematikájánál termünk. A nyitottabb színházi keretekhez szokott nézők számára talán fölöslegesnek tűnhetnek eleinte a másfajta nézői magatartásra ösztönző színészi széljegyzetek, mindazonáltal a szolidan didaktikus hangvétel nem zavaró. Ha az előadás olyan diákokhoz és felnőtt nézőkhöz hozza közel a színházat, akiket a hagyományos színházkultúra sokszor formálisan merev kommunikációs helyzete tartott távol a színházi élmények keresésétől, jobb nem történhet.

Van egy vékony kis mezsgye az elfogódottság és az ironia határán, amivel az ember tiszta pillanataiban a saját életére ránéz. Tárgyilagosan és mégis szubjektíven. Nyers, kemény szeretettel. Ritka pillanatok ezek. A ránézésnek ez a gesztusa válik az **AlkalMáté Trupp** (a nevet Parti Nagy Lajosnak köszönhetjük) új előadásának alapgesztusává.

A társulás, avagy *trupp* immáron negyedszer hozott létre Zsambékon alkalmi produkciót. Két hetes próbaidőszak után bemutatató és néhány előadás következnek, majd az egésztest lekeveri az ősz: a hideg és a színházi szezon kezdete. *A Migrénés csirke – asztali rögtönzések* (2004), a *Belemenekülők* (2005) és az *Ejféltájban mondta meg, hogy mi baja* (2006) után Máté Gábor négy éve végzett osztálya új, végeláthatatlan projektbe kezdett. Minden évben kisorsolnak valakit maguk közül, és annak az életét dolgozzák fel, játsszák el. Még tizenhárom előadás áll tehát előttük és előttünk a sorozatból. Idén Járó Zsuzsa élményanyaga és történetei kerültek terítékre, születésétől, amely éppen március 15-ére esett, egészen... ha nem is az előadás napjáig, de napjainkig.

Az előadás az epizodi formát idézi, invokációval kezdődik, amely magába foglalja a propozíciót, a tárgymegjelölést is. A bő, világosbarna szoknyás Száraz Dénes lép a színre, kezében háromágú szigony vagy vasvilla. Amor ő, Hermész vagy Poszeidón, a hőmpölygő tengerek istene? Meztelen felsőteste olajtól fénylik. Arról számol be, hogy ma este nem másról, mint a *széphátú, hőszintavi nimfáról* szól az ének.

A születés következik, éppen március idusán, és a nagy rohangálás, sürgés-forgás közepette nem Gergely, hanem bizony egy Zsuzsi lány pottyán ki a mama hasából. Az elvtársak pedig

forrón gratulálnak ezen a szép napon a (mindkét) eseményre összegyűlt tömegnek, az emberek zavarukban azt se tudják, hova álljanak.

Sorjáznak az etűdök, vagy ha úgy tetszik, az eposzi énekek. A fiúk drapp, térd alá érő szoknyát és bő fehér pólót viselnek. Öltöztetik egyszerre idézi a görög tógákat és Járó Zsuzsa hétköznapi öltözetét (amiért mindig megkapja, hogy nem úgy öltözködik, ahogy egy színésznőhöz illik). A lányok bő, kék, zömében kockás ingben és rövid sortban mászkálnak a Panteont idéző papírhenger oszlopok között, amelyek közül az alacsonyabbak ülőalkalmatosságként is használhatók.

Bizarr kép: sok kicsi és nagy, fiú és lány *Járózsuzsa* és *Járózsuzsi* – klónok és alteregók szaladgálnak a színpadon. Akár Járó Zsuzsát játsszák, akár valaki mást az anekdoták szereplői közül, végig magukon viselik a *Járózsuzsiság* összetéveszthetetlen jegyeit. Ebből a szempontból nincs különbség az *igazi Járó Zsuzsa* és mások között. Ő ugyanúgy vesz részt a játékban, ahogy a többiek – eljátssza a történetek *Járó Zsuzsa* és más nevű szereplőit, a rettegett beszédtanárt például. Nem csak tartja a gyertyát, illetve fáklyát a róla készült előadáshoz, kökeményen ki is veszi a részét belőle. Helyzete speciális, hiszen mégiscsak minden szem rá irányul, őt keresi, az ő civil személyiségéből szeretne megsejteni valamit. Ő azonban nem tárulkozik ki, de nem is rejtőzködik el. Egy a sok Járó Zsuzsi közül. Játsszik és kész. Ha valaki nem ismeri, valószínűleg sokáig nem jön rá, hogy melyik feltűzött hajú lány a címszereplő.

A bunker hátsó fala, tehát a színpadtér háta nyitott – az esti zsambéki természet adja az előadás hátterét, és egyben valami mitikus mélységet is kölcsönöz neki. Az ajtónyílásban felváltva mindig ott áll valamelyik szereplő. Jelentőségteljesen, merev karral, égbe nyújtott fáklyával örködnek a történet felett, mintha egy lángpallost tartanának. A fáklyások az isteni jelenléte hívják meg az előadáshoz, amely eljátsszik kicsi és nagy, véletlen és sorsszerű, hétköznapi ember és drámai hős közötti különbségekkel és hasonlóságokkal.

Hogyan lehet egy tyúk nyakának elvágása tragikusabb és drámaibb dilemma egy hadsereg lekaszabolásánál? Jordán Adél és Szantner Anna nagy, könyörgő szemű, emberarcú csirkek. Jordán Adél tyúkként nyújtogatja hosszú nyakát, és próbálja rábeszélni Zsuzsát, hogy ne nyisszantsa el. Egy pillanat alatt felsejlik a jövőtől, a felnővéstől, és az arra való képtelenségtől való rettegés. Egy állat megölésének lehetetlensége. *De hát Zsuzsikám, mit adsz majd a férjednek, ha éhes* – kérdezi a nagymamája, Dömötör András kendőben. *Babot* – súgja a csirke a kétségbeesetten pislogó lánynak. Végül a nagymama hirtelen mozdulattal elvágja a nyakat és a gordiuszi csomót.

A jelenetek általában egymástól függetlenek. Járó Zsuzsa személye köti össze őket, és az idő múlása fűzi fel egy lineáris szárla. Egyetlen visszatérő motívum: egy bizonyos fogsorminta, amely egy megerőszkolász-történehez kapcsolódik. Pesttől Törökbalintig busszal, vissza stoppal. Hiszen a fogsorminta ott maradt a Keletiben a jegyautomata tetején. Egy történet két verziója: egy valós és egy hazug. A nézők először a társulat által előadott dalban találkoznak az erdőben megerőszkolt lány történetével. A stoppos fiúk őt akarták, semmi mást.

Hol válik el valóság és fikció? A történeteken érődök, hogy pofátlanul őszinték. A fikciót a színház nyelve teremt körük, vagy teszi a maga nemében még őszintébbé. Az ember életében lehet esküvő és válás, azonban csak a színházban történhetnek egyetlen szertartás keretében, egyazon időpillanatban. Van egy nagy játék is, egy féktelen elrugaszkodás a történetektől, amely sejthetően az osztály fiútagjainak improvizációjából született. Itt kerül be először igazán a külső, mégpedig a férfiszem rálátása (eddig sokkal inkább mintha valamiféle belső narráció kivételét láttuk volna). A *Járóbeteg* osztályon egy furcsa pszichoterápiás csoport foglalkozását látjuk, amelybe új beteg érkezik. A páciensek állapota változó. Van, aki nem lát, nem hall, teljesen befele fordul, tagjai ölobból, a járása merev (Fenyő Iván). Mások már lábadoznak, és Járó Zsuzsa nevének említését vagy a fényképpel való szembenézést, kisebb jajgatásokkal és borzongásokkal ugyan, de hősiesen viselik. All egy üres szék a körben, jelezve, hogy van kitérés, lehet remény, esély a gyógyulásra. A szerelem betegeti őket, akik közösen próbálnak kikecmeregni a sötét veremből. Kitérőlni a telefonjukból Zsuzsa számát (a simkártyáról is!), hazamenni a családjukhoz, reggel a munkahelyükre, és egyáltalán örülni még a napnak és az esőnek. Ez a jelenet nem egy sztorival, hanem egy érzéssel, egy attitűddel játszik el, túllép az életanyagon, és bátran kavar össze valóságot és fikciót.

Egy szőlóra fut ki az előadás. Járó Zsuzsa határozott, macskazöld szeme melegen és ijesztően villog: a mikrofonba beszél és énekel, szembefordulva a nézőkkel. Ekkor látom meg, mintegy egyenesben, először. Eddig csak áttéteken, lepleken tűnt át, mások és a saját szerepjátékain.

Azt kérdezed, milyen Járó Zsuzsi? Az a fajta lány, akibe mindenki beleszeret. Valami baj van a térdével, kattog, fáj, és képzeld, egyszer otthagytott a Keletiben a jegy-automatán egy fogsormintát. Járó Zsuzsa mondja el a visszatérő történet másik változatát, vallomásos formában, az előadás egy késői pontján. Nem bántották a fiúk, csak ő találta ki az erdőt, az erőszakoskodást, hogy ne legyen baj a fogsorminta elvesztéséből. A két történetmondás között ott feszül a hazugság tizenöt évig viselt terhe.

SEBŐK BORBÁLA

Több pusztán jól hangzó fordulatnál az a bevett formula, miszerint a Színház- és táncsátor önálló kis sziget a Szigeten belül. A színházak „különállását” önálló, igényes műsorfüzet is mutatja, meg persze az, hogy – eltérően a szigeti örület más helyszíneitől – ezen a környéken gyakran lehet ismerős arccokkal találkozni, akik adott esetben akár évek óta hűségesen visszajárnak ide. Hogy miért? Feltételezem, hogy számosan a kizárólag itt, egy-egy alkalommal látható külföldi előadások miatt jönnek vissza, melyek egyébként – magán-, de nem magányos vélemény – feltűnően sokszor hagynak maguk után kívánnivalót. Nyilván akadnak olyanok is, akiknek évad közben nincs módjuk követni a hazai kortárs tánc- és színházi életet, és azt gondolják, hogy a Szigeten egy fergeteges buli közben, netán annak színeteiben bepótolják arcpirító lemaradásukat. Meg persze vannak a fanatikusok, akiknek mindegy, hol és milyen körülmények között, csak színházat kapjanak.

Ez utóbbi megjegyzésem egyben rávilágít a szigeti színház- és táncprodukciók legnagyobb rákfenéjére, ti. a helyszín tökéletes alkalmatlanságára. Megfelelő felkészültséggel és színpadi jelenléttel rendelkező művész erre persze fittyet hány, nem zavarja (dehogyan nem), hogy több ezer decibel diszkrét mormogása halatszik, miközben ő a lelkét kiteszi a színpadon, de az sem (pedig de), amikor az előadás kellős közepén (lehetőleg a legnagyobb koncentrációt igénylő pillanatokban) koncertre siető szigetlakók puskaropogásszerűen dördülő léptei törnek meg a sátor viszonylagos csendjét (nesze nektek még egy pofon: mintha szándékosan lenne extra hangerőre „hangolva” a színpad előtti, sokat látott lécpadló). A helyszín tehát látszólag eleve szelektív elvként működik a produkciók minéműségét illetően, hiszen a lírai szövegek, a nagy összpontosítást igénylő, intim táncdarabok, a filozófiai és képzőművészeti ihletettséggel, a néző részéről is fokozott agymunkát kívánó produkciók nemigen találják meg itt a helyüket.

Ha ez így van, akkor vajon milyen az ideális, a nomád körülményekhez hangolt színházi előadás? A nagy számú nemzetközi nézőt figyelembe véve, a kortárs magyar monodramák (ha lennének) eleve kizártak, de aki eljön ide egy hétre lazulni, feltehetőleg nem is antik görög tragédiák hőseinek és hősnőinek lelki problémáit boncolgatva akar nyugovóra térni. Előbbiből ered a nagyszámú táncelőadás jelenléte, melyek befogadásához nem szükségesek nyelvi ismeretek, utóbbiból meg az, hogy a könnyed, humoros darabok természetes előnyt élveznek. A legjobb konstellációban (bár gyakrabban állnának így a csillagok) mindezek a szempontok egybeesnek a minőség máskor nem elhanyagolható kritériumával.

A szigeti közönség – érdekes, ebben a gyerekekhez hasonlít, és ebben a megjegyzésemben nincs pejoratív melléközöng – zavarba ejtően őszinte. Az itteni néző néhány másodpercig tartó hezitálás után a lábával szavaz, és nem feltétlenül csak akkor fészkelődik idegesen, majd pattan fel türelmetlenül, ha nem tetszik neki, amit a színpadon lát, hanem akkor is, ha a Sziget másik végében épp kezdődik kedvenc bandájának koncertje. Vagy – a már említett fanatikusoknál maradva – egy másik színelőadás valahol másutt. Ugyanis tényleg színház az egész Sziget. Itt és most nem az ilyenkor ismeretlen rejtekhelyükről hirtelen kiszabadult extravagáns és/vagy extrém alakok látványos korzójára gondolok. Inkább arra, hogy más helyszínek is kínálnak színházi jellegű produkciókat.

Nem is kell messzire menni, elég a szabadtéri színpad melletti domb túoldalára átbaktatni, hogy esténként a Transe Express nevű francia utcaszínházi csapat látványos produkciójába ütközzünk. Cirkuszi akrobatika és show-műsor elemei keverednek a gigantikus, óriási méretekkel dolgozó előadásban, amely a Szigeten még így is „lájtos”, vagyis szerényebb kiállításban szerepelt, mint szokott. Szigorúan a tömegeknek, másképp az egyszerű embernek szóló középkori vásári mulattatás és a 21. század high tech profizmusa kéz a kézben jár a lenyűgöző légi-színházi bemutatóban. A műfaj nálunk szinte ismeretlen: kinek volna pénze arra, hogy toronydarual több napon át építsen, majd bontson egy csupafém díszletet (a kapcsolódó technikai háttérrel most ne beszéljünk) „pusztán” azért, hogy egy röpké óráig a felnőttek újra gyerekek érezzék magukat, a gyerekek pedig rácsodálkozzanak egy korábban sosem tapasztalt, emberfeletti léptékben gondolkodó, mégis nagyon emberközeli látványosságra.

Szintén a közelben maradván, érdemes felkeresni az Octopus Összművészeti Helyszínt is, ahol nemcsak a víz ihlette interaktív installációkat próbálhatnak meg a megfáradt szigetlakók, de irodalmi délutánokra, felolvasásokra is beülhetnek. Mint például a Szigeten mindig rendkívüli népszerűségnek örvendő Tápió Színház felolvasószínházára, melyen a litera.hu weboldalon pályázatára érkezett művekből adtak elő kettőt a TÁPIÓ-os színészek. Nem is akármilyen pályaműről van szó: Madách Tragédiájának egyetlen fájó hiányossága biztosan van, az ti., hogy eddig hiányzott belőle a budapesti szín. Kortárs magyar szerzőket kért fel a szerkesztőség a nagy mű „befejtésére”, s közülük most a nyertes Péterfy Gergely, illetve Németh Ákos jelenete hangzott el.

A két rövid szcena szigorúan itt és most, vagyis Budapesten, az Úr 2007. esztendejében játszódott. Míg Németh Ákos az állampolgár immár évszázadok óta visszatérő rémálmát, a Hivatalt meg az ő packázásait verselte meg, Péterfy Gergely a lehető legkortársabb témához nyúlt: az idén tavaszi budapesti zavargásokhoz. Archaizáló nyelven szólaltatta meg korunk hőseit: a röpködő könnygázlövedékek közül a világot hősiesen tudósító naiv tévériportert (alias Ádám), a castingra igyekvő, ám váratlan akadályokkal szembesülő pornószínésznőcskét

(alias Éva), valamint a káoszt gúnyos vigyorral a háttérből figyelő és irányító sátánfajzatot, aki végül cinikusan kérdezi meg kétségbeesett védeenceitől, hogy mi a véleményük a huszonegyedik századról...

A Katona József Színház tagja, Vajdai Vilmos által irányított TÁPIÓ Színház mára a hazai alternatív színházi élet egyik meghatározó tagjává vált. Végletesen komolyan veszik a komolytalanságot, igyekeznek a megszokott és elunt nézőtér-színpad

Tánc- és színházi előadások a 2007-es Sziget Fesztiválon

Jelenet a Danza del Alma előadásából

viszonyt minél kreatívabban megbolygatni. Idén újra egyperces színházat tartottak a színházi- és táncsátor közelében, ahol a társulat tagjai változó összetételben a Szigeten kószáló, exhibicionizmusa jelentékeny számban hajló nézőket örvendeztették, vagy netán rémisztették meg szigorúan személyre szabott produkcióikkal, melyről – fájdalom, de – többet nem szabad elárulni. Akinek szerencséje van, jövőre újra átéletheti, vagy ha eddig nem tette, kipróbálhatja, milyen reakciót vált ki belőle egy váratlan, provokatív, mégis szigorúan színházi helyzet.

A TÁPIÓ Színház *Keresők* című, az idei Szegedi Alternatív Színházi Szemlén a Halász Péterrel elnevezett fődíjat megszerző előadása szintén szerepelt a Sziget színházi kínálatában. Tipikus nagyvárosi történet, szereplői egytől egyig ott ülnek Budapest értelmiségi kávézóiban. Amitől izgalmas és fontos lesz az előadás, természetesen itt sem a „mit”, hanem a „hogyan” kérdés megválaszolásával járható körbe. Vajdai és alkotótársai az eredetileg rádiójátéknak készült, de az Országos Rádió és Televízió Testület által nem éppen ajánrozott produkció színházi változatában szokatlan effektusokkal, olykor morbid humorral, eredeti megoldásokkal kísérletezve, elsősorú színházat csinálnak. Nem mellesleg pedig gyönyörű és megrendítő, élő emlékművet állítanak Halász Péternek, a 20. századi magyar színház egyik legfontosabb alakjának.

A néhány éve még sok vitát kavart, mára a Sziget egyik alapvető tájékoztató pontjává avaszták melegsátor, a Magic Mirror is helyet ad olykor színházi produkcióknak. Bácskai Júlia évek óta

sikeresen működő Pszichoszínháza interaktív, a nézőt közreműködésre gyengéd határozottsággal indító színház, ahol csupa aktuális problémát boncolgatnak a meghívott színészek. Nincs előre betanult szöveg, csupán támpontok adottak bizonyos helyzetekhez. A dolog a színészek rögtönzéseitől válhat izgalmassá, a néző pedig kérdéseivel, megjegyzéseivel olykor szintén bekapcsolódhat, ha alakítójává nem is válhat a színpadon látott történetnek. A melegsátorban természetesen most két Rómeó harcos hétköznapijait elevenedtek meg. Rába Roland és Szanitter Dávid tucatnyi, számos megoldási lehetőséggel rendelkező határhelyzetben mutatták meg, hogy a Bácskai Júlia által néhány találó kifejezéssel felskiccelt figurák hogyan viselkednének.

De ideje már visszatérni eredeti és legfontosabb helyszíntükhöz, a Színházi- és táncsátor környékére. A sátor melletti fűvön a szerényebb technikai hátteret igénylő, általában egy-kétszemélyes darabok kapnak helyet. Ezek közül egyértelműen kiragogott a portugál O Último Momento nevű társulat Contigo, vagyis *Veled* című szólóprodukciója. A neves, Budapesten is több ízben nagy sikerrel bemutatkozott koreográfus, Rui Horta ezúttal egy körülbelül 8-10 méter magas, a cirkuszvilágából ismerős mászórúdra, és egyetlen, a testéről mindent tudó táncosra komponált bravúros szöveget. Amennyi mindent tudni látszik Joao P. Pereira dos Santos a testéről, a gravitációról és a fizika törvényeiről, oly csekély mértékű a tudása. Persze csak tréfálok: a portugál táncos-akrobata félelmetes és nagyszerű kunsztokat művel, látványosan fittyet hányva mindenféle földi kötöttségünkre.

Szintén itt, a fűvön mutatkozott be a Színház- és Filmművészeti Egyetem első- és másodéves hallgatóinak produkciója, a Ladányi Andrea vezette Mozságtáncok új bemutatója, a *Steps and words on stage* című, miniatűr képekből álló szekvenciasorozat. A Ladányi végezte, a színpadi mozgás, közvetve-közvetlenül a színpadi létezés minden csínját-bínját körültekintő alaposítással a hallgatókba sulykoló munka néhány éven belül meghozza gyümölcsét a magyar színházi életben: a korábbiaktól gyökeresen eltérő mozgáskultúrával rendelkező, új generáció növekszik majd fel a színpadokon (persze amennyiben lehetőséget kap rá).

Ladányi előadóként is jelen volt: a tavaly a Szigeten is óriási sikert aratott Ivo Dimcsev háromrészes koreográfiájában meghatározhatatlan nemű és korú, távol-keleti lényt játszott. Nem tévedés, játszott, s nem annyira táncolt, hiszen a tánc fogalmaival bajosabban, a táncszínházéval már egyértelműbben leírható produkcióban Ladányira elsősorban mint színészre volt szükség. Kovács Lehel és Gergely Attila tetőtől talpig aranyöltönybe bújtatott, dilettáns „művészpárja” és Kovács Martina vörösre mázolt arcú és testű, emlékeibe egyszerre szánni való, elborzasztó és nevetséges kitarással kapaszkodó nőalakja másképp emlékeztetnek. Dimcsev *2 solo, 1 duet* című előadása egyértelműen és természetesen találta meg a helyét a Szigeten.

Ahogy tulajdonképpen az a különös, tökéletesen dilettáns produkció is, melyet Kuba egyetlen, kizárólag férfi táncosokból álló csapata, a Danza del Alma prezentált. Míg máskor egy hasonló színvonaltalansággal büszkélkedő előadást gondolkodás nélkül otthagytok, itt mégis kitarítottam a legvégsőig (persze kár volt). A színpadról ugyanis olyan naiv életöröm és egyben a megmutakozásnak olyan kitörő vágya áradt, ami mellett lehetetlen szó nélkül elmenni. A térszerző elnyúló, meghatározhatatlan műfajú, leginkább egy transzvesztita show-ra hajazó produkció mellett azonban egészen bátran elszázzhatunk. Szerencsére a nemzetközi mezőnyben akadt figyelemre inkább érdemes előadás is. Nagy várakozás előzte meg a több mint másfél évtizedes múltra visszatekintő francia Accrorap társulat fellépését. A flamand primitív festészet egyik nagyjágyának, Rogier van der Weydennek *Utolsó ítélet* című festménye, helyesebben az annak alapján készült mobil díszlet szolgáltatja a hátteret az akrobatikus elemekben és azok unásig történő ismétlésében bővelkedő, de elismerem, látványos előadásban.

Persze van olyan eset, amikor képtelenség bármibe is belekötni. Eszenyi Enikő *A gyönyörben nincs középút* című, kortárs magyar költő- és írók szövegeit idéző estje ez a kategória. A sátorba gyűlt tömegben egy gombostűnek se jut már hely, a diva pedig szépen meg is várhatja az öt egyre türelmetlenebbül imádni akaró közönséget. Aztán szétmegy a függöny, s Eszenyinek nagyjából egyetlen pillantásába kerül, hogy minden jelenlévőt elvárásoljon. Ritka, csodálatos pillanat volt.

JÁSZAY TAMÁS

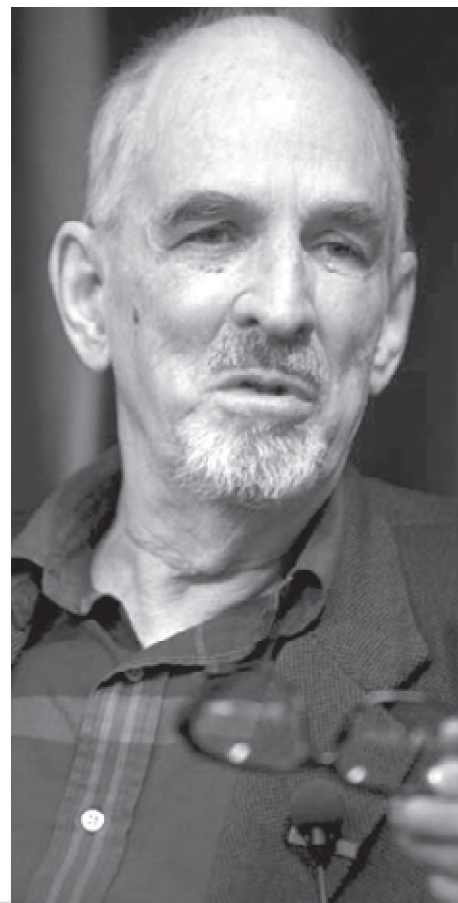

Jelenet a TÁPIÓ Színház előadásából

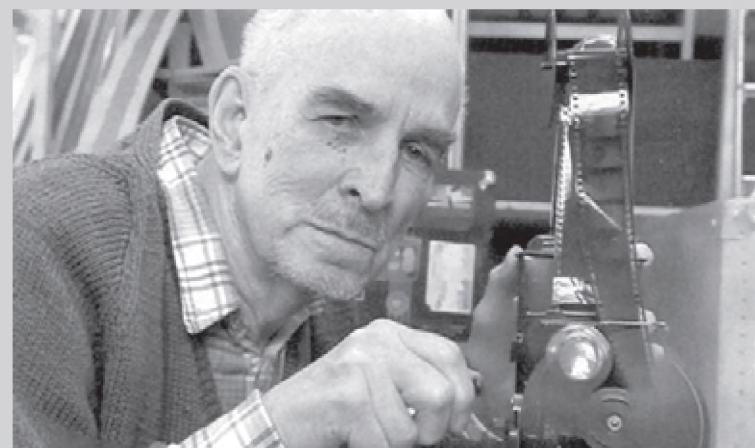
Cinefil szem nem maradhatott szárazon – képletesen szólva legalábbis – Ingmar Bergman halálhíre hallatán, olvastán. Annak a ténynek a különös, „csodás” jellegét pedig, hogy ugyanaznap Michelangelo Antonioni is távozott az élők sorából, nem lehet eléggé hangsúlyozni. 2007. július 30.: jegyezzük meg jól ezt a napot – nemcsak a filmművészet két kimagasló alakja hagyta itt a földi árnyékvilágot, de ez a dátum egyfajta szimbolikus korszakhatár is egyben. Az európai mozi „nagy”, modern(ista) korszaka természetesen nem most zárult le, hanem sokkal korábban; két legnagyobb élő képviselője azonban – így vagy úgy, ha más nem, pusztán jelenlétével és sajátos látásmódjához való konok ragaszkodásával – folyamatosan emlékeztetett rá, élővé, „otthonossá” tette a második világháború után indult, meghatározó filmes nemzedék(ek) által megteremtett esztétikai alapállást és filmművészi magatartást. E sorok írója nem/sem szabadulhat elfogultságaitól, és kénytelen beismerni, hogy Antonioni életműve nem gyakorolt rá olyasfajta elemi hatást, mint Bergmané; tisztelte és nagyra tartotta, de sosem élvezte

vallással kapcsolatos, folyton alakuló, kérdező-pereskedő attitűdjét. Nem érdektelen egyébként elmélázni röpké ideig afölött, hogy a mozi jó néhány mágusa életében és művészi látásmódja kialakulásában mennyire mélyen meghatározó szerepet játszott a vallásos neveltetés, az a tény, hogy szellemi (be)érésük folyamata olyan közegben zajlott, amelyet átítatott a vallás, az egyháziasság levegője. Bergman. Buñuel. Hitchcock. Bergman a svéd protestantizmus puritán, szikár, nordikus közegében; a spanyol és az angolszász mester viszont – jezsuita neveltetésük okán – a katolicizmus barokkos-misztikus világában, egy másfajta ikonográfia és vallási retorika vonzáskörében; ez természetesen különböző alkotói magatartásmintákhoz vezetett, de minden esetben ott lüktetett, kísértett a mélyben. Valahogy viszonyulni kellett hozzá, az alkotásfolyamat révén is. Nem beszélve Tarkovszkijról, aki a szó szorosabb értelmében nevezhető vallásos, spirituális művésznek, s akinek egész impozáns életműve egyfajta „úrfelmutatás” jegyében jött létre – s mint ilyen, „csak” művészi kifejezőeszközeit tekintve modern, tartalmi-világnézeti szempontból mélyen konzervatív, tradicionalista és moralista szellemiség hatja át.

Bergman azonban nem „felmutatja”, hanem keresi az Istent. Legfőbb problémája mindvégig az – bármennyire is vitatják ezt némelyek, jó nevű filmesztéták is –, hogy mit kezdhet magával az ember egy olyan világban, amelyben, úgy tűnik, végképp magára maradt, amelyben nem talál kapcsolatot semmiképpen a transzcendenciával, a „túli” tartománnyal, amelynek létezése értelmet és biztonságérzést adhat. Ha úgy tetszik, egyfajta nietzschei kérdéssel felvetés ez. „Egész tudatos életemben küszködtem Istenhez fűződő fájdalmas és örömtelen viszonyommal. Hit és hitetlenség, bűn, büntetés, kegyelem és kárhozat számomra megkerülhetetlen realitások voltak. Imáim búzlóttak a szorongástól, az esedezéstől, az átkozódástól, a hálatól, a bizakodástól, a csömörtől és a kétségbeeséstől: Isten beszélt, Isten

Bergman beszél, Bergman hallgat. Közelkép, snittek

Fotók: www.bergmanorama.com

igazán, művészete nem találta meg azokat a szellemi-lelki-emocionális leszállópályákat, amelyeken a jó mű – a svéd mester krédója szerint is – elidőzik egy darabig, mielőtt célba venné az intellektust (leszámítva a *Nagytűst* és talán *Az éjszakát*).

Ingmar Bergman – ellentétben olasz kollégájával – nem tartozik az iskolateremtő, technikát, formanyelvet radikálisan újító filmművészek közé, nem mondható el róla, hogy „beléje járt” volna mindenféle nációjű, későbbi filmrendezők garmadája (az Antonioni-iskolának olyan „növényedekéi” vannak, mint Wim Wenders, Wong Kar-wai vagy Jancsó Miklós). Magyarázható ez részben azzal is, hogy ő maga sem vonzódott különösebben a film formai lehetőségeit maximálisan kiaknázó, újító és kísérletező magatartáshoz: az *elbeszél* történet mindig fontosabb volt (a megvalósulás módja és a befogadás tekintetében), mint az, *ahogyan* vászonra kerül; igaz ez annak ellenére is, hogy néhány filmjében – lásd a *Personát* vagy a *Szemvedélyt* – erőteljesen formabontó és kánonfelforgató elemeket használ. Történetei – nem a klasszikus, hanem a saját öntörvényű esztétikája értelmében – „nagy történetek”, „nagy elbeszélések”, az emberi egzisztencia legfontosabb (az európai kultúra által is illetéknéppen kodifikált) kérdésselvetéseinek vizuális lenyomatai. Isten, halál, szeretet, magány: olyan témák, amelyek a „poszt(poszt)modern” jelenből nézve értelmüket és megnevezhetőségüket veszít(he)tték, megannyi közhelycsapda. Bergman monumentális életműve emlékeztet arra, hogy ezek a témák, problémák elbeszélhetők, körbejárhatók – miközben tudjuk, s ezért némi melankóliával jegyezzük meg, hogy ő az, aki vizsgálatukat a legkönnyörtelenebbül, kompromisszumoktól leginkább mentesen végezte el. Nemcsak filmben: a svéd mester színházi rendezőként, regény- és memoáriróként is beírta nevét az egyetemes kultúra történetébe. Olyan szerteágazó örökséget hagyott maga után, ami, ha nem vigyázunk, egyszerűen kifolyik a kezünk közül: darabonként, töredékenként lehet csak megragadni, azzal a tudattal, hogy az igazán jelentős dolgok nagy részét úgysem mondtuk el.

Pókisten látogatása

Arrol azonban mindenképpen beszélni kell, hogyan viaskodott – egész életén és életművén keresztül – Ingmar Bergman saját hitének démonaival. Herskó János, a Svédországba került magyar filmrendező mondta valahol, hogy Bergman filmjeinek kilencven százaléka arról a problematikáról szól, amit úgy nevezhetünk, a „papi Svédország”. Ő maga is papi család sarja volt, édesapja lutheránus lelképásztor, akinek puritán habitusa és szigorú nevelési elvei – hogy így fogalmazzunk – mély nyomot hagytak az ifjú Ingmar lelki-szellemi fejlődésén. Apjával való szüntelen viaskodása megelőlegezte azt az ambivalens viszonyrendszert, amely később jellemezte Istennel, a hittel és a

hallgatott.” – írja egy helyütt. Nem önkényesen emeljük ki ezt a vonatkozást – a bergmani világlátás origója ez a tapasztalat.

Hosszasan lehet vitatkozni arról – teszik is ezt filmtörténészek –, melyik a bergmani életmű legjelentősebb fejezete, a pálya mely részén emelkedik a legmagasabb csúcs. Bizonyára halva született vállalkozás, tekintetbe véve, hogy olyan, egymástól időben és stilisztikai eszközkészletben is távol álló remekművek jelzik ezt az utat, mint *A hetedik pecsét*, vagy a *Fanny és Alexander*. Kétségtelen azonban, hogy a *Tükör által homályosan*, az *Úrvacsora* és a *A csend* által alkotott trilógia (bár a rendező utóbb revideálta a trilógiaformáról alkotott korábbi nézeteit, mégsem tekinthetünk el az eredeti szerzői szándéktól) mindenképpen a Bergman-univerzum legemlékezetesebb pillanatai közé tartozik. A trilógia szervezőelvét Bergman így foglalta össze a három filmnovella elé írt jegyzetében: „Ez a három film a leszűkítésről szól. *Tükör által homályosan* – a megszerzett bizonyosság. *Úrvacsora* – a megértett bizonyosság. *A csend* – Isten csendje – a negatív lenyomat. Ezért neveztem trilógiának.” Az elsőben Isten talán túlzottan is jelen van – ha egy pszichikai problémákkal küszködő lélek lázálmainak képében is –, jelenléte sötét árnyként telepszik az emberi világra: fenyegető óriáspók, amely a padlás falának repedéseiből mászik elő. Az utolsóban pusztán fájdalmas hiány, a beszéd- és kommunikációképtelenség, a nyelvezavar bábeli és mégis néma világának szenttelen szemlélője. Tomas Ericsson tiszteletes – a középső opuszban – mégis fellép a szöszekre, és istentiszteletet tart a kongó templom nem létező gyülekezetének. Nem tehet mást – mint ahogy az illúzióit veszített művészember sem. A világ üres – Istentől üres –, egy-két szempár mégis várakozón rászegeződik.

Arctérkép

Bergman mindig is a valamilyen lényeges dologra szegeződő szempárok, a csupaszságukban rendkívül kifejező arcok mestere volt. Közshellyé nemesült ez is, persze: a nagy filmrendezők közül senki nem tudta kiaknázni oly mértékben az emberi arc közelképében (nagyközelében és szuperközelében) rejlő lehetőségeket, senki nem ismerte fel ennyire az arcon végbemenő reakciósorozatok expresszív lehetőségeit, mint Bergman. Vannak olyan filmjei – jobbára kamaradramák –, amelyekben mindent „ez visz el” a hátán. Két – esetenként több – ember beszélget, vagy éppen hallgat, a környezet minimalistára stilizálva, csak arcokat látunk zavarba ejtően közelről. A *Jelenetek egy házasságból* című tévésorozat – majd a belőle készült egészestés film – óriási sikere ilyen szempontból gyakorlatilag megmagyarázhatatlan: végig nagyjából két ember (Johan és Marianne, kezdetben házastársak) van a középpontban, akik egymással beszélgetnek, civakodnak. Itt nyilván a helyzet, a kamaradrama-jelleg maximálisan, szinte

alibiszzerűen indokolja az ábrázolásbeli minimalizmust – az arcok „főszereplővé” tételének szándéka azonban mélyebbről fakad, Bergman – mondjuk így – *ars poeticája* forrásvidékének környékéről. Emblematikus ilyen vonatkozásban a *Persona* hidegrázós monológjelenete, amikor Bibi Andersson és Liv Ullmann (Alma nővér és az önkéntes némaságban létező Elisabet Vogler) szemben ülnek egymással, és Alma hosszasan beszél Elisabethhez – mintegy „diagnosztizál”, mint afféle pszicho-hályogkovács. A szöveg kétszer hangzik el egymásután, először Alma, aztán Elisabeth nézőpontjából. És semmi más, csak a feszült figyelem, az arc, mint az érzelmek, fel- és beismerések, visszakozások, tagadások, gyűlölködések, összeomlások monumentálisan redukált csatateret. Bergman módszere erőteljes felismerésből fakad: ami történik, az emberben történik, belső, intim folyamat, csak ezt érdemes megmutatni. Hogyan *történik* a dráma – miközben a halálos csendbe burkolózó világ mozdulatlan. Arcközelije ezért annyira expresszív, annyira megrendítőek. Az arc Bergman számára nem az esztétikum, hanem a moralitás terepe, ezért elengedhetetlen – mondhatni központi – kelléke annak a világmagyarázatnak, amelyről szó esett (s amely szinte didaktikusan kimondott témává vált az *Arc* című filmjében). Bergman nyugtalan és vívódó alkotó, állandósult rossz közérzettel, nem örül annak, hogy arról kell beszélnie, amiről beszél – de nem beszélhet másról, és ezt így mutatja meg: közelről, hogy beleborzongjunk.

Igy vonul végig előttünk – egy teljes, lezárt életművön át – sok-sok arc, amely ugyanabban a formanyelvi és gondolati rendszerben találja meg a filmművészetben immár véglegesen kijelölt helyét. Ingrid Thulin arca. Bibi Andersson arca. Harriet Andersson arca. Max von Sydow arca. Erland Josephson arca. Gunnar Björnstrand arca. És mindenekelőtt Liv Ullmann védjeggyé vált arca.

Ingmar Bergman arca.

Epilógus. A hetedik pecsét

Akamera lassan távolodik erről az arcról. Ott ül Ingmar Bergman, előtte jökora saktábla. Meg sem lepődik – nyolcvankilenc éves –, amikor meglátja a fenyegetően meglebbenő fekete köpönyeget, a viaszszínű maszkot. „Tudom, hogy vesztésre állsz, de adok még egy esélyt, egy játszmányi időt”, mondja a Halál. Egy pillanatra elgondolkodik – „úgyis tudom, hogy csalni fogsz”, gondolja –, aztán lassan leereszti a kezében tartott királynőfigurát. És azt mondja, félelemmel telve, de nyugodtan, mint nemrég egy interjúban a vele nagyjából egyidős Szolzsenyicin: „Nem, nem. Nem kell. Elég volt ez.”.

PAPPATTILA ZSOLT

A féktelen, a vulgaritás határát súroló nyelvi és vizuális szabadszajúság az, ami első látásra felkelti a figyelmet az eddig jórészt színészként vitézkedő John Cameron Mitchell második filmjében, a *Shortbus*-ban. Heterók és meleg, bi- és transzszexuálisok testiségének és nemiségének gátlástalan kitergetésével és kibeszélésével foglalkozik a film, megszokott viselkedésmódok és nemi szerepek teljes kiforgatását vágja képünkbe lépten-nyomon. Amikor azonban ennek az egyszerre vidám és komoly sztorinak a végére érünk, akkor rájövünk, hogy egyáltalán nem öncélú polgárpukkasztásról, cenzorbosszantásról és hagyományos értékrendek kifigurázásáról, és ami a legfontosabb: egyáltalán nem pornóról van szó. Mitchell számára ez a világ olyan természetes – vagy legalábbis olyannyira természetesnek ábrázolja –, hogy az első pillanatok sokkhatása után hamar mi is otthonosan kezdünk mozogni benne.

A szétesztétizált és túlintellektualizált testiség helyett Mitchell-t a nyers hús, a vad ösztön és az ingerelhető érzékek érdeklik, ezekből építkezve bontja ki az érzelmekről, kifinomult szellemről és emberi kapcsolatokról szóló történetét. A mindenhol folyó testnedvek már a film első perceiben olyan kendőzetlenül lepik el a vásznat, hogy pillanatok alatt nyilvánvaló válik számunkra, ezúttal nyomuk se lesz a filmipar testiséggel kapcsolatos írott és íratlan szabályainak – akinek a gyomra ezt nem veszi be, hamar távozni fog. Az érzelmileg megélt test – úgy tűnik – Mitchell művészi gondolkodásmódjának az alapját képezi. Előző filmje, a mifelénk a pesti Titanic fesztiválon látott *Hedvig és a mérges csonk* egy olyan fikatív kelet-német származású énekes(nő?) pályáját dolgozza fel, akinek rosszul sikerült operációja révén egy kis csonk maradt a pénisz helyén. A hely „ahol a farkam nincs és a vaginám sose volt” a világ középpontjává válik, innen indul és itt ér véget számára zene, barátság, szex és szerelem. Az operáció, amely arra jó volt, hogy egy amerikai katona feleségeként kiszökhessen Kelet-Berlinből, hozta létre azt a pontot Hedvig testén, amelytől fogva a világra minden értelemben felakasztatott. A testen keletkezett seb, a mérges csonk lett a kiindulópontja a világra ordított tehetetlen dühnek, a sértett arroganciának és a törekeny érzelmi egyensúlynak. Mitchell nem pszichológiai, hanem kifejezetten fenomenológiai gondolkodással közelít a testhez, amely egyszerre az enyém és a világ húsa, visszavonhatatlanul világba vetett, a fájdalomnak, a dühnek pedig egyszerre tárgya és alanya. A testiségnek eme érzelmileg felkavaró, súlyos, ám ábrázolásmódjában szinte prűd (egyetlen meztelen jelenetet sem látunk) megközelítését oldja fel és teszi emészthetőbbé és szókimondóbbá Mitchell a *Shortbus*-ban.

A *Hedvig...* kifejezetten zenei film, a kemény rockszámokot néhány narratori snitt köti össze, ráadásul a főszereplő transzvesztitát maga a rendező játssza és énekl. Mitchell zenei tehetősége és érzéke a *Shortbus* elképesztő soundtrack-jében is felfedezhető, ami azonban igazi áttörést jelent ezúttal, hogy a zene-

iség nem egy zenei történet elmesélésére szolgál, hanem egy teljesen más jellegű sztorinak tud támaszul szolgálni. Mitchell időközben megtanulta, hogy a zeneiséget kameramozgásba, színészvezetésbe és vágásba ültesse át, hogy a zene áttételesen legyen jelen, de olyan intenzitással, ami messze túlmegy az egyszerű kísérőzene funkcióján. A *Shortbus*-ban a zene egyenrangú kifejezőeszköze az ugyancsak igényesen kidolgozott képi világnak.

A legtöbbször kézi kamerával felvett jelenetek annyira jól megkomponáltak, hogy minden pillanatban ott van a lehetősége a rendkívül kifejező, ikonikus beállításoknak, ám a film ilyenkor – például Tarantinóval ellentétben – szinte azonnal „elkapja a tekintetét”. Mitchell felvillantja a kiegyensúlyozott, látványos

A részvétel a fontos

kompozíció lehetőségét, de az egyensúly létrejöttének pillanatában, vagy egy hajszállal már előtte, fel is borítja azt, hogy elkerülje a saját műve feletti öntetszelgő merengést, valamint a lelki megnyugvás hamis ígérétét.

Mitchell mindkét filmjében erőteljesen használja az animációt a történet illusztrálására és hangulatának megteremtésére. A *Hedvig...*-ben a zeneszámok alatt elsősorban vonalas animációk jelennek meg többé-kevésbé direkt utalásokkal a mondanivalót, így mozdítva el a filmet a zenei videók képi világának irányába. A *Shortbus*-ban ennél talán komplexebb alkalmazásra kerül sor, itt a jelenetek és szereplők között a tébolyult New York festett képei vernek hidat. Az animáció ráadásul a mozgóképi illúzió felerősítésének eszközévé válik, hiszen minden alkalommal az animációs szekvencia egy olyan beállítással ér véget, amit a következő pillanatban valódi felvételen látunk viszont. Mitchell ezzel a megoldással rafináltan eltolja, illetve a filmjébe integrálja azt a megkonstruált és valódi világ közötti határ vonalat, amelyet általában a mozivászon szokott képezni: időről időre azt az érzést váltja ki belőlünk, hogy a kreált világ, az animáció után végre a valóságot látjuk.

New York sem véletlenül kerül a képbe, hiszen nem egyszerűen háttérre ennek a történetnek, hanem valószínűleg az egyetlen

elfogadni és megítélni. Az önellentmondások problematikusán harmonikus, kavargó, szikrázó együttélése: ez New York mindkét rendező számára.

A szexualitással kapcsolatos felfogás tekintetében azonban Woody meglehetősen régimódinak hat ebben a társaságban. A szexuális hajlamok, szokások, viselkedésmódok és végső soron nemek fel- és lecserélhetősége, átjárhatósága képezi a *Shortbus* testiségre vonatkozó gondolkodásának az alapját. Mitchell szexualitás-konceptióját talán a *Hedvig...*-ből érthetjük meg a legkönnyebben, ahol az egyik számban az androgün-mitoszhoz visszanyúlva arról énekel, hogy a paradicsomi állapotot valójában az jelentette, hogy az emberek hátuknál összenöve, párokban éltek. Léteztek csak női, csak férfi és vegyes párok, a paradicsomból való kiűzetés lényege pedig az volt, hogy az Úr a párokat szétválasztotta. Mai párvasztásunk problematikussága abból adódik, hogy a közhiedelemmel ellentétben ahhoz, hogy hajdanvolt párunkat újra megtaláljuk, még abban sem lehetünk biztosak, hogy milyen nemű kell legyen az illető.

New York és kifejezetten a „tehetséges és hátrányos helyzetű” diákok számára létrehozott iskolabusz-szolgáltatásról elnevezett Shortbus szalon az a hely, amely mindennél alkalmasabb erre a párkeresésre, ahol semmi sem tilos, ahol a határok önkényesen lebonthatók, és teljesen máshol újrarahúzhatók – de csak azért, hogy a következő pillanatban megint eltűnjenek. Itt magyaráz egy fejhangon énekelt gyönyörű dal alatt New York nagyon idős volt polgármestere a New York-iak „áthatolhatóságáról”, arról, hogy „itt még hajlandóak az emberek lehajolni azért, hogy beengedjék az újat... és a régit”.

A *Shortbus* magával ragadó ereje azonban annak köszönhető, hogy mindezek a megállapítások, problémák, viselkedések nem maradnak általános szinten, hanem mélyen beépülnek a főszereplők életébe, és így átérzhetővé válnak számunkra is.

Az egyik meleg srác, bár rengeteg kapcsolatban volt már, a film végéig „áthatolhatatlan” marad, hiszen azelőtt sosem engedte megdugni magát; a szexológusnőről kiderül, hogy sosem volt még orgazmusa; a dominánról pedig megtudjuk, hogy miért nem meri használni a valódi nevét.

Ez mégsem egy komor film, hiszen Mitchell elképesztő ügyességgel egyensúlyoz humor és komolyság, ironikus és őszinte megnyilvánulások között. A történetet időről időre erős érzelmi hatású pillanatok szakítják meg, amelyek úgy tudnak komolyak és megindítóak lenni, hogy közben van bennük valami komolyságot feloldó leheletfinom humor – ilyen a jakuzziból kiemelt, vöröstre sült, kerek képű hullá bárgyú mosolya. A viccesnek tűnő jelenetek közben mindig beüt egy-egy pillanat, amikor a hullához hasonlóan arcunkra fagy a mosoly, amikor érezzük, hogy annak, ami elhangzott vagy megtörtént, súlya van. Ezek a pillanatok azonban soha nem tartanak soká, az ebben a tekintetben kissé felszínes film remek ritmusérzékkel lendít tovább egy következő állapotba, sohasem hagyva, hogy túlzottan elmerengjünk vagy elmélyedjünk.

A szimulálatlan szexjelenetek révén a filmmel kapcsolatban természetesen megkerülhetetlen a pornográfival való összevetés/megbélyegzés kérdése. Bár nyíltságában és ábrázolásában

Fotók: www.port.hu

hely, ahol ezek az emberek, ezek az érzések, és persze ezek a testek találkozhatnak. A nagy New York-rajongó filmesek sorába feliratkozó Mitchell figyel arra, hogy a város minden felmegasztalását egy-egy pofon társaságában adja. Egy nagy ívű, városidéző felvételsorozat a Ground Zero felülnézeti képével ér véget, amelyet egy hátrakocsizás után a domina Severin műbráner-készlete keretez be: a lerombolt felhőkarcolókat a szadisztikus orgiáknak helyet adó szobában égnek meredő faloszok helyettesítik meglehetősen sikerrel.

Az okos, trendi, ám reménytelenül neurotikus New York-iakról Woody Allen mesél nagyjából harminc éve – Mitchell hősei kicsit kevésbé okosak, trendiek, inkább csak próbálnak lenni, és neurozisaik egytől egyig direkt módon szexuális eredetűek. Képzeljék el, milyen lenne az a Woody Allen-film, amelyben az egyik ifjú, enyhén depressziós főszereplő egy akrobatikus mutatvány során az első öt percben leszopja önmagát, majd nemsokára egy másik srác alkalmi partnere seggébe üvöltene az amerikai himnuszt, miközben egy harmadik pasi magával az idős mesterrel csókolózna egy szabad szexet hirdető és gyakorló lokál rózsaszín kanapéján. Ha sikerült elképzelni, nem járnak messze a *Shortbus* atmoszférájától.

Woody Allenre a legnyilvánvalóbb utalás a New York-iak sznob művészetélvezetének az ábrázolásán keresztül történik. Mindkét filmrendező ezzel kapcsolatos attitűdjében az tűnik fel, hogy látszik, ezek a New York-iak pontosan tudják, hogy sznobok és sznobnak látszanak, mégis csinálják: önmagukat képesek egyszerre belülről és kívülről megélni, egyszerre

a *Shortbus* egy-egy részlete nem áll távol a pornófilmek világától, a film egészét és a szexjelenetek bemutatásának a célját nézve nem kérdéses a távolság. „Régen, mikor nem lehetett szexet filmen mutatni – magyarázza Mitchell egy interjúban –, az olyan rendezők, mint Hitchcock, metaforákat használtak a szex kifejezésére (alagútba hatoló vonat például). Manapság, mikor realiztikusabban lehet a szexet ábrázolni, a szex maga metaforává válhat a szereplők életének más részére vonatkozóan. Amód, ahogyan az emberek szexuálisan kifejezik magukat, sokat elmondhat arról, hogy kik is ők valójában.”

Ha jól belegondolunk, a meztelenség és a szexualitás explicit ábrázolása valójában elkerülhetetlen és nélkülözhetetlen volt a film nézőkre gyakorolt hatásának az elérése érdekében. „Gyere, nézz szét. Elvégre a voyeurizmus is részvétel!” – mondja az ódzkodó szexológusnőnek a *Shortbus* egyik felszolgálója, mikor betessékeli a szexorgia közepébe. Akárcsak Sofiának, nekünk sem elég utalások révén tudunk, hogy mi történik odabent, hanem kukkolnunk kell az át- meg áthatolt New York-iak e perverz kavalkádját, hogy magunk is felszállhassunk e „tehetségeseknek és hátrányos helyzetűeknek” való buszra.

GYENGE ZSOLT

Shortbus. Amerikai film, 101 perc. Írta és rendezte: John Cameron Mitchell. Fényképezte: Frank G. DeMarco. Vágó: Brian A. Kates. Zene: Yo La Tengo. Szereplők: Sook-Yin Lee, Paul Dawson, Lindsay Beamish, PJ DeBoy, Jay Brannan, Justin Bond.

A bőség zavara

ONAGY ZOLTÁN rovata

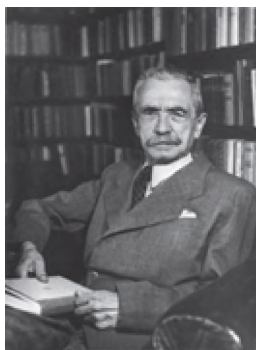
Október

Nem volt külön terv, meghatározott koncepció októberre. Tavaly a nők, nőírók, költők váltak program-ponttá, ami szép és jó, de kétszer egymást követően aligha süthető el. Aztán lassan egymás mellé sorolódtak az évfordulós alanyok, és kiderült, automatikusan a hatalom, az önzés, benne a szerelem önzése és birtoklási vágya, az irodalom végtelen önzése és birtoklási vágya, szabaddulási kísérletei mentén jelenik meg október. Az automatizmusban is, az ösztönösben is lehet valami. Október az őszi. A fájdalmas, ráncosodva elmúló őszi szépségeké, és a pökhendi, bakancsát az ajtón arrogánsan berúgó téli vadaké. Október fél. Fél, hogy elveszíti, amit az év – az élet – során összegyűjtött. Ezért aztán nincs kímélet. Halál van, gyűlölet, kétségek.

A Nyugat Babits halálával bevégezte, és 66 éve, 1941. október elsején megjelent a Magyar Csillag. Egy hónappal Lengyelország lerohanása után. A Magyar Csillag szerkesztője Illyés Gyula, társszerkesztője Schöpflin Aladár. „A lap az 1940-es évek elején nagy szerepet játszott az irodalomban, mivel a megszünt Nyugat nemzedéke mellett a legjobb magyar népi írók táborát is maga mögött tudhatta. Felbecsülhetetlen értékű segítséget nyújtott a magyar nép szellemi függetlenségének megőrzéséért vívott harcban a fasizálódással szemben.” Fogalmazza meg baromi bölcsen egy irodalomtörténész (szolidan nem nevezem nevén), mintha fogalma nem volna arról, hogy „fegyverek közt hallgatnak a műsák” (In vino veritas), mintha nem tudna arról, hogy Illyés Gyula talán mégsem a teljes magyar irodalom védőszentje, mert az mókás volna. Hogy talán nem tud a Gömbösféle összeüléstről, ahová magával viszi Németh Lászlót, Szabó Lőrincet, szegény Kodolányit. Aztán egyedül ő őrzi meg, ő kaviározik a hatalommal évtizedekig, közben megírja a zseniális Egy mondat a zsarnokságról, hogy ki mindenki szem a láncban, hátha így nem gondol arra senki, ő igen erős láncszem a láncban. Szabó Lőrincet, a barátot meg alig képes kimosni a szarból. A politikai analfabéta Szabó Lőrincet politikálni kezd, pedig egy irodalmár, aki a metrummal tölti ideje jelentős részét, másik felét a női genitáliák elfoglalásával és birtoklásával, nem ért a politikai lelkéhez, a politikai időszámításhoz. A Magyar Csillag 1944-ben, Szálasi hatalomátvételekor, amikor a zsidókat elkezdik a Dunába lövöldözni, szűnik meg. Sehol nincs nyoma, hogy a pénztelenségben sorra megszűnő folyóiratok mellett hogyan marad életben négy háborús évben a Magyar Csillag. Érthetetlen, és ezen talán el kellene tünödni, sehol nem találtam nyomát, a papír- és pénzhiányban, iróhiányban, olvasók és megrendelők hiányában Illyés Gyula ugyan hol kalapolta össze a pénzt a negyvennyolc megjelent számra. És azon is el lehetne ugyanakkor tünödni, ugyan miért nem hangzott el soha kérdésként.

35 éve született Schöpflin Aladár. Ma már aligha tudjuk, ki ő, és hogy milyen, mérföldben mérhető távolságban mozgatja a cél, az indíttatás, az irodalom értő szeretete a negyvennyolc előtti és a kontraszelektált, negyvennyolc után regnáló irodalomtörténészeket. Ha valakit körbeleng a nyugalom, a műveltség, mellette bölcs is, az olyan, mint ő. (Maniga, 1872. okt. 4. Budapest, 1950. aug. 8.): irodalomtörténész, író, műfordító. Kritikus volt. Ő fogalmazta meg, nála olvastam először: „Megérteni az írókat, mint művészt – ez a kritikus igazi feladata [...]” És valóban. Hát nem? Az író okai, indokai. Adyt Schöpflin révén ismertem meg. A fekete zongoráról írja: „Nemcsak Ignotus nem értette, én sem értem, vagyis nem tudnám a logikai értelmét prózába áttenni és megmagyarázni. De ez nem is szükséges, ha érzem a logikán túli vers értelmét, mert ez teszi a verset.”

Tudja, következnek a nehéz idők. Azt is tudja, Illyés Gyula a következő császár, összegyűjtött verseiről szinte örömdát ír (I. Gy. 37 évesen jelenteti meg összegyűjtött verseit) a Nyugatba, 1940 nyarán: „Prójájánál gyökeresebb, tömörebb, ösztönösebb és tisztább magyar prózát vajon ír-e ma valaki? De az időt legjobban mégis versei fogják állni.” Ebben téved ugyan, mert a Puszták népe legalább addig marad életben, mint az Egy mondat, de aki nem akar elkeveredni a múlt századforduló irodalmában, vegye le a Schöpflin-könyvek valamelyikét. Pontosan rímel rá, ahogyan Kolozsvári Grandpierre Emil fogalmazza: „Nem íróknak látszott, inkább katonának, nyugalmazott búr ezredesnek vagy angol őrnagynak, aki éppen most jött meg a gyarmatokról. Szikár, napbarított, kemény tartású, sörtehajú öregúr ült előttem: bozontos szemöldöke mögött fémes, határozott színnel kéklgett a szeme. Nyugodtan beszélt, pontosan fogalmazott, világos, könnyen érthető mondatokban, nagyjából úgy, ahogy írt.” Még félmondat: betegeskedése idején Babits őt nevezi ki a Baumgarten-díj kurátorává.

1933-ban született, október negyedikén volna hetvennégy Sükösd Mihály (2000. okt. 12-én hal meg). Író, kritikus, újságíró, az alkalmazotti besúgó mintapéldánya. A dolog mai ésszel nehezen értelmezhető. Hogyan dolgozza fel okos ember, akinek nincs nyilvánvaló bűne, nem zsarolható, akit időről időre előkap a hatalom, mert azonnali információra van szüksége valamelyik ismerőséről, barátjáról. Vagy talán éppen az okos ember látja át, hogy nincs hová menekülni a hatalom elől? Néha bedől, a köztes időben pedig éli világát? Hónapok óta töröm a fejem, megírható-e Sükösdről, ami. Hiszen a szó maga mást jelent, minden helyzet más és más, és melyik helyzetből létezik kiút, az alapnarratíva szerint az oroszok ugyanúgy lenyomják Közép-Európában százötven évüket, mint a török? Hogy ilyenkor mi a teendő? És mi az én teendőm, akit az információ legalább annyira fejbe vert, mint a Tar-féle. Mert Sükösd szerkesztette a Valóságot (és még mi mindent)! A hetvenes évek végén – Borsosberényben – találtam hat összekötött évfolyamot, öt éven át olvastam. Mert a Valóságban jelent meg a Hajnóczy szociográfia (Elfekvő), ami Hajnóczyt csinált Hajnóczyból. És felsorolhatatlan számban fontos olvasandók, amelyek másutt nem jelentek, nem jelenhettek meg. És nem utolsó sorban megírta a Babilon herceget. A Babilon hercege – USA-ösztöndíj – tankönyvem volt. Belőle tanultam meg felismerni és alkalmazni a mögöttes, láthatatlan struktúrát, a történet mögötti történetet, azaz az irodalmi valóságot. De hát jól megtanulható-e, ha a mögöttes valóság ugyanúgy, mint a látható: hazug, ocsmány rébék, eláru minden és mindenkít?

A kilencedikét hatvanöt éves Bikácsy Gergely írónak (Szécsényben született, földi tehát) nincs nagy udvartartása, filmkedvelő olvasói (Népszabadság) annál inkább. 1972-től szabadfoglalkozású. Aki tudja, mit jelent szabadfoglalkozású írónak akár egy évet, nem harmincötöt, képes becsülni a folyamatos harc-készséget. Bár talán ugyanennek köszönhető, hogy nem folyamatosan jelen lévő regényíró. Állása mellett, a biztos anyagi háttér fedezékében az író délután leteszi a lantot, gépbe ül. Könyvet ír. Bikácsy nem. Bikácsy pénz keres, gondolkodik. A szabadúszó többnyire pénz után lohol. 1969 óta jelennek meg irodalmi- és filmkritikái. Hangjáték, forgatókönyv, regények Glauziusz Tamás néven. Legnagyobb dobása alighanem a tavaly megjelent Saját Róma című esszéregénye. „Későn jutottam el Rómába. De hát Fellini is, Pasolini is felnőt korukban érkeztek csak oda. Rómára igazán az tud csak rábámulni, aki nem ott született. Persze, hogy »miért éppen Róma«, azt azért Goethe és Byron meg Shelley óta minden északról jött bámulótól meg lehetne kérdezni. Szerb Antal az Utas és holdvilágban azt a kifejezést használja: az északi halottak. Rómát látva mi, északiak bolondulunk meg.” Ezzel várok még, a Bukaresti képeslapoknál tartok. Róma vár rám. Én is várom Rómát.

Október 11-én született Ferdinánd György, hetvenkét éves. Hetvenkettő, borzasztó. A legélvezhetőbb, legizgalmasabb élő író e tájban. Amióta olvasom, ismerem, amióta látom, azon töröm a fejem, ugyan miért nincs ott mindenütt, ahol érvényleni meg kell szólni bármiről. És van-e valami, amiről ne volna képes érvényleni megszólalni? Őt talán nem fogná vissza titkos szövetség, avant-gárd szabadkőműves fogadalom. Nem értem, miért az öreg, fásult, a hazai hazugságdömpingbe belezöldült, de bármikor, akár hajnalban is előrangatható nagyírókat látjuk, halljuk. Ugyan miért kell hallanom – de főleg miért a fiatal irodalomkedvelőknek – azokat az ötvenkönyvű figurákat, akik tehetségesen vagy tehetségtelenül, de már az előző érat is végighazudták. Felfoghatatlan. Számomra sok minden felfoghatatlan az élő magyar irodalomból. Hát kinek van Del Duca-díja, kinek Saint-Exupéry? Hogyan viszonyulnak ezek a Kossuthhoz, hogyan a rejtélyes Babékoszoruhoz? És ki merete kimondani az elmúlt tizenhét évben, hogy ötvenhatban: „Mindent látni akartam. A jót és a rosszat is. Személyes élményeim vannak a forradalomról. Ez ma már nem szerencsés, mert azt veszem észre, hogy az utókor nemigen kíváncsi a rosszra.” Miért nem zavar bennünket, hogy az ünneppel is (megint) hülyét csinálnak belőlünk azok, akiknek karcsú igekötőjük nincs az ünnep mibenlétéről? Hol van a derű a magyar irodalomból? Lehet, x ezer kilométernyire kell érni a magyar élettől, hogy a derű meghatározó elemként jelenjen meg? Ferdinánd élete minden elemében érdekes és elementáris. Minden megszólalása (hogy írásait ne is mondjam, tetszenek emlékezni a Szomorú szigetekre?) eleven és izgalmas. Fogalmam nincs, van-e még egy ilyen hülye ország, mint a miénk. És ez nem politika, nem is a gazdaság, nem az élelmiszeripar, hanem csak az irodalom, amire a mai helyi viszonyok közt szinte senkinek nincs szüksége a néhány ezer emberen kívül, aki irodalomból él. Már Határ Győző érdektelensége is talány volt. De Ferdinándy az abszurdhoz közelít. Megrendítő apalbeszélése nem egy életre, kettőre szól. Üzenem az anyátlan, apátlan irodalmi ügyintézőknek.

1998. október 12-én 100 éves lett volna Révai József. Ha élne. Ha az ötvenes évek maradásnak 1998-ig, 12-én pompa, kaviártorta, talán még tűzijáték is. (Szerény megjegyzés: csak a nagyon hülye politikus képzelet, hogy az éhes, reménytelen munkanélküli magyar élvezze a tűzijátékot.) Nem akarok Révairól mondani sokat. De a kitüntetésait idemásolom: Magyar Szabadság Erdemrend ezüst fokozata 1946; Kossuth Erdemrend 1948; A Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja arany fokozat 1948; Az MTA tagja 1949-től; Magyar Népköztársasági Erdemrend I. fokozat 1950; Magyar Népköztársaság Erdemrendje 1953; Munka Vörös Zászló Erdemrendje

1958. 1959 augusztusában meghal. Fialat volt, alig múlt hatvan. Ha valaki ezek után azt gondolja, hogy a moszkvai négyesfogat nem volt érzékeny, boldogtalan, azt, hogy nem figyelt oda a népre, téved. Ötvenhat úgy meggyötörte szegény Révai József elvtársat, hogy fitten, karcsún, sportosan belehalt az ötvenhat okozta gyötrelmekbe. Aki nem hiszi, járjon utána (először azt írtam: kapja bé, de működ' az öncenzúra).

Révai elvtársal egy napon születik, igaz, ötvenöt évvel később, korunk szőreformere, Parti Nagy Lajos, vagy nevezzzük Sárbogárdi Jolánnak, mert a nagy üzlet máig Jolánka. Parti Nagy Lajost vagy szereti az olvasó, a kortárs, vagy nem. Én az előző kategóriába tartozom. Ha nem írt volna mást, mint Arókatárgy alkonyatkor-t, akkor is oda tartozna. Ha nem írt volna mást, mint a Se dobok, se trombiták tárcái, akkor is oda tartozna. Ha nem írt volna mást, mint A test anyyala..., nem folytatom. Parti Naggyal úgy vagyok, hogy ülök, figyelek, várok. Örülök mindannak, amit csinál, mégis várok, mert a dolog nem annyira egyszerű, mint látszik. Jön valami, vélhetőleg közeledik valami, ami fekete lesz, mint a bazalt esőben, forróbb a lávánál, dermesztőbb a januári fjordnál, és a kortársak, akik ülnek, figyelnek, várnak, hónapokig nem mernek géphez ülni. Mert minek, hiszen „a” Lajos „megírta”.

Október 14-én 65 éves Nadas Péter. Nádast nem kell bemutatni, ünneplni. Őt, a nagy magyar írókat, az egész világ ünnepli. A hivatalosságok vélhetőleg nyakába akasztanak valami díjat is, ahogyan ez illendő kerek évfordulókon. Mi a kis magyar írókat szeretjük, és nem osztunk díjakat. Főleg nem osztunk pénzes díjat, mert forintunk sincs, nem hogy eurónk. Megnézzük új regényét, elnyammogunk rajta, tünődünk, hol állunk a kánonprózához képest, és mit kellene tenni ahhoz, hogy közelebb jussunk a kánonprózához, aztán minden marad a régiben. Ha nagyon vágyunk némi Nadas Péterre, előszedjük régi esszéit, és azzal remekül elvagyunk.

17-én Turczai István ötvenéves. Nehezen valloam be, de csak látom Turczit, érteni nem igazán értem. Író, költő, műfordító. Verseihez nem enged közel, én legalábbis két-három méterről próbálom emészteti azt, amit többnyire testközlelből szokunk. Igaz, másféle versbeszéd közelebb talál engem, és az is igaz, lejárt érvényű versbeszéd a kedvencem (hacsak nem mondható ki egyszerűen, maga a versbeszéd kora jár le). Vagy Turczai előzte meg korát, vagy én vagyok lemaradva. Főszerkesztő (Parnasszus, de korábban szerkesztette a Playboyt, írt drámát, hangjátékokat, három nyelvből fordít), irodalomszervező, választmányi tag. Jó volna már prózáját látni, végtére is többnyire a próza dönt. Ötven fölött talán ez következik, ha lelassul, kevesebb közeletet, irodalmi szolgálatot vállal. A mennyei egyetem ('87), és a tavalyi Ister-könyv (A többi csak kaland volt) erre készíthetné.

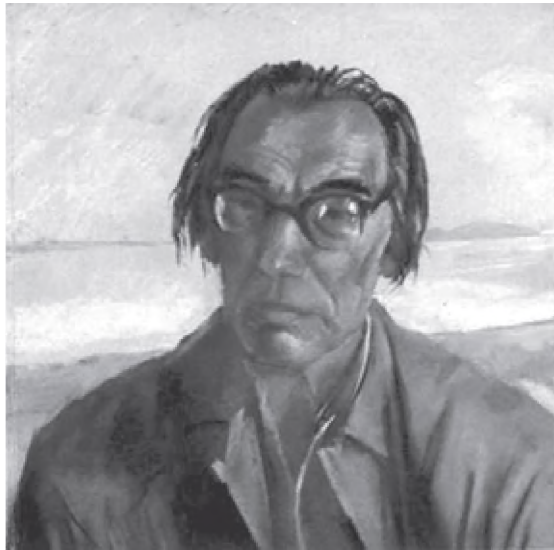
27-én még csak hetvenöt volna Sylvia Plath. Halála után negyvennégy évvel mindent tudunk róla. Könyvei, naplói, regényei, jegyzetei Ted Hughes (a költő férj) jegyzeteivel elérhető, olvashatók, gyönyörűek, emberszerűek. Vagy miképpen is fogalmaztam. Ebbe most nem bonyolódunk bele, a különféle alaplól elemző irodalomtörténészek belebonyolódtak éppen eléggé. Hanem inkább csak a vonatkozó bekezdést: akarunk-e Sylvia-t magunknak? Nemigen. Akarunk-e nagyon tehetséges, nagyon irodalmi nőt párunknak? Nem akarunk. Tehetségtelen irodalmár sem. Olvassuk csak el újra Hughes naplójában a feleség naplójáról írt megállapítást: „Saját magának jegyzi le itt a csatákat, melyeket nap mint nap megvív egymással harcban lévő éneivel.” Bárhol, bármikor irodalmár nővel hozott össze a balsors, szinte az első másodperctől a legvéresebb harmadik világháborúban találtam magam. Megszűnnek a tények, a napszakok, a reáliák, ahol a férfi a háborút elszenvedő civil lakosság. Tehetetlen, kiszolgáltatott, amíg el nem fogadja a feltétel nélküli fegyverletelt. Pedig nincs fegyvere. Így a nő (Plath) az egészről: „Az én egészségem az írás, ahogy az élményeimet sztorivá, költeménnyé, regénnyé csiszolom, ezért szenvedtem, vagy inkább ezért jó, hogy szenvedtem és megjártam a poklot, ha még nem is minden poklot. Az írás az egészségem is egyben.” Süthetjük. A nőt. Ha irodalmár.

Szegeden született október huszonnyolcadikán, jövőre lesz hatvanéves Ördög Szilveszter. Alig hiszem. Tudom persze, mégis alig hiszem. Emlékeimben, érzékszerveimben régen hetven felé baktam. Első szerkesztőm, az első szerkesztő-író a Vörösmarty téri Magvető szerkesztőségében. Apró kezek, sűrű barna haj, alacsony termet. Megfontoltan mormog orra alá, súlyosan és sötéten néz alföldi szeméivel, mögötte a vallás, a botrányos indulás, a különös franciatudás. Ördög Szilveszter léte a kommunizmust építő szocializmusban maga az antagonizmus. Mint minden okos, érzékeny emberé. Feladta, amit kötelezően fel kellett adni. Megtartotta, amit szervileg kötelezően meg kellett tartani. Ha korábban születik, Rákosi – vélhetőleg – egyenesen Recskre küldi, hogy tanulja meg a magyar kommunisták Istenét, felejtse el, amije van. A csikó (1973, novellák), robban. A Koponyák hegye ('76) is. Nem árt, ha tudjuk, hogy azt a témakört írja meg a Koponyák hegyében, azazhogy Jézust saját kérésére árulja el Júdás, ezzel teljesedik be a szenvedéstörténet, amelyből Dan Brown A da Vinci-kóddal sokszoros milliómossá lett. Most pedig várunk, hogyan lesz az új nagyregénnyel (Ének, énekek).

A huszonhatodik év

Október harmadikán ötven éve hal meg Szabó Lőrinc. Ötvenhét éves. 1900-ban születik, ötvenhétben hal meg. Ötvenhét évesen, mondom a gyengébb matekosoknak. Jó sok itt az ötven. A Nyugat, aztán Babits barátsága, miskolci-balassagyarmati gyermekkor (a Tücsökzene volt meghatározó olvasmány, látva „ugyanazt” a Balassagyarmatot, ugyanazokat a füzeket az Ipoly-parton; nálam Szabó Lőrincnek eleve nyert ügye volt), fontos fordítások tömege, Szabó Lőrinc hírhedetten közismert erkölcsi süketisége, jobboldalisága

mind része a vastag egésznek. Költő, aki megakar élni, élni akar. Ezer kis és nagy történet, de most csak *A huszonhatodik évről*. Évek, talán évtizedek óta kacérkodom vele. Soha nem vettem a fáradságot, hogy alámertüljek a költővel: részben, minek alámertülni oda, ahol nincs levegő, részben, mert az embert, ha itt az idő, beleegyezése nélkül is megmeríti az Úristen. Párhuzamosan mozogtunk, úgy tűnt, soha nem jövünk össze. *A huszonhatodik év*vel, aztán a negyedik emelet ráomlik az elsőre, a párhuzamosok összeérnek. Ki érti ezt?

Korzáti Erzsébet múzsa-valósága 23 évesen születik. Csillebércen. Együtt élvezik az eget, a földet, a fűvet négyen, Szabó Lőrinc, az ő fiatal felesége, Mikes Klára (a korabeli bulvár Est-lapok főnöke, Mikes Lajos az após, aki Szabó Lőrinc munkahelyi főnöke is, mindenképpen bonyolult felállás), egy jómódú kereskedő: Vékes Ödön, és a feleség, Vékesné (amit én mindig *Vékesnek olvastam megbocsáthatatlanul, bár jó okkal*) Korzáti Erzsébet. A 23 éves múzsa sok mindenre alkalmas. Nem fiatal, de van még mit tanulnia, ha nyitott az újra, nem öreg, nincsenek bekopva bizonyos múzsa-eresztékek, amelyek bizony gyorsan elhasználnának a harmincas évek környékén. Erzsébet és Lőrinc légtornászként kapják el egymást, ahogy lenni szokott. A libidóval kevésbé ellátott házastársakat elnyomja a friss hegyi levegő, a bő vacsora, őket ugyanez ébren tartja. Így van ez. És szolgálják a test ördögét. Kezdődik egy huszonöt éven át tartó örület, elmebaj, sikoltozás, öngyilkos fenyegetőzés innen és onnan, bünteltető vallomások, lelkiifurdalás, és persze az önzés és viszont-önzés, a se veled, se nélküled. A rendszeres tombolás közt, sonka a zsömlében, ami az egészet egyensúlyban tartja, a béapplikált szeretkezések.

Mindig tudtam, hogy Szabó Lőrinc különleges költőember. Normális férfi egy-két év után (rosszabbaknál hat hónap a menetidő) belefárad külső kapcsolataiba, visszazáródik a szent családhoz, a hitvesi ágyba, és várja, hogy horgára akadjon valami új, kevésbé gyötrelmes, rövidebb bonyodalommal járó nőnemű. De Szabó Lőrinc nem engedi el. „*Én csináltalak*”, mondja, „*minden porcikád belőlem van*”. Hagyományos Adám-Eva felállás. Nehogy már az oldalborda megkérdőjelezzen valamit, mert Éva nem is létezne nélküle. Persze nem így, de így is. Közben folyamatosan írja a hiányt, a szerelmet, a bűntudatot, a bűnbánatot, a hol előbukkanó, hol eltűnő egót. 1928-tól háremörként képzele a továbbiakat: legalizálná a két asszony. Bevallja az asszonynak a múzsa létét, Korzáti Erzsébet enshcedei szanatóriumi tartózkodása alatt. A kevésbé heves vérű, egy házasságot már túlélt Mikes Klára elvileg képes volna elfogadni, de amikor kiderül, a barátnőjéről van szó, borul a bili. Az asszonyok addig viselik a harmadik jelenlétét, amíg meg nem tudnak róla valami közelebbit.

A vallomások sőtverik az addig sem idilli helyzetet: „*Hallatlan szégyellem magam sokszor, mégiscsak aljas család avval szemben, akit a legjobban szeretek, Ödönről nem is beszélve, aki eltart. Hitvány féregnek érzem magam, akinek nincsen joga semmihez, ami rendes és tiszta.*” – így a múzsa. A múzsa tulajdonosa rátesz egy lapáttal. „*Én, Szabó Lőrinc, a gyalázatos és bűnös, az eroti-*

kus és beteg és örült és erkölcsstelen disznó...” Ekkor két évre szétkergeti őket a bűntudat, elmerülnek a romokban. De semmi nem múlik el, mint a heveny nátha, és nincs megbocsátás. De a harmincas évek legelején a korábbinál is izmosabban ugranak egymásra. Titokban, bujkálva, hazudozva. Így megy az, ha minden szempontból megfelelő testre talál a homo sapiens. Huszonöt éven át tart. Közben a történelem döngtet a maga elmebajával. Szabó Lőrinc átsodródik a jobboldalra, katonatiszt lesz, jön az ostrom, '45, felállnak az Igazoló Bizottságok, a szerelem tart, gyötör, gyönyör. Él. Mikes Klára háromszor kísérli meg az öngyilkosságot (ami kifejezetten bosszantja Szabó Lőrincet), tehát az innen való szerelem és elkeseledés is jelentős. Megérne egy regényt: *Barátnőm elszerette a férjemet* (Mikes Klára). Vagy: *Barátom elszerette a feleségemet* (Vékes Ödön). Netán párhuzamos regényt.

Huszonöt év – csupa szenvedély, gyűlölet, szakítás, szerelem, féltékenység. Titkos összebújások Pesten, Hévízen, Igalon, a Balaton-partján. Szabó Lőrinc megírja a világirodalom egyik legkíméletlenebb versét (Semmiért egészen) arról, hogy azt akarja, a szeretett nő csak akkor éljen, vegyen levegőt, miután ő megérkezett, és bekapcsolja. „*törvényen kívül, mint az állat, olyan légy, hogy szeresselek. Mint lámpa, ha lecsavarom, ne élj, amikor nem akarom; ne szólj, ne sírj, e bonthatatlan börtönt ne lásd; s én majd elvégzem magamban, hogy zsarnokságom megbocsásd.*” Ki ne akarná ezt? Eppen ezt? És kit nem herélnének ki a feministák helyből, aki megfogalmazza? 1931. február 10-én kelt levelében írja: „*[...] nagyon kedves vagy nekem, nagyon szeretlek, nagyon a barátod, testvéred, urad és szolgád vagyok. Te is nekem? (Az urad: úgy értem, hogy szeretnék ő lenni, rendelkezni veled, életre-halálra. Ne haragudj érte.) Szóval hát szeretlek, te emberke, testvére, jegyezd meg jól, hessegess el minden más hangot, minden kételkedést.*”

De hiába a nyugtató hang, hiába minden, '49-re, '50-re minden bedől, mindent szétlól az Új Erő, a kommunizmus – polgári fül számára – érthetetlen és agyatlan bömbölése, Ödönt a kisajátítás egyik hulláma koldussá teszi, a múzsa 1950. február 12-én luminált vesz be, kinyitja a gázcsapot, és véget vet az életnek.

Meghal az asszony, másé, akihez Szabó Lőrincet huszonöt év szerelem fűzi.

A huszonhatodik év koszorú Korzáti Erzsébet sírján. A szomorúság emlékműve. Az utolsó könyv. A

vesztesség könyve. Ötvenhétben jelenik meg. „*Mindenütt ott vagy / Mindenütt ott vagy, ahol valaha / tudtalak, láttalak, szerettelek: / út, orom, erdő veled integet, / falu és város, nappal és éjszaka / folyton idéz, őszi hegy s tél hava, / vizpart s vonatfűtty, s mindenben ott remeg / az első vágy s a tartó örület / huszonöt kigyúlt tavasza, nyara.*”

Nehéz választani a szonettek közül. Mind más, másként emberi, más irányból érinti a nőt, a szerelmet, kettejüket, fájdalmukat. Ime az 57., hogy az ötvenheteket lezárjuk: **Szóftalan válasz:**

„Nem bíztam benned eléggé s ez a bűnöm? S te bennem: ez lett büntetésed?”

Ötvenhét október harmadikán Szabó Lőrinc is elmegy.

ONAGY ZOLTÁN

Boldogok

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvújdonságok – hírek

az KÖNYV PIAC

Kritikák a magyar és világirodalomról,
gyerekkönyvekről, művészetről
Hírek, események

Kapható a könyvkereskedésekben, a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's, az Interspar és az Auchan üzleteiben

Előfizethető a szerkesztőség címén
Bp., 1092 Erkel u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu

**François Bréda
Golania Magna Secunda**

„Megtörténhet és meglehet bizony, hogy eljövend és bekövetkezik az a Boldog és paradicsomi »litterátor-kritikus« Aranykor, midőn fokok kötetekben kimutatják azon beálló idők filológusai és egyéb tudósai, hogy kicsoda hatott kire, hogy ki

folyásolt be szellemileg, stilsztikailag, gondolkodás-történetileg kit, hogy ki nyomta (vagy sütötte, esetleg: ...égette?...) rá mentális vagy ideológiai (világnézeti) bélyegét kire, hogy ki volt az igazi ötletek és konzseniális ráérzések kiötölője és hókuszpókusz-preparátusos Bűvésze, hogy ki volt egy adott ötletek, egy bizonyos, jól meghatározott társadalmi-történelmi időszakban az »Ász«, és hogy az »Ászok« függvényében ki volt, teszem azt, a »Sánta« és ki a »Piros-Tizes«..., avagy ki vala a »Zsoli« és ki a »Tökfilkó«, netán a »Király«.

**erban Foarpã,
Eszteró István
Concertino**

„Sok mindent nem tudtam, sok mindent nem tudok erban Foarpãról. Tudtam, hogy a jelenkori román irodalom egyik legismertebb költője, esszéírója, de nem, hogy a képzőművészetben, zenében is (be)járatos alkotóművész. (...)

Már lefordítottam néhány versét, mikor azt hallottam, majd olvastam is, hogy versei lefordíthatatlanok. (...) ...remélni sem merem volna, hogy közös fordításkötetünk legyen. Olyan, amelyben a kétnyelvű olvasó egyszerre élvezheti két költő verseit: románul, illetve magyarul, miközben a szerzők szerepet cserélve hol költőként, hol pedig fordítóként mutatkoznak be.”

**Schiff Júlia
Világtalan ház**

„A bogáncsos tájon edződött, a »normális« valóságban felzárkózni igyekvő fiatal tanítónőt légszomj gyöttri. Megüli mellét a szorító érzés, mert a még létező jót vele akarják kisöpörtetni, a felfedett rosszat tagadják. Mondják, az nem létezik.

Kutatja, hol rejtőzik a normális élet. A világtalan falakon kívül, vagy azok mögöttes részeiben? A nagy dilemma: menni vagy maradni? És megkezdődik a két dimenzió közötti ingázás.

Először csak léleken, amikor már lehet, valóságos utasként is.”

**Márton László
Ne bánts, Virág!**

„Az olvasónak a főnti címről valószínűleg egy operett jut az eszébe. És valóban: az a vidéki színház, ahol történetünk a jelen sorok írása előtt másfél évtizeddel játszódik, javában készülődött Hervé Nebáncsvirág című operettjének bemutatójára.

Az operett próbái a szomszédban zajlottak, a nagyszínpadon. A produkció túljutott az első öltözés izgalmain, melyeket annak is észlelnie kellett, aki nem vehette ki a részét belőlük. A próba szüneteiben a kóristalányok, miközben kitudáltak az ajtón, kipirult arccal énekeltek: »A siker a siker, a siker – a színházi sikerhez mi kell?« Lökdösődtek, sikongattak, nevetgéltek; valósággal röpködtek, mint egy csomó kis veréb, akik egyszerre csak azon veszik észre magukat, hogy átváltak pacsirtává. »Jaj, mamám« – kiáltotta az egyik, miközben a kezét a hasára szorította –, »nem bírom leállítani magamat!«

A stúdiósínpadon egy mai magyar szerző munkája volt másorra tűzve, afféle társadalmi dráma. A szerző nemrég érkezett a reggeli vonattal, ott ült a próbán, és csüggedt arcot vágott...”

Így kezdődik a kisregény, mely olvasható szatirikus látelként: kortárs drámaíró, kortárs dráma Magyarország valamelyik vidéki színházában. A hihetetlenül szórakoztató könyvben Márton ironikusan jellegzetes vonásokkal mutatja alakjait: a nagy rendezőből maradt kreatúrát, a színészgardát, a vendégrendezést vállaló híres operettszínészt, és természetesen a szerzőt.

**Réhon József
Balekká vált nemzedék?**

Egy nemzedék (töredék) útjáról, sorsának alakulásáról szól ez a könyv. Azokról írok, akik beleszülettek a Trianon utáni valóságba, a királyi Romániába.

Még gyerekek voltunk, amikor 1940. augusztus 30-án Bécsben döntöttek 43 591 km²-nyi erdélyi föld és 2 185 546 lakos sorsáról. Valójában többről, mert a „nem érintett” négyzetkilométereken is változott az élet. (...)

Négy év múlva újra Mihály király alattvalói lettünk, de már nem ő parancsolt.

Tanulhattunk, pályát választhattunk, szavazati joggal rendelkezünk. Épült a szocializmusnak nevezett új társadalmi rend. (...)

Mit is csináltunk? Tettük, amit kellett? Tettük, amit lehetett? Kollaboránsok voltunk? Vagy csak balekok?

MAGYAR NAPLÓ
A MAGYAR ÍRÁSZÖVETSÉG LAPJA

Ismét együtt a magyar és a világirodalom!

Az év novellái 2007 (szerk.: Bíró Gergely)
Az év versei 2007 (szerk.: Szentmártoni János)
Az év esszéi 2007 (szerk.: Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó)
Az év műfordításai 2007 (szerk.: Turczy István)

Az antológiák egységes ára: 2730 Ft (A/5, keménytablás, védőborítás)
A Magyar Napló Kiadó ismét jelentkezik a már évek óta népszerű antológiákkal, amelyek – mintegy negyven magyarországi és határon túli magyar kulturális és irodalmi folyóirat áttekintése után – az elmúlt év legjobbnak ítélt műveiből nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást.

Ez a lapszám a

Szülőföld Alap
A hősök és a 60 magyarok támogatásával jelenik meg.

**Revista apare cu sprijinul
Administrapiei Fondului
Cultural Național**

**Kiadja az Irodalmi Jelen Kft.
és az Occident Média Kft.**

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra:
2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj
egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,
e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

**Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Szöcs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Pongrácz P. Mária (Szerkesztő), Kukorelly Endre, Márton László (Főmunkatársak).
A lap kertésze: Weiner Sennyei Tibor
Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula
Lapszerkesztő: Bege Magdolna**

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;
Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.
Anyagaink utánköltsége csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el. Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

HIRDESSEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

■ **FRANKFURTI KÖNYVVÁSÁR.** Október 9-én a Congress Center-ben kerül sor az 59. Frankfurti Könyvvásár ünnepélyes megnyitójára. Az idei könyvvásár díszvendége a katalán kultúra. A spanyolországi Katalónia régiója Andorra és a Baleár-szigetek kormányával, valamint Perpignan és Alghero városok önkormányzataival együttműködve készül a katalán nyelvű világ kultúrájának bemutatására Frankfurtban és egész Németországban.

A bemutatkozást szervező barcelonai Institut Ramon Llull kiállításokkal, filmvetítésekkel, táncbemutatókkal színesített, a régió kulturális, irodalmi és könyvszakmai életének egészét átfogó programmal készül a vásárra, aminek gerincét az az előadás-sorozat adja, melynek keretében tavasz óta számos katalán művel és művésszel ismerkedhetek meg az érdeklődők Németország-szerte, így Lipcsében, Stuttgartban, Brémában, Frankfurtban és számos további német városban. A vásár tájékoztatása szerint közel 100 katalán szerző mutatkozik be személyesen a könyvvásáron.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete (MKKE) a vásár központjában álló 5.0 számú csarnok földszintjén állítja fel a 120 négyzetméter alapterületű magyar nemzeti standot. A tavaly elkészített installációból álló standot úgy alakították ki, hogy a középső, átriumos tér alkalmas helyszínt kínáljon a friss magyar könyvtermés bemutatkozásának, s egyúttal irodalmi és kulturális programoknak is helyet biztosítson. A könyvvásár magyar vonatkozású programjai egy részének a vásár, más részének a magyar stand ad otthont. A nemzeti standot Burger Barna fotóművésznék a kortárs magyar irodalom alkotóiról készült felvételei illusztrálják. A vásáron többek között fellépnek: Krasznahorkai László, Darvasi László, Bartis Attila, Gyurkovics Tibor és Grecsó Krisztián.

■ **VASY GÉZA A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG ELNÖKE.** Szeptember 22-én tartotta tisztújító közgyűlését a Magyar Írószövetség. A 260 regisztrált küldött a nap végére megválasztotta az 56 fős választmányt, a választmány pedig saját tagjai közül Vasy Gézát választotta 3 évre a szervezet elnökévé.

■ **REMÉNYIK-EMLEKHÁZ.** Reményik-emlékházat avatott a Kráter Műhely Egyesület 2007. szeptember 1-jén Radnaboreken, Erdélyben. A megnyitó ünnepségen beszédet mondott Dávid Gyula irodalomtörténész, a kolozsvári Polis Kiadó vezetője, Turcsány Péter, a Kráter Műhely Egyesület elnöke, Bágyoni Szabó István író, a PoLiSz folyóirat főszerkesztője és Bauer Ilona, az óradnai Reményik Sándor Római Katolikus Művelődési és Tanulmányi Kultúrotthon vezetője.

■ **EGY ROSSZ ESZTENDŐ NAPLÓJA.** Megjelent Coetzee legfrissebb könyve, a *Diary of a Bad Year* (Egy rossz esztendő naplója), amely egy híres dél-afrikai íróról szól, aki a hetvenes éveiben jár, Parkinson-kórtól és magánytól szenved, Ausztráliában él és nincs kedve többé regényt írni. Ehelyett inkább extrém válaszokat fogalmaz egy német antológia számára.

■ **QUASIMODO EMLÉKDÍJ.** A Kiskunfélegyháza élők Miklya Zsolt költő vehette át a Quasimodo Emlékdíjat, a Nobel-díjas olasz költő nevével fémjelzett balatonfüredi költőverseny díjkiosztó gálaestjén. Miklya az *Ami hoztál...* című versével nyerte el 97 pályázó közül a fődíjat. Különdíjat kapott Szálinger Balázs és Sztató László. A költőversenyre több száz magyar és külföldi pályázat érkezik minden évben, melyek közül a 7 tagú zsűri választja ki a legjobbakat. A legjobbnak ítélt vers szerzője 3 millió lírás ösztöndíjat, és Borbás Tibor bronzplakettjét nyeri.

■ **BŰNÖS IRODALOM.** *Bűn és rejtély az irodalomban* címmel rendezte meg a Petőfi Irodalmi Múzeum a Budapest Transzfer 2007 keretében Nemzetközi Irodalmi Fesztiválját szeptember 19. és 23. között, ahol a májusban meghirdetett *Philip Marlowe Magyarországon* című kriminovella-pályázat eredményhirdetésére is sor került.

■ **SZÉPIRÓI MESTERKURZUSOK.** A Magyar Író Akadémia (MIA) intézményesített keretek között indított szépirói mesterkurzusokat 2006 őszén, húsz kortárs alkotó vezetésével, melynek hallgatói idén fejezték be tanulmányaikat Kornis Mihály, Kukorelly Endre, Márton László és Tóth Krisztina szemináriumain. A szépiírás mellett 2007 ősztől dalszövegírást és bestsellerírást is mesterfokon tanítanak az íróakadémián.

■ **KÖLTŐK VILÁGKONGRESSZUSA.** Szeptember 1-jén, 27. alkalommal nyitotta meg a Költők Világkongresszusát, ezúttal az indiai Chennai-ban az alapító elnök, A. P. J. Abdul Kalam. A szeptember 7-ig tartó kongresszuson Magyarországot Turczy István József Attila-díjas költő-műfordító, a Magyar PEN Club alelnöke képviselte.

■ **OLASZ DÍJ ESTERHÁZYNAK.** Esterházy Péter szeptember 2-án vette át a Cuneo melletti Manera di Benevellóban a neves Grinzane-Beppe Fenoglio-díjat a szépirodalmi kategóriában. Esterházy még 2004-ben elnyerte a Grinzane Cavour-nagydíjat *Harmonia Caelestis* című nagyregényével, amely az egyik legnagyobb olasz kiadónál, a Feltrinellinél jelent meg. A XII. Grinzane Fesztivál zárónapján Esterházy Péter mellett Dante Isella, Luciano Canfora, Paolo Mauri, Paola Gramaglia és Lanfranco Ugoni részesültek elismerésben.

■ **SZABÓ MAGDA KÖNYVESBOLT.** Szabó Magdáról, a város szülöttéről könyvesboltot neveznek el Debrecenben. 90. születésnapján, október 5-én a névadón az írónő személyesen is jelen lesz. Szabó Magda írásban már hozzájárult ahhoz, hogy a nevét viselje az Aranybika Szálló épületében lévő könyvesbolt.

■ **HATÁRTALAN ÖSZTÖNDÍJAK.** Az Oktatási és Kulturális Minisztérium pályázatot hirdet a 2007. évre határon túli magyar írók, irodalomkritikusok részére, akik szépirodalmi vagy kritikai munkájukhoz kérnek támogatást. A Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjak rendszere – műfaji megoszlás szerint – az alábbi ösztöndíj-kategóriákból áll:

Székely János-ösztöndíj – költészeti és drámaírói ösztöndíj. Ösztöndíjban részesülhet: évente 4 fő. (Korhatár: legalább 2 (kettő) ösztöndíjat a pályázat elbírálásakor a 30. életévét be nem töltött alkotónak ítélnék oda.)

Gion Nándor-ösztöndíj – prózaírói ösztöndíj. Ösztöndíjban részesülhet: évente 3 fő. (Korhatár: legalább 1 (egy) ösztöndíjat a pályázat elbírálásakor a 30. életévét be nem töltött alkotónak ítélnék oda.)

Schöpflin Aladár-ösztöndíj – kritikai ösztöndíj a határon túli magyar kritikusok részére az 1990-től kezdődően megjelent határon túli magyar irodalmi művek értékelésére. Ösztöndíjban részesülhet: évente 2 fő. (Korhatár: legalább 1 (egy) ösztöndíjat a pályázat elbírálásakor a 30. életévét be nem töltött alkotónak ítélnék oda.)

Benedek Elek-ösztöndíj – ifjúsági regény-, mese-, bábjáték- és gyermekszíndarab-írói ösztöndíj. Ösztöndíjban részesülhet: évente 2 fő. (Korhatár: nincs)

Az ösztöndíj bruttó összege 2007-ben: 600 000 Ft/fő. A pályázatok benyújtásának határideje: 2007. október 5. (postai bélyegző dátuma). További részletek a www.okm.gov.hu internetes oldalon.

■ **TÉLI KÖNYVFIESZTA 2007** címmel rendhagyó könyvkiállítás- és vásár színhelye lesz november 8–11. között a Múcsarnok mellett felépített óriássátor, valamint a Múcsarnok konferenciaterme, ahol a könyvkiadók bemutathatják újdonságaikat, s a könyvszeretők élőben is találkozhatnak az alkotókkal. A rendezvény hagyományteremtő könyvünneppé szeretne válni, amely a zimankós novemberben négy napon át kellemes és változatos programokat kínál fiataloknak és idősebbeknek egyaránt. A Múcsarnok mellett felállított 1200 négyzetméteres fűtött sátorban több mint 60 kiadó és könyvterjesztő kiadványai között válogathatnak az odalátogatók.

■ **AROMÁNIAI MAGYAR KÖNYVES CÉH** november 8–10. között rendezi meg a könyvvásárt a marosvásárhelyi Nemzeti Színházban. Az elmúlt évtizedhez hasonlóan az anyaországi kiadók számára idén is rendelkezésre áll egy 18 négyzetméteres nemzeti stand, amelyre bármely magyarországi kiadó, amelyik nem óhajt önálló standdal jelen lenni, kiállíthatja kiadványait. A könyvvásáron való részvétel szándékát október 15-éig kell jelezni a Romániai Magyar Könyves Céhnél, cím: RO-540 551 Marosvásárhely (Târgu Mureș), str. Transilvania nr. 1/2. Tel/fax: 00-40-265/258-001, e-mail: rmkceh@yahoo.com.

■ **ELHUNYT POLCZ ALAINE** író, a Magyar Hospice Mozgalom megalapítója, pszichológus, gyermekpszichológus, thanatológus, Mészöly Miklós özvegye. Polcz Alaine-t 84 éves korában érte a halál.

■ **MAGYAR MŰVÉSZETÉRT DÍJ.** Tizenegy alkotó részesül idén Magyar Művészetért Díjban, köztük Bence Lajos költő (Lendva) és S. Benedek András (Kárpátaljáról áttelepült) író. A kuratórium a Magyar Művészetért Posztumusz Díjat – Kaszás Attila és Visky Árpád színművészek mellett – Bánffy Miklós és Cs. Szabó László íróknak, Jékely Zoltán költőnek ítélte oda. Az elismeréseket decemberben Nagyváradon adják át. Az 1987 óta odaítélt díj célja az alkotóművészek és a hagyományos magyar művészet alkotásainak megbecsülése valamennyi műfajban, határokon innen és túl. A kitüntetettek pénzjutalmat és egy aranyozott ötvösmunkát kapnak. Az elmúlt húsz évben összesen 249 Magyar Művészetért Díjat adtak át a kitüntetetteknek.

Lapszámunk szerzői

Benő Attila – 1968-ban született Marosvásárhelyen, költő, a kolozsvári BBTE bölcsészkarának docense. Legutóbbi kötete: *Egy nap és a többi* (2005).

Bogdán László – 1948-ban született Sepsiszentgyörgyön, író, újságíró, több irodalmi kitüntetéssel jutalmazták, legutóbb Déry-díjat kapott. Legutóbbi kötete: *A démon női alakot ölt* (2006).

Boszaky Dávid – 1971-ben született, fotóművész, művészettörténész. A szegedi egyetem bölcsészkarának altajisztika, néprajz szakos hallgatója.

Csehy Zoltán – 1973-ban született Pozsonyban, költő, műfordító, irodalomtörténész. Jelenleg a pozsonyi Comenius Egyetem oktatója. Legutóbbi kötete: *Parnassus biceps* (2007).

Dobai Péter – 1944-ben született Budapesten, író, költő. Legutóbbi kötete: *„Barth hadapród, becsületszavamra, visszateér a nyár!”* (2006).

Erős Kinga – 1977-ben született Brassóban, kritikus, kommunikációs szakértő-tanácsos.

Eszteró István – 1941-ben született Végváron, tanár, költő. Legutóbbi kötete: *Egy könnyű garni* (2005).

Farkas Wellmann Éva – 1979-ben született, költő. Legutóbbi kötete: *Itten ma donna választi* (2005).

Ferenczi Enikő – 1955-ben született Kolozsváron, tanár, jelenleg Ausztráliában él.

Gergely Zsuzsanna – 1975-ben született Kolozsváron, műfordító.

Gyenge Zsolt – 1977-ben született Kolozsváron, Budapesten él, tanársegéd.

Hevesi Mónár József – 1948-ban született Aradon, közönségszervező, közíró, költő, jelenleg orvos Nagyzerinden. Legutóbbi kötete: *Magánúton* (2007).

Jászay Tamás – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Király Farkas – 1971-ben született Kolozsváron. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Hosszú árnyékok földje* (2004).

Kocsis Lilla – 1977-ben született Szentesen, magyar–német szakos középiskolai tanár, kritikus.

Koncz Tamás – 1982-ben született Marosvásárhelyen, kritikus.

Láng Gusztáv – 1936-ban született Budapesten, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Lárványok és szövegek* (2006).

Lászlóffy Csaba – 1939-ben született Tordán, író, költő. Legutóbbi kötete: *A maszk mögötti ájul* (2006).

Merényi Krisztián – 1970-ben született Karcagon, költő, író. Legutóbbi kötete: *Táncoló szobor* (2004).

Ménesi Gábor – 1977-ben született Hódmezővásárhelyen, kritikus.

Muszka Sándor – 1980-ban született, költő. Kötete: *Ennyi ha történt* (2005).

Nagyálmós Ildikó – 1978-ban született Székelyudvarhelyen, költő, újságíró. Legutóbbi kötete: *Félmozdulat* (2005).

Nagy Farkas Dudás Erika – 1960-ban született Kishegyesen (Vajdaság), költő, író.

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Papp Attila Zsolt – 1979-ben született Lugoson, szerkesztő. Kötete: *A Dél kísértése* (2002).

Papp Kincses Emese – 1943-ban született Marosvásárhelyen, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *Ha meglebben a Függöny* (2007).

Petró János – 1958-ban született, szabadúszó újságíró, szerkesztő.

Pécsi Györgyi – 1958-ban született Zalaszentgróton, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Olvásápróba* (2003).

Péter Miklós – 1939-ben született Sepsiszentgyörgyön, református lelképásztor, egyetemi docens. Legutóbbi kötete: *A keresztyén egyház története* (2004).

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Sebők Borbála – 1982-ben született Budapesten, színikritikus.

Sohár Pál – 1936-ban született Székesfehérváron, író, költő műfordító. Legutóbbi kötete: *Hazajáró versek* (2005).

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Végh Attila – 1962-ben született Budapesten, költő, esszéíró, kritikus. Legutóbbi kötete: *Mindennapi bölcselmeink – haiku-versek* (2007).

Vincze Ferenc – Marosvásárhelyen született, kritikus. Legutóbbi kötete: *A macska szeme* (2007).

Zöldi László – 1945-ben született Dunapatajon, újságíró, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Orbán breviárium* (2007).

Kulturális hírek

axel springer

AS-Nyomda Kft.

6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.

Tel.: 76/481-401; Fax: 76/481-204

E-mail: szilady@axelspringer.hu

www.as-nyomda.hu; www.szilady.hu

LAPNYOMÓ CENTRUM

- A és B formátumú ofset rotációs gépeken:
- színes napi- és herilapgyártás
- könyv- és folyóirat-nyomtatás
- Ragasztókötés
- Irkafűzés

JÓ MINŐSÉG! PONTOSSÁGI RUGALMASSÁGI!